Nr 45

Regeringens proposition om riktlinjer för arbetsmarknadsutbildningen;

beslutad den 27 februari 1975

Regeringen föreslår riksdagen att antaga de förslag som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll.

På regeringens vägnar

OLOF PALME

ANNA-GRETA LEIJON

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås riktlinjer för den fortsatta arbetsmarknadsutbildningen, som är den vuxenutbildning samhället ger särskild förtur av arbetsmarknadspolitiska skäl. Den skall stärka dem som har en svag ställning på arbetsmarknaden och tillgodose angelägna behov av yrkesutbildad arbetskraft. Den måste vara flexibel för att kunna möta förändringar på arbetsmarknaden.

Ett nytt system för utbildningsbidrag föreslås med väsentligt bättre förmåner än vad som nu utgår. Det är uppbyggt enligt inkomstbortfallsprincipen och anknutet till arbetslöshetsförsäkringen. Därmed slopas också den nuvarande reduktionen av bidragen mot makes inkomst. Arbetslöshetsförsäkrade kursdeltagare föreslås få en dagpenning av högst 120 kr. och minst 80 kr. under fem dagar i veckan. Utöver dagpenningen föreslås alla arbetslöshetsförsäkrade få ett stimulansbidrag av 10 kr. om dagen. Sammanlagda bidrag utöver 90 kr. per dag får dock inte överstiga den utbildades tidigare inkomst. Kursdeltagare över 20 år som inte har rätt till ersättning från arbetslöshetskassa föreslås få ett enhetligt bidrag av 90 kr. om dagen, vilket motsvarar det lägsta sammmanlagda bidraget för arbetslöshetsförsäkrade. Utöver de nämnda bidrag skall i förekommande fall utgå traktamenten och särskilda bidrag för vissa extra kostnader i samband med utbildningen. Uträkning och utbetalning av utbildningsbidrag föreslås i fortsättningen ske genom biträde av försäkringskassorna.

Ungdomars möjligheter att få arbetsmarknadsutbildning med utbildningsbidrag föreslås bli förbättrade. Alla som har rätt till kontant ersättning vid

arbetslöshet skall oavsett ålder kunna erbjudas arbetsmarknadsutbildning om detta är den lämpligaste åtgärden. Flertalet kursdeltagare under 20 år föreslås få ett utbildningsbidrag av 45 kr. om dagen, dvs. 10 kr. mer än vad som motsvarar kontant arbetsmarknadsstöd. De som är arbetslöshetsförsäkrade och de som har vårdnad om barn skall dock få samma bidrag som vuxna i motsvarande situation.

Till bristyrkesutbildning kan i mån av plats antas även den som inte uppfyller villkoret att vara eller löpa risk att bli arbetslös. Ramen för denna grupp av deltagare höjs från 3 000 till 10 000 personer per år. Inom ramen skall företräde ges åt anställda som har en svag ställning på arbetsmarknaden eller låga inkomster.

Utbildningarna föreslås i allmänhet bli upplagda så att de kan ingå i system av återkommande utbildning som varvas med arbete. Den första etappen i en sådan återkommande utbildning måste alltid vara så omfattande att den ger en rejäl start och varaktig sysselsättningstrygghet i yrket.

Svenskundervisningen för invandrare inom arbetsmarknadsutbildningen föreslås kunna förlängas från två månader till högst fyra månader.

Yrkesutbildningen i kriminalvårdsanstalter avses i fortsättningen ske i AMS och SÖ:s regi som arbetsmarknadsutbildning. De organisatoriska frågorna i samband med detta bereds f. n. i regeringskansliet.

Reglerna för stöd till arbetsmarknadsutbildning i företag föreslås få en enhetlig utformning i framtiden. Vid all sådan utbildning skall krävas att den utbildade är anställd och får avtalsenliga förmåner. De fackliga organisationerna bör alltid medverka vid planering, genomförande och tillsyn av utbildningen. Stödet kan utgå under högst sex månader och med ett enhetligt belopp av åtta kr. i timmen. Särskilda regler skall gälla vid praktikanställning. Vid de pågående försöken med utbildning av personer som anställs i yrken som domineras av motsatt kön skall bidraget höjas från f. n. fem till sex kr. timmen. Det föreslås dessutom att försök görs med bristyrkesutbildning av svetsare och plåtslagare som anställs vid varvsföretag.

I propositionen föreslås vidare att det s. k. ramplanearbetet för arbetsmarknadsutbildningen intensifieras i olika avseenden. Kursnämnderna, som länsvis övar tillsyn över arbetsmarknadsutbildningen i olika yrkesområden, förstärks. Eleverna föreslås få större inflytande genom bl. a. representation i kursnämnderna.

De sammanlagda kostnaderna för reformen beräknas till 690 milj. kr. per år, varav 160 milj. kr. motsvaras av ökad inkomstskatt på utbildningsbidragen. För finansieringen bör en arbetsgivaravgift införas. Den bör under år 1976 utgå med 0,4 % av lönesumman, vilket beräknas motsvara ca 530 milj. kr. Avgiften föreslås bli tillförd en nybildad fond, arbetsmarknadsutbildningsfonden.

De nya reglerna föreslås träda i kraft den 1 januari 1976.

Regeringen har samtidigt med sina ställningstaganden till arbetsmarknadsutbildningen beslutat tillsätta en särskild utredning rörande utbildningen av anställda i företag och kommuner.

Förslag till

Lag om arbetsgivaravgift till arbetsmarknadsutbildningen

Härigenom föreskrives följande.

1 § Arbetsgivaravgift för finansiering av arbetsmarknadsutbildningen erlägges till staten enligt denna lag.

2 § Arbetsgivare erlägger årligen arbetsgivaravgift med belopp som motsvarar fyra tiondels procent av summan av vad arbetsgivaren under året utgivit som lön till arbetstagare i pengar eller naturaförmåner i form av kost eller bostad eller, i fall som avses i 3 kap. 2 § andra stycket sista punkten lagen (1962:381) om allmän försäkring, annan ersättning för utfört arbete.

Vid beräkningen av avgiften tages icke hänsyn till arbetstagarens lön eller ersättning i vad den för år räknat överstiger sju och en halv gånger det vid årets ingång gällande basbeloppet enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring. Hänsyn tages ej heller till arbetstagare, vars lön under året understigit femhundra kronor. Vidare bortses vid denna beräkning från arbetstagare, som icke är obligatoriskt försäkrad enligt lagen (1954:243) om yrkesskadeförsäkring, om ej fall som avses i 3 kap. 2 § andra stycket sista punkten lagen (1962:381) om allmän försäkring är för handen.

Avgift erlägges icke för arbetstagares lön vid sjukdom eller ledighet för vård av sjukt barn eller med anledning av barns födelse till den del lönen motsvarar sjukpenning eller föräldrapening, som arbetsgivare äger uppbära enligt bestämmelserna i 3 kap. 16 § lagen (1962:381) om allmän försäkring. Avgift erlägges ej heller för lön som arbetsgivare utgivit till hemmavarande barn för arbete utfört i hans förvärvsverksamhet i de fall avdrag för lönen ej får ske vid inkomsttaxeringen.

3 § Med arbetsgivare avses i denna lag den som enligt 19 kap. 1 § lagen (1962:381) om allmän försäkring skall erlägga avgift till sjukförsäkring.

4 § I fråga om debitering och uppbörd av arbetsgivaravgift enligt denna lag äger lagen (1959:552) om uppbörd av vissa avgifter enligt lagen om allmän försäkring, m. m. motsvarande tillämpning.

5 § Avgifterna för finansiering av arbetsmarknadsutbildningen föres till en fond, benämnd arbetsmarknadsutbildningsfonden, som förvaltas enligt grunder som regeringen fastställer.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1976.

ARBETSMARKNADSDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1975-02-27

Närvarande: statsministern Palme, ordförande, och statsrådet Sträng, Johansson, Holmqvist, Aspling, Lundkvist, Geijer, Bengtsson, Norling, Löfberg, Carlsson, Feldt, Sigurdsen, Gustafsson, Zachrisson, Leijon.

Föredragande: statsrådet Leijon

Proposition om riktlinjer för arbetsmarknadsutbildningen

---

1 Inledning

Arbetsmarknadsutbildningen har under en lång följd av år expanderat starkt och fått en allt mera betydelsefull roll i arbetsmarknadspolitiken. 1971 års riksdag begärde med hänvisning till detta att frågan om arbetsmarknadsutbildningens framtida inriktning skulle utredas (InU 1971:33, rskr 279). Under år 1972 tillkallades sakkunniga[1] med uppdrag att se över arbetsmarknadsutbildningen.

De sakkunniga antog namnet kommittén för översyn av arbetsmarknadsutbildningen (KAMU). De har under hösten 1974 överlämnat betänkandet (SOU 1974:79) Utbildning för arbete.

Efter remiss har yttranden över betänkandet avgetts av kriminalvårdsstyrelsen, socialstyrelsen, statens handikappråd, riksförsäkringsverket, statskontoret, statistiska centralbyrån (SCB), riksrevisionsverket (RRV), riksskatteverket (RSV), konjunkturinstitutet, statens avtalsverk, statens personalnämnd, statens personalutbildningsnämnd, skolöverstyrelsen (SÖ), universitetskanslerämbetet (UKÄ), institutet för social forskning (SOFI), centrala studiestödsnämnden (CSN), AMS, statens invandrarverk (SIV), länsstyrelserna i Stockholms, Jönköpings, Kristianstads, Gävleborgs och Norrbottens län, socialpolitiska bidragsutredningen, kommittén för studiestöd åt vuxna (SVUX), kommittén för försöksverksamhet med vuxenutbildning (FÖVUX), folkhögskoleutredningen, expertgruppen för utredningsverksamhet i arbetsmarknadsfrågor (EFA), expertgruppen för vissa zigenar-

[1] Generaldirektören Bertil Rehnberg, ordförande, ledamoten av riksdagen Rune Gustavsson, utbildningschefen Lennart Larsson, direktören Matts Bergom Larsson, skolrådet Artur Olsson, ombudsmannen Björn Pettersson och ledamoten av riksdagen Bengt Wiklund.

frågor, utredningen om den yrkesinriktade rehabiliteringen (YR-utredningen), utredningen om en allmän arbetslöshetsförsäkring, de erkända arbetslöshetskassornas samorganisation (i fortsättningen kallad samorganisationen), försäkringskasseförbundet, LO, Lantbrukarnas riksförbund (LRF), Skogs- och lantarbetsgivareföreningen, SAF, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, Sveriges akademikers centralorganisation (SACO) jämte Statstjänstemännens riksförbund (SR), Sveriges förenade studentkårer (SFS), Sveriges hantverks- och industriorganisation (SHIO), TCO, Stockholms skoldirektion, Moderata samlingspartiets kvinnoförbund, Fredrika-Bremerförbundet, provisoriska styrelsen för Sveriges AMU-elevers riksförbund, Samarbetsorganisationen för Sveriges vuxenstuderande (SOSVUX), elevråden vid AMU-centren i Hallstahammar, Stockholm (vårdyrkeskurserna vid Maria skola), Motala, Arvika, Kristinehamn, Växjö, Gävle, Tranås, Visby, Kalix, Halmstad, Kramfors, Skövde och Ronneby samt vid enskilda gymnasiet och Gullmarsplans vuxengymnasium i Stockholm.

Yttranden har vidare inkommit från De handikappades riksförbund (DHR), Riksförbundet för utvecklingsstörda barn, Föreningen Sveriges socialchefer, Riksförbundet för personal vid invandrarbyråer, Yrkeskvinnors klubbars riksförbund, Uppsala kommuns vuxenutbildningsråd, Svenska ingenjörssamfundet, Förskoleseminariet i Borås och Moderata ungdomsförbundet.

Vissa av förslagen i KAMU:s betänkande är av sådan art att det ankommer på regeringen eller berörda ämbetsverk att själva besluta om deras genomförande. För att riksdagen skall få en helhetsbild av arbetsmarknadsutbildningen och föreslagna ändringar av den har jag emellertid funnit det lämpligt att här redovisa kommitténs förslag även i de fall då det inte krävs något ställningstagande från riksdagens sida. I betänkandet finns vidare förslag till lag om vissa ändringar i lagen (1962:381) om allmän försäkring, kommunalskattelagen (1928:370) och taxeringsförordningen (1956:625), som kommer att tas upp i särskild ordning.

I det följande redovisas nuvarande förhållanden, KAMU:s förslag och remissyttrandena med uppdelning på sex huvudområden. Framställningen följer i det väsentliga betänkandets disposition. Avsnitt 2 Arbetsmarknadsutbildningens omfattning och inriktning motsvarar sålunda betänkandets tre första kapitel, av vilka det första är till övervägande delen beskrivande och de båda följande innehåller viktiga principiella resonemang. Under avsnitten 3–6 behandlas förslagen i betänkandets övriga kapitel. Mina ställningstaganden jämte vissa frågor om författningsändringar återfinns under avsnitten 7–10.

I samband med behandlingen av utbildningens innehåll och kursformer under punkten 4 redovisas ett den 10 juni 1974 överlämnat förslag om försöksverksamhet med arbetsmarknadsutbildning som delvis förläggs till

varvsföretag. Förslaget har utarbetats av en särskild arbetsgrupp[1]. Det har remissbehandlats. Yttranden över förslaget har avgetts av statskontoret, RRV, SÖ, AMS, utredningen om skolan, staten och kommunerna (SSK), KAMU, sysselsättningsutredningen, Svenska kommunförbundet, Sveriges industriförbund, TCO genom överlämnande av yttrande av Svenska facklärarförbundet, SACO, LO, SAF, Sveriges varvsindustriförening, Svenska metallindustriarbetareförbundet, Sveriges verkstadsförening.

Propositionens huvudsakliga ämnesområde utgörs av delprogrammet Arbetsmarknadsutbildning, vilket tillhör programmet Yrkesmässig och geografisk rörlighet i arbetsmarknadsverkets programbudgetsystem. Programmet finansieras från anslaget B 1. Arbetsmarknadsservice.

Vid anmälan av årets budgetproposition (prop. 1975:1 bil. 13 s. 81) beräknade jag medelsbehovet under budgetåret 1975/76 för detta delprogram till 1 086,7 milj. kr.

Till arbetsmarknadsutbildningen hör också delprogrammen Utbildning av svårplacerade resp. Lokaliseringsutbildning. KAMU:s redovisning av utbildningens omfattning och resultat, som i korthet refereras i det följande, omfattar även dessa delprogram. Detsamma gäller i viss utsträckning också för kommitténs överväganden och förslag. Genom denna proposition anmäls samtliga förslag i betänkandet utom lagförslagen, men jag vill erinra om att mera grundläggande frågor rörande utbildning av svårplacerade resp. lokaliseringsutbildning hör hemma i andra sammanhang. Den yrkesinriktade rehabiliteringsverksamheten utreds f. n. i särskild ordning. De olika medlen i den regionalpolitiska stödverksamheten prövades av riksdagen senast under våren 1973 (prop. 1973:50, InU 1973:7, rskr 1973:248). I årets budgetproposition beräknades medelsbehovet för Utbildning av svårplacerade och Lokaliseringsutbildning till 54 milj. kr. resp. 65 milj. kr. (se punkten C 4. Särskilda åtgärder för arbetsanpassning, s. 130 resp. punkten E 1. Regionalpolitiskt stöd: Bidragsverksamhet, s. 147).

---

[1] Departementsrådet Arne Carlsson, ordförande, utredningschefen Per-Olof Edin, direktören Birger Hellström, byråchefen Håkan Håkansson, driftingenjören Gunnar Åkerblom, personaldirektören Leif Molinder, verkstadsklubbordföranden John-Erik Olsson och pol. mag. Erland Ringblom.

2 Arbetsmarknadsutbildningens omfattning och mål

2.1 Nuvarande förhållanden

Arbetsmarknadsutbildningens nuvarande organisation bygger i allt väsentligt på de allmänna riktlinjer för arbetsmarknadspolitiken som riksdagen antog år 1966 (prop. 1966:52, SU 1966:107, B:oU 1966:27, rskr 1966:251). Arbetsmarknadsutbildningen var vid den tidpunkten under stark tillväxt och ökningen fortsatte under en rad år i oförminskad takt.

KAMU har i sitt betänkande utförligt beskrivit arbetsmarknadsutbildningens utveckling och resultat under senare år. Denna beskrivning skall inte upprepas här utan framställningen begränsas till några grundläggande fakta. I övrigt hänvisas till betänkandet (s. 67–106).

Omkring 100 000 människor påbörjar varje år arbetsmarknadsutbildning. Antalet minskade något under år 1974 efter att ha ökat oavbrutet sedan början av 1960-talet. Arbetsmarknadsutbildningen brukar delas in i fyra huvudgrupper med hänsyn till vem som anordnar kurserna, nämligen SÖ:s särskilda AMU-kurser, utbildning i det reguljära utbildningsväsendet, företagsutbildning och övrig utbildning. Antalet påbörjade utbildningar och det genomsnittliga antalet kursdeltagare inom resp. grupp under de två senaste åren framgår av följande uppställning.

Omfattningen av olika slags arbetsmarknadsutbildning åren 1973 och 1974

Slag av utbildning	*Påbörjade utbildningar*		*Genomsnittligt antal kursdeltagare*	
	1973	1974	1973	1974
SÖ:s kurser	52 602	45 348	18 886	15 948
Reguljära utbildningsväsendet	20 709	17 820	13 661	12 553
Utbildning i företag	23 920	17 489	10 462	9 858
Övrig utbildning	10 698	8 211	3 020	2 305
Summa	*107 929*	*88 868*	*46 029*	*40 664*

Arbetsmarknadsutbildningen avgränsas främst av rätten till utbildningsbidrag. Bestämmelser om detta finns i arbetsmarknadskungörelsen (1966:368 omtryckt 1972:300). Enligt huvudregeln utgår utbildningsbidrag till den som är eller löper risk att bli arbetslös för utbildning som är ägnad att medföra stadigvarande arbete som inte kan komma till stånd utan utbildningen. Det krävs vidare att sökande har fyllt 20 år och att han söker arbete genom arbetsförmedlingen. Undantag från dessa regler görs dels vid bristyrkesutbildning, till vilken alla vuxna har tillträde, och dels i vissa fall för ungdom under 20 år.

Huvuddelen av den utbildning som bedrivs i företag sker på andra villkor

än arbetsmarknadskungörelsens. Det gäller bl. a. lokaliseringsutbildningen, som är ett regionalpolitiskt medel, och introduktionsutbildningen vid skyddade verkstäder. I dessa fall utgår bidrag till arbetsgivaren under det att denne betalar avtalsenlig lön till den utbildade.

En arbetsmarknadsutbildning är normalt inriktad mot ett bestämt yrke. Avgörande för valet av utbildningsmål är dels den enskildes situation och önskemål, dels arbetsmarknadsutsikterna i olika yrken och dels också samhällets ambitionsnivå i fråga om arbetsmarknadsutbildningen.

F. n. är ungefär en tredjedel av de påbörjade utbildningarna inte direkt yrkesinriktade. Många får förberedande utbildning i t. ex. allmänna ämnen innan de börjar sin yrkesutbildning. De allra flesta yrkesområden finns representerade i arbetsmarknadsutbildningen. Ungefär hälften av de yrkesinriktade utbildningarna avser emellertid tillverkningsarbete av något slag. För de manliga kursdeltagarna var tillverkningsarbete den helt dominerande kursinriktningen, medan kvinnorna också i stor utsträckning utbildades för socialt arbete, kontorsarbete och sjukvårdsarbete. Av följande sammanställning framgår utbildningarnas fördelning på olika slag av mål.

Antal personer som börjat kurser med olika inriktning under åren 1973 och 1974

Kursinriktning	*Antal personer*		*Därav kvinnor*	
	1973	1974	1973	1974
Tekniskt arbete	3 458	1 814	405	355
Naturvetenskapligt, samhällsvetenskapligt, humanistiskt och konstnärligt arbete	2 691	2 800	1 439	1 669
Hälso-och sjukvårdsarbete	9 048	8 203	8 361	7 556
Administrativt arbete	141	174	59	57
Kameralt och kontorstekniskt arbete	9 080	7 269	7 537	6 262
Kommersiellt arbete	1 725	926	832	491
Lantbruks-och skogsarbete	2 381	1 846	188	303
Gruv-och stenbrytningsarbete m. m.	309	158	4	10
Transport-och kommunikationsarbete	1 730	1 693	307	310
Tillverkningsarbete m. m.	36 108	27 969	7 986	7 546
Därav:				
Tillskärnings- och sömnadsarbete m. m.	2 064	1 566	1 892	1 453
Verkstadsmekaniskt arbete	7 311	5 834	1 705	1 712
Svetsning m. m.	4 967	4 500	144	366
Övrigt verkstads- och byggnadsmetallarbete	5 370	3 876	913	716
Elektroarbete	3 238	2 686	921	1 051
Träarbete	3 487	2 590	454	537
Byggnads- och anläggningsarbete ej hänförbart till annan yrkesgrupp	2 105	1 450	18	17
Köksarbete (kockar, köksbiträden m. fl.)	1 990	1 703	1 703	1 408
Hemvård m. m.	5 393	5 727	5 376	5 706
Övrigt servicearbete	2 002	1 534	1 421	1 148
Ej yrkesinriktade kurser	30 345	26 608	17 225	16 249

Kursinriktning	*Antal personer*		*Därav kvinnor*	
	1973	1974	1973	1974
Därav ej yrkesinriktade linjer				
i gymnasieskolan	512	306	273	183
folkhögskola	2 198	1 817	1 098	905
preparand- och kompletteringskurser	7 700	5 233	4 525	3 325
anpassningskurser	1 022	1 096	475	514
svenska för invandrare	3 878	3 500	2 986	1 939
Övrigt	1 528	446	528	136
Summa	*107 929*	*88 870*	*53 371*	*49 206*

Av den statistik som KAMU redovisar framgår att arbetsmarknadsutbildningen utnyttjas i stor utsträckning av vuxna i alla åldersgrupper utom de äldsta (ca 55 år och äldre). Medianåldern är ca 30 år eller något högre för kvinnor och något lägre för män. Det framgår vidare att verksamheten är särskilt omfattande i de delar av landet där arbetslösheten är störst och att omkring hälften av deltagarna saknar tidigare teoretisk utbildning utöver 6–8 års folkskola. Den senare andelen är betydligt större än motsvarande andelar i andra former av vuxenutbildning.

KAMU redovisar också uppgifter som visar att 70–80 % av dem som slutat yrkesinriktad utbildning under senare år har fått arbete inom tre månader. Andelen varierar något efter konjunkturläget och efter olika yrken m. m. Andelen är självfallet lägre bland dem som slutar icke yrkesinriktade kurser, vilka i regel följs av fortsatt utbildning. Även bland dem som slutar yrkesinriktade kurser finns en grupp som inte står till arbetsmarknadens förfogande. Av dem som står till arbetsmarknadens förfogande efter yrkesinriktad utbildning beräknas ca 85 % få arbete inom tre månader.

2.2 KAMU

2.2.1 Det framtida behovet av arbetsmarknadsutbildning

Prognoser för utvecklingen på arbetsmarknaden och inom utbildningsväsendet kan endast i begränsad utsträckning användas som grund för planeringen av arbetsmarknadsutbildningen. Osäkerheten om den framtida utvecklingen måste i stället i stor utsträckning mötas med en flexibel planering. Arbetsmarknadsutbildningen skall medverka till en smidig anpassning av arbetskraftsutbudet till förändringar på arbetsmarknaden som inte har förutsetts i prognoserna. Det finns ändock behov av vissa allmänna bedömningar om den framtida arbetsmarknadssituationen. KAMU redovisar också kort sådana bedömningar.

Den tekniska och ekonomiska utvecklingen och den därav följande snabba förändringen av yrkesstruktur och yrkesinnehåll skapar behov av arbetsmarknadsutbildning. KAMU understryker emellertid att även företagens internutbildning och övrig vuxenutbildning har till uppgift att klara individernas anpassning till sådana förändrade krav på arbetsmarknaden innan akuta problem, som arbetslöshet eller risk för arbetslöshet, uppstår. Därför kommer också utbyggnaden av företagsutbildningen liksom av övrig vuxenutbildning att direkt påverka det framtida behovet av arbetsmarknadsutbildning.

Den snabba tekniska och ekonomiska utvecklingen kommer att fortsätta under 1970-talet. Strukturomvandlingen inom näringslivet och rationaliseringen inom företagen kommer därför också att gå vidare. Näringsgrens- och yrkesstrukturen kommer att förändras enligt samma mönster som under 1960-talet med minskning av sysselsättningen inom jord- och skogsbruk och ökningar framför allt inom den offentliga sektorn.

Behovet av arbetsmarknadsutbildning kommer att fortsätta att öka under 1970-talet, även om det inte sker lika snabbt som under uppbyggnadsperioden på 1960-talet. De ökade behoven faller i stor utsträckning på vissa kategorier av arbetskraften, t. ex. ny- och återinträdande på arbetsmarknaden, nyexaminerade och tjänstemän.

Arbetsmarknadsutbildningen får ofta användas för att lösa de anpassningsproblem som uppstår när utflödet från utbildningsväsendet inte överensstämmer med den efterfrågan som finns på arbetsmarknaden. Ett speciellt problem utgör de ungdomar som lämnar utbildningsväsendet utan yrkesutbildning. KAMU understryker att snabba åtgärder måste sättas in inom det reguljära utbildningssystemet. Arbetsmarknadsutbildningen kommer annars att här ställas inför starkt ökade utbildningsbehov.

2.2.2 Principiell avgränsning av arbetsmarknadsutbildningens uppgifter

Kommittén konstaterar att de arbetsmarknadspolitiska målen också i fortsättningen skall vara det primära för arbetsmarknadsutbildningen. Detta innebär att arbetsmarknadsutbildningen skall ha en klar arbetsmarknadspolitisk motivering. Även andra mål spelar emellertid en roll för arbetsmarknadsutbildningen, framför allt fördelningspolitiska och utbildningspolitiska. De olika målen griper in i varandra.

De arbetsmarknadspolitiska målen finns ofta jämsides med fördelningspolitiska och utbildningspolitiska mål. Det är därför svårt att helt renodla de olika typerna av mål.

Arbetsmarknadspolitiska mål

KAMU ansluter sig till de allmänna utgångspunkter för diskussionen om de ekonomiska och arbetsmarknadspolitiska målen som angavs av 1960

års arbetsmarknadsutredning. Kommittén konstaterar emellertid att det under senare tid har skett en påtaglig höjning av ambitionsnivån för sysselsättningspolitiken.

Om målet att ge arbete åt alla skall uppnås måste ökade insatser göras med hjälp av arbetsmarknadsutbildning. I ett land med så hög sysselsättningsnivå som Sverige blir behovet av individuellt inriktade stödåtgärder mycket stort om man vill förbättra möjligheterna för nya grupper att förverkliga sina önskemål om arbete eller underlätta för den enskilde att förbättra sin position på arbetsmarknaden. Många av de grupper som står utanför arbetsmarknaden har en mycket svag utgångsposition. De är t. ex. handikappade, har sociala problem, är utslagna från arbetsmarknaden, eller de är kvinnor med lång tids bortavaro från arbetsmarknaden. Därtill har de ofta kort grundutbildning och bristfällig yrkesutbildning. Också många grupper på arbetsmarknaden har svag ställning. De är korttidsutbildade eller lågavlönade. Kommittén anser att utbildningsinsatser måste spela en avgörande roll, inte bara för att direkt täcka brister i individernas utbildning utan också för att i görligaste mån kompensera andra handikapp.

Kommittén framhåller att arbetsmarknadsutbildningen måste tillgodose två viktiga uppgifter. Den skall för det första inrikta utbildningsinsatser speciellt mot de grupper som är eller riskerar att bli arbetslösa eller för övrigt har en svag ställning på arbetsmarknaden. För det andra skall den stimulera från arbetsmarknadspolitisk synpunkt angelägen utbildning av starkt utbildningsmotiverade icke arbetslösa. Kommittén understryker i detta sammanhang arbetsmarknadsutbildningens fördelnings- och utbildningspolitiska motiv.

Fördelningspolitiska mål

Arbetsmarknadsutbildningen har traditionellt haft fördelningspolitiska mål. Den skall medverka till ökad jämlikhet. Detta kan ske på olika sätt. Det viktigaste är att arbetsmarknadsutbildningen bidrar till att skapa tryggare sysselsättningsförhållanden för personer som drabbas av arbetslöshet eller står utanför arbetsmarknaden. Arbetslöshet och bristande förankring på arbetsmarknaden är en väsentlig förklaring till låga inkomster. De grupper som står utanför arbetskraften har nästan undantagslöst en mycket svag ekonomisk ställning och arbetslöshet är ofta den viktigaste orsaken till ekonomisk otrygghet. De arbetsmarknadspolitiska och fördelningspolitiska målen är alltså här helt sammanfallande.

Utbildningspolitiska mål

De utbildningspolitiska målen sammanfaller också i stor utsträckning med de arbetsmarknadspolitiska. En förstärkt grundutbildning kan t. ex. öka motståndskraften hos individen mot kommande påfrestningar på arbetsmark-

naden. Samtidigt tenderar yrkesutbildningarna att kräva allt större grundkunskaper i allmänna ämnen. Utbildningsinsatserna måste ges en viss bredd och omfattning så att de tillsammans med yrkeserfarenhet kan ge grund för mera kvalificerade arbetsuppgifter och för fortsatt utbildning. Alltför korta och snävt inriktade utbildningar kan minska den enskildes trygghet på den framtida arbetsmarknaden, även om detta inte gäller helt generellt. Kommittén slår i detta sammanhang fast att arbetsmarknadsutbildningen inte heller i framtiden skall kunna inriktas mot ett företags speciella behov av arbetskraft. Detta skulle i alltför stor utsträckning begränsa den enskildes valmöjligheter och omställningsberedskap.

Individen bör ges möjlighet att utveckla sina speciella egenskaper, t. ex. i valet av yrkesinriktning, så långt detta är förenligt med de arbetsmarknadspolitiska målen. Inom arbetsmarknadsutbildningen måste utbildningsvalet dock ske inom vissa ramar, dvs. utbildningen måste bedömas kunna leda till åsyftat resultat – anställning som tryggar individens utkomst. Individuella önskemål som går utanför dessa ramar får tillfredsställas av den övriga vuxenutbildningen. Något helt fritt yrkesval kan alltså inte förekomma inom arbetsmarknadsutbildningen.

Avgränsningsfrågor

Arbetsmarknadsutbildningen har ett dubbelt syfte: dels skall den arbetslöse hjälpas till sysselsättning, dels skall lediga platser inom viktiga sektorer på arbetsmarknaden fyllas. Utbildningen är endast ett av flera arbetsmarknadspolitiska medel som används för att hjälpa en individ som är arbetslös att få arbete. Starka skäl talar emellertid enligt kommitténs uppfattning för att arbetsmarknadsutbildningen bör utnyttjas hellre än andra arbetsmarknadspolitiska stödformer, som t. ex. beredskapsarbeten eller arbetslöshetsunderstöd. De ekonomiska förutsättningarna under utbildningen bör i så stor utsträckning som möjligt anpassas till detta önskemål.

Kommittén betonar arbetsmarknadsutbildningens möjlighet att förebygga arbetslöshet, dvs. att utbildningen skall kunna påbörjas redan innan arbetslöshet uppstår. Arbetsmarknadsutbildningen spelar också en viktig roll i regionalpolitiken. Utbildningen kan i detta avseende inte tilldelas någon självständig uppgift utan måste anpassas till de förutsättningar på arbetsmarknaden som skapas av näringspolitik och regionalpolitik i stort.

Behovet av en klar avgränsning av arbetsmarknadsutbildningen mot annan vuxenutbildning hänger nära samman med de olika studiesociala förmåner som är knutna till arbetsmarknadsutbildningen resp. annan vuxenutbildning. En viss skillnad i förmånsnivå kommer att kvarstå även om de av kommittén för studiestöd åt vuxna (SVUX) föreslagna förbättringarna av studiefinansieringen för vuxna genomförs. Det bör dock framhållas att ett genomförande av SVUX' förslag leder till att skillnaderna i förmånsnivå i framtiden blir mycket mindre än för närvarande.

KAMU diskuterar olika krav som kan ställas på det regelsystem som avgränsar arbetsmarknadsutbildningen. Kommittén fastslår att starka skäl talar för att i huvudsak behålla den flexibilitet som finns med nuvarande regler, eller kanske t. o. m. öka den i vissa avseenden. Om man ser arbetsmarknadsutbildningen som ett rent arbetsmarknadspolitiskt instrument är det en uppenbar fördel att denna utan omfattande författningsändringar kan anpassas till vad arbetsmarknadssituationen och hänsynen till individens behov kräver.

Kommittén konstaterar att arbetsmarknadsutbildningen är en på arbetsmarknadspolitiska grunder prioriterad vuxenutbildning. Prioriteringen kommer framför allt till uttryck i att det studiesociala stödet är mera förmånligt än i övrig vuxenutbildning. De arbetsmarknadspolitiska prioriteringarna sker på två grunder. Den första utgår från individens arbetsmarknadssituation. I huvudsak gäller här att den enskilde skall vara eller löpa risk att bli arbetslös om arbetsmarknadsutbildning skall komma ifråga. Den andra prioriteringsgrunden är utbildningens inriktning. Här gäller att om utbildningsvalet är synnerligen angeläget från arbetsmarknadssynpunkt (för lösande av flaskhalsproblem) kan utbildningsbidrag utgå även om den enskilde inte befinner sig i en svår arbetsmarknadssituation (bristyrkesutbildning). För närvarande bygger alltså reglerna för att få utbildningsbidrag på en kombination av individens arbetsmarknadssituation och utbildningsvalets grad av inriktning mot angelägna behov på arbetsmarknaden. Kommittén anser att dessa principer för att få rätt till arbetsmarknadsutbildning också i framtiden bör ligga till grund för avgränsningen. De bör emellertid ytterligare utvecklas. Det studiesociala stödets nivå kan ses som ett uttryck för den sammanvägda prioriteringen som samhället gjort dels av utbildningsvalets arbetsmarknadspolitiska motivering och dels av individens arbetsmarknadssituation.

Återkommande utbildning

Kommittén diskuterar principen om återkommande utbildning och dess betydelse för arbetsmarknadsutbildningen och konstaterar att ett mera allmänt infört system av återkommande utbildning kan vara positivt för arbetsmarknadsutbildningen. Man kan på så sätt åstadkomma bättre anpassning mellan utbildningssystemet och behoven på arbetsmarknaden, vilket i sin tur kan leda till minskade krav på arbetsmarknadsutbildningen. Å andra sidan kan ett system med återkommande utbildning också leda till att vissa avgränsningsproblem mellan arbetsmarknadsutbildning och övrig vuxenutbildning blir mera påtagliga.

KAMU konstaterar också att återkommande utbildning som princip bör kunna införas inom arbetsmarknadsutbildningen. Det innebär att man för att uppnå ett fastställt yrkesmål skall kunna varva perioder av utbildning och arbete.

2.3 Remissyttranden

Flertalet remissinstanser tillstyrker eller har ingen erinran mot vad KAMU anför om det framtida behovet av arbetsmarknadsutbildning och hur dess uppgifter skall avgränsas.

SÖ ifrågasätter om det inte är möjligt att beräkna ett ungefärligt minimibehov av utbildad arbetskraft för en något längre period än ett år, som ramplanen omfattar, åtminstone för de vanligaste yrkena. Med utgångspunkt härifrån skulle man också kunna beräkna hur stor del av behovet som behöver täckas genom arbetsmarknadsutbildning. SÖ framhåller att det i stort sett är samma faktorer som påverkar behovet av yrkesinriktad ungdomsutbildning och arbetsmarknadsutbildning, liksom i viss mån också annan vuxenutbildning. Detta talar enligt SÖ för att planeringen av alla dessa utbildningar bör ske mer samordnat. SÖ avser att ta kontakt med i första hand AMS för att klarlägga förutsättningarna för en sådan samverkan.

Statskontoret instämmer i KAMU:s uttalande att det är svårt att utnyttja prognoser för arbetsmarknadsutbildningen men vill ändå se mer långsiktiga bedömningar som ett led i ett samlat åtgärdsprogram för arbetsmarknaden. Arbetsmarknadsutbildningen är bara ett av flera medel i arbetsmarknadspolitiken. *SAF* anser det riktigt att man söker den ledning som de befintliga, om än osäkra, prognoserna kan ge.

SCB påpekar att en betydande del av dem som lämnar grundskolan går direkt ut på arbetsmarknaden utan att ha något egentligt mål för sin framtida yrkesverksamhet. De erbjuds ofta okvalificerade arbeten med låga löner. Frekvensen av anställningsbyten blir stor för dessa grupper, varvid behov av ytterligare utbildning uppkommer. *TCO* framhåller å andra sidan att ungdomsgruppernas förbättrade utbildningsbakgrund liksom den växande komplikationsgraden i arbetslivet reser krav på en höjd kvalitetsnivå i arbetsmarknadsutbildningen. De ökade behoven kommer enligt TCO att i väsentlig utsträckning gälla tjänstemän och nyexaminerade samt ny- och återinträdande på arbetsmarknaden.

LO framhåller vikten av att arbetsmarknadsutbildningen planeras i nära kontakt med arbetsmarknadens parter.

Flera remissinstanser, bl. a. *AMS, kommunförbundet,* LO och *SAF* betonar att det reguljära utbildningsväsendet och särskilt ungdomsskolan måste ta en stor del av ansvaret för de aktuella utbildningsbehoven. Arbetsmarknadsutbildningen ses som ett komplement till det reguljära utbildningsväsendet.

Statens personalnämnd anser det väsentligt att ansvarsfördelningen mellan skola, samhälle och arbetsgivare i utbildningsfrågor totalt sett tas upp till samordnad behandling för att de utbildnings- och arbetsmarknadspolitiska insatserna skall kunna ges ökad effekt.

Enligt *socialstyrelsen* bör arbetsmarknadsutbildningen endast vara avsedd

för hastigt påkomna tillfälliga behov. Socialstyrelsen är – liksom också *SAF*, *SHIO*, *folkhögskoleutredningen* och *Landstingsförbundet* – tveksam till att det etableras ett omfattande permanent utbildningssystem vid sidan av det reguljära, åtminstone när det gäller mera långsiktiga behov. Även *UKÄ* framhåller att arbetsmarknadens behov måste kunna mötas av det reguljära utbildningsväsendet. Ökad flexibilitet är enligt UKÄ mera fruktbart i detta avseende än att försöka förbättra prognosmetoderna. Möjligheterna till korta yrkesinriktade kurser liksom till återkommande utbildning vid högskolan har ökat snabbt, framhåller UKÄ.

Kommunförbundet föreslår att det vart annat år tas upp till förutsättningslös diskussion hur samhällets utbildningsresurser skall fördelas på olika avnämare och yrkesområden. Förbundet ifrågasätter om den kommunala sektorn, som har brist på yrkesutbildad arbetskraft, får en skälig andel av utbildningsresurserna. KAMU:s förslag tillmötesgår inte i särskilt hög grad de krav som förbundet i olika sammanhang har ställt i det avseendet.

Statskontoret anser, liksom också *CSN*, att det är föga fruktbart att försöka avgränsa arbetsmarknadsutbildningen genom alltför långtgående analyser med skilda målkriterier. Det är svårt att konkretisera delmålen så att de blir användbara för styrning av den löpande verksamheten.

AMS understryker KAMU:s uttalande att arbetsmarknadsutbildning i de flesta fall bör väljas hellre än andra arbetsmarknadspolitiska stödformer. *Länsstyrelsen i Norrbottens län* anser att arbetsmarknadsutbildningen kan och bör vara ett aktivt instrument i regionalpolitiken genom att medverka till en förändring/förbättring av förutsättningarna för en praktisk regionalpolitik. Det bör enligt länsstyrelsen även i fortsättningen vara möjligt att planera en relativt företagsnära utbildning parallellt med att uppbyggnaden av ett specifikt företag sker.

Konjunkturinstitutet påpekar att arbetsmarknadsutbildningens roll i stabiliseringspolitiken knappast behandlas i betänkandet. Det behövs enligt institutet mera forskning om detta, särskilt en kartläggning av arbetsmarknadspolitikens möjligheter som ett instrument i den stabiliseringspolitiska arsenalen. Däri bör ingå en principiell diskussion av de samhällsekonomiska effekterna av ett starkare stabiliseringspolitiskt inslag i arbetsmarknadsutbildningen.

3 Villkor för den enskildes rätt till arbetsmarknadsutbildning

3.1 Nuvarande förhållanden

Huvudvillkoren för rätt till arbetsmarknadsutbildning är som tidigare nämnts att sökanden är eller löper risk att bli arbetslös och att han har fyllt 20 år. Det förutsätts vidare att vederbörande söker arbete genom arbetsförmedlingen och att utbildningen är ägnad att medföra stadigvarande arbete som annars inte kan komma till stånd. I detta avsnitt diskuteras arbetslöshetsvillkoret och 20-årsgränsen samt möjligheterna att göra undantag från dessa. Det viktigaste undantaget från arbetslöshetsvillkoret gäller bristyrkesutbildningen. För lokaliseringsutbildningen, som är ett av de regionalpolitiska medlen, gäller andra principer vilka inte behandlas i detta sammanhang.

Bristyrkesutbildningen utgör en försöksverksamhet som har pågått sedan mitten av 1960-talet enligt bestämmelser som Kungl. Maj:t utfärdat. Under innevarande budgetår får bristyrkesutbildning anordnas för yrken inom verkstadsindustrin, motorbranschen, biltrafiken, byggnadsindustrin, pappers- och massaindustrin, den grafiska industrin, vårdområdet och kontorsområdet. För några av dessa områden har Kungl. Maj:t begränsat myndigheternas rätt att anordna sådan utbildning till vissa angivna yrken. Totalt får bristyrkesutbildningen under innevarande budgetår omfatta högst 3 000 elever och högst 80 000 elevveckor.

Under budgetåret 1972/73 och därefter har AMS i särskild ordning fått i uppdrag att anordna arbetsmarknadsutbildning och kommunalt beredskapsarbete i vårdsektorn och barnstugeverksamheten. Denna utbildning har karaktären av bristyrkesutbildning eftersom den är avsedd för personer som har anställning inom resp. område men saknar lämplig utbildning. De vakanser som uppstår under utbildningstiden fylls av arbetslösa som fått beredskapsarbete. Fram till utgången av mars 1975 beräknas ca 10 000 personer ha fått utbildning genom detta projekt.

Från 20-årsgränsen har vissa undantag gjorts. Dessa gäller f. n. dels elever i riksyrkesskolor och dels ensamstående föräldrar, handikappade och flyktingar. Vidare gäller en nedre åldersgräns på 18 i stället för 20 år om sökanden har försörjningsbörda, tidigare har haft stadigvarande försörjning genom förvärvsarbete, inte kan beredas utbildning i det ordinarie utbildningsväsendet och inte heller kan beredas omskolning på hemorten.

Ungdom som har rätt till kontant arbetsmarknadsstöd (KAS) kan tillfälligtvis t. o. m. den 30 juni 1975 få ett särskilt utbildningsbidrag på 150 kr. i veckan vid deltagande i kursen Arbetsliv och utbildning (ALU-kurs). Övriga ungdomar som deltar i denna kurs får bidrag motsvarande studiehjälp samt ett engångsbidrag på 200 kr. De som är under 20 år men i övrigt

uppfyller villkoren kan hänvisas till vakanta platser vid AMU-center och uppbära studiehjälp under studietiden. Regeringen har tidigare i dag beslutat att de i sistnämnda fall också skall få ett engångsbidrag på 200–400 kr. om utbildningen påbörjas under tiden t. o. m. juli 1975.

3.2 KAMU:s överväganden och förslag

KAMU diskuterar de mera formella regler som skall gälla för att en person skall komma i fråga för arbetsmarknadsutbildning. Kommittén understryker dock att inte enbart dessa formella regler spelar en roll för olika gruppers faktiska möjligheter och motivation för att gå igenom en arbetsmarknadsutbildning. Utbildningsbidragens nivå och utformning är av stor betydelse liksom utbudet av utbildningar och informationen till målgrupperna.

Rätten att genomgå arbetsmarknadsutbildning kan i princip utvidgas på två sätt. Det ena är att utsträcka bristyrkesutbildningen till att gälla flera kurser. Utvidgningen innebär i detta fall att man ger alla rätt att delta i vissa från början utpekade kurser som bedömts arbetsmarknadspolitiskt angelägna. Det andra sättet att utvidga rätten till arbetsmarknadsutbildning är att utsträcka den målgrupp som arbetsmarknadsutbildningen vänder sig till. Målgruppen kan för närvarande sägas vara personer som är eller löper risk att bli arbetslösa. Begreppet "risk för arbetslöshet" kan t. ex. ges en annan tolkning. Det är emellertid också möjligt att utifrån arbetsmarknadspolitiska och fördelningspolitiska utgångspunkter definiera målgruppen på ett annat sätt.

3.2.1 *Bristyrkesutbildning*

KAMU redovisar hur bristyrkesutbildningen har utvecklats under senare år. Av redovisningen framgår bl. a. att efterfrågan på utbildning inom de flesta bristyrkena inte har varit större än att alla sökande kunnat antas. AMS har inte vidtagit några särskilda åtgärder för att hålla verksamheten inom den angivna ramen (f. n. högst 3 000 personer per år).

Enligt KAMU:s uppfattning finns det flera anledningar till att inte fler har efterfrågat bristyrkesutbildning. För det första täcker de utbildningsbidrag som utgår i de flesta fall inte inkomstbortfallet hos kursdeltagarna. För det andra har påbörjandet av en bristyrkesutbildning hitintills inneburit en viss otrygghet för den enskilde. Det har förutsatts att han slutar en fast anställning utan att ha några absoluta garantier för att få anställning efter utbildningstidens slut. För det tredje betyder naturligtvis det begränsade kursutbudet inom bristyrkesutbildningens ram att man enbart kunnat möta

utbildningsbehov hos en del av arbetskraften.

Behovet av bristyrkeskurser bör bedömas i samband med ramplaneringen på samma sätt som man bedömer behovet av utbildning för arbetslösa m. fl. Bristyrkesutbildningen skall alltså inte vara hänvisad till det eventuella överskott som uppstår när kapaciteten tagits i anspråk för övriga målgrupper. Liksom hittills bör regeringen bestämma inom vilka yrkesområden bristyrkesutbildning skall ske.

KAMU föreslår att bristyrkesutbildningen i framtiden skall omfatta en större del av det kursutbud som finns inom den ramplanerade delen av arbetsmarknadsutbildningen. I samband med detta bör enligt kommitténs uppfattning den övre gränsen för antalet personer som får genomgå bristyrkesutbildning höjas från 3 000 till 10 000 personer per år.

Det kan ifrågasättas om en utökad bristyrkesutbildning som står öppen för alla har tillräcklig fördelningspolitisk effekt – om inte utbildningsplatserna då tillfaller personer med relativt god utbildning och goda inkomster. Enligt kommitténs uppfattning är riskerna små för sådana negativa konsekvenser av förbättrade möjligheter till bristyrkesutbildningen. Erfarenheterna av försöksverksamheten visar entydigt detta.

Vid konkurrens om utbildningsplatserna mellan sökande som uppfyller de uppställda kompetenskraven bör de som är eller löper risk att bli arbetslösa ha företräde.

Allmänna ämnen, utbildning i svenska samt preparandkurser bör kunna beviljas som förberedelse till en yrkesinriktad utbildning när det är nödvändigt för att en person skall kunna genomgå bristyrkesutbildning.

Kommittén konstaterar att ett sätt att öka rekryteringen till bristyrkesutbildningen är att uppmuntra arbetsgivarna att i större utsträckning utnyttja bristyrkesutbildningen. Detta skulle kunna ske genom att de stimulerade de redan anställda att utbilda sig så att de kunde fylla mera kvalificerade arbetsuppgifter inom företaget, för vilka det är svårt att rekrytera utbildad arbetskraft. Arbetsgivarna skulle i sådana fall kunna tänkas ge särskilda bidrag. t. ex. för att täcka det inkomstbortfall som kan uppstå vid utbildningen. Detta blir också möjligt enligt KAMU:s förslag till bidragsbestämmelser. Kommittén betonar dock att möjligheterna att använda bristyrkesutbildning för att täcka behov av utbildad personal i företag har som förutsättning att bristyrkesutbildningen också i fortsättningen avser yrkesutbildning som inte är avpassad för ett företags speciella behov.

3.2.2 *Utbildning av låginkomsttagare*

Bristyrkesutbildningen har en särskild fördelningspolitisk funktion genom att lågavlönade har tillträde till den, även om de inte är eller riskerar att

bli arbetslösa. För personer i utpräglade låglöneyrken innebär de flesta av skolöverstyrelsens bristyrkesutbildningar möjlighet till väsentliga inkomstökningar. Bristyrkesutbildningens huvudsyfte har emellertid varit ett annat. Det har därför framstått som angeläget att förstärka den fördelningspolitiska effekten av arbetsmarknadsutbildningen genom särskilda insatser för låginkomsttagare.

Önskemålet att kunna erbjuda de lågavlönade så många utbildningsalternativ som möjligt talar för att arbetslöshetskriteriet bör slopas för dem. KAMU bedömer dock de arbetsmarknadspolitiska motiven för att ge alla låginkomsttagare möjlighet till utbildningsbidrag i det reguljära utbildningsväsendet som relativt svaga. Det ankommer på det allmänna studiestödet att tillgodose sådana behov. KAMU förutsätter således att de fördelningspolitiska prioriteringarna görs vid utformningen av detta stöd.

En begränsad utvidgning av rätten för låginkomsttagare att delta i arbetsmarknadsutbildning vid de särskilt anordnade kurserna kan emellertid göras utan att gränsdragningsproblemen mot övrig vuxenutbildning blir alltför stora. En sådan begränsad utvidgning skulle också – på grund av att kursutbudet prövats i samband med ramplaneringen – kunna sägas vara arbetsmarknadspolitiskt motiverad.

En sådan lösning är ett helt nytt inslag i arbetsmarknadsutbildningen. Kommittén föreslår bl. a. därför att det från början blir fråga om en försöksverksamhet. KAMU föreslår, som ett första steg, att 5 000 personer med låga inkomster under budgetåret 1975/76 får möjlighet att genomgå utbildning inom den ramplanerade delen av arbetsmarknadsutbildningen.

Kommittén definierar låginkomsttagare som de som tjänar mindre än 90 % av medianlönen för heltidsarbetande industriarbetare och motsvarande för deltidsarbetande. De skall vidare ha fyllt 25 år och arbetat i fem år i ett lågavlönat arbete för att komma ifråga för utbildning.

3.2.3 *Risk för arbetslöshet*

Det måste krävas påtagliga arbetsmarknadspolitiska motiv för att en sysselsatt person skall jämställas med en arbetslös i fråga om det urval av utbildningsvägar som kan erbjudas. För närvarande föreligger tillräckliga skäl för arbetsmarknadsutbildning i de fall då en bedömning på längre sikt klart ger vid handen att utbildningen är nödvändig för att förhindra arbetslöshet. I dessa fall föreligger uppenbarligen arbetsmarknadspolitiska motiv för att alla slags utbildningar skall kunna erbjudas. Det är viktigt att stimulera från arbetsmarknadspolitisk synpunkt eftersträvansvärda omflytt-

ningar på ett tidigt stadium. Det bör enligt kommittén liksom hittills ankomma på AMS att avgöra vilka olika delar av arbetsmarknaden som skall anses så utsatta och ha sådana särskilda problem att alla sysselsatta skall ha rätt till arbetsmarknadsutbildning. Urvalet av näringsgrenar och yrken måste omprövas från tid till annan. De lokala och regionala arbetsmarknadsmyndigheterna måste också kunna ta hänsyn till förhållandena i olika delar av landet.

Utbildning, yrkeserfarenhet och ålder och andra mera personliga faktorer är ofta av stor betydelse för bedömningen av om en person löper risk att bli arbetslös. Ingen av dessa faktorer kan dock ensam utgöra kriterium för arbetslöshetsrisk. De måste i stället ses tillsammans i varje individuellt fall. Fördelarna med att påbörja utbildning innan en akut arbetslöshetssituation har uppstått har genom de senaste årens snabba strukturella förändringar inom näringslivet blivit alltmer påtagliga. En relativt generös bedömning av arbetslöshetsrisken i enskilda fall är därför enligt kommitténs uppfattning väl motiverad.

KAMU bedömer det vidare som sannolikt att man i många fall kan påvisa en risk för arbetslöshet på grund av yrkessjukdom eller allmän förslitning, t. ex. för personer som under många år haft gruvarbete under jorden eller omfattande skiftarbete. Det är i sådana fall värdefullt om utbildningen till ett annat yrke kan påbörjas redan innan påtagliga sjukdomssymtom inträder. Vilka personer eller grupper som skall beviljas utbildning på sådana grunder måste enligt KAMU:s mening bedömas från fall till fall med hänsyn till lokala förhållanden. Anpassningsgrupperna bör i dessa fall kunna spela en stor roll både som hjälp vid bedömningen och för att sprida information om möjligheterna till utbildning till de berörda.

3.2.4 *20-årsgränsen*

Kommittén understryker starkt gymnasieskolans ansvar för att alla ungdomar får någon form av yrkesutbildning eller inträning i ett yrke. Detta måste enligt kommitténs uppfattning innebära att gymnasieskolan bättre anpassas till behoven på arbetsmarknaden och ungdomarnas efterfrågan på utbildning. Gymnasieskolan bör vidare göras mera flexibel så att den kan möta olika typer av individuella önskemål när det gäller utträdet på arbetsmarknaden. Gymnasieskolan måste på ett helt annat sätt än nu också ta ett ansvar för de minst utbildningsmotiverade ungdomarnas yrkesutbildning. Skolan och arbetsmarknadsmyndigheterna måste tillsammans bedriva uppsökande verksamhet. Lyckas man inte med detta kommer krav att ställas på arbetsmarknadsutbildning också för ungdomar.

Kommittén är emellertid inte beredd att förorda någon generell sänkning

av 20-årsgränsen för deltagarna i arbetsmarknadsutbildning. Det är inte komplikationsfritt att släppa in ungdomar i utbildningen vid AMU-center, eftersom denna utbildning är avsedd för vuxna. Gymnasieskolans mera brett upplagda utbildningar är mera avpassade till ungdomar. Utbildningsbidrag till ungdomar under 20 år bör emellertid i vissa fall kunna utgå även i fortsättningen. De undantag från 20-årsregeln, som gäller för de personer som genomgår utbildning vid riksyrkesskolor och vidare för ensamstående föräldrar, handikappade och flyktingar som genomgår yrkesutbildning, bör enligt kommittén i huvudsak finnas kvar.

Det är enligt KAMU:s mening vidare inte rimligt att hårdare regler skall gälla för rätt till utbildningsbidrag än vad som gäller för arbetslöshetsersättning. Tvärtom finns det uppenbara skäl att stimulera de arbetslösa att söka utbildning. Kommittén föreslår därför att ungdomar som är berättigade till kontant arbetsmarknadsstöd (KAS) också ges rätt att uppbära motsvarande bidrag under arbetsmarknadsutbildning och att därtill läggs ett särskilt stimulansbidrag om tio kr. per dag. Utbildningsbidrag skall enbart kunna komma i fråga för utbildningar vid AMU-center. Det bör enligt kommitténs uppfattning också i individuella fall finnas möjlighet att undantagsvis bevilja utbildningsbidrag till ungdom under 20 år som inte uppfyller kvalifikationstiderna för KAS. För att få en viss samstämmighet i dessa bedömningar bör rätten att bevilja sådana undantag förläggas till länsarbetsnämnderna.

KAMU anför dessutom att regeringen bör kunna införa särskilda undantagsregler från 20-årsgränsen i speciellt besvärliga konjunktursituationer.

När det gäller ALU-kurserna finns det uppenbara skäl att vara generös beträffande ungdomar även om de inte faller inom de ovan gjorda undantagen från 20-årsregeln. ALU-kurserna kan knappast sägas utgöra alternativ till annan ungdomsutbildning, utan måste snarast ses som en form av förstärkt yrkesorientering och arbetsförmedling. Dessa kurser bör därför vara öppna för arbetslösa ungdomar när arbetsförmedlingen bedömer att de är nödvändiga för att underlätta arbetsplacering.

3.3 Reservation

Mot KAMU:s förslag till försök med arbetsmarknadsutbildning för låginkomsttagare har ledamoten Matts Bergom Larsson reserverat sig. Experten Margareta Dahlgren har instämt i reservationen. I reservationen anförs att KAMU inte har diskuterat förslagets effekter på arbetslivets möjlighet att rekrytera och behålla arbetskraft för lågt avlönade uppgifter. Inte heller ges någon ledning för hur urval skall göras om fler än 5 000 lågavlönade önskar sådan utbildning.

Reservanten framhåller att KAMU:s förslag till utökad bristyrkesutbild-

ning och liberalare bedömning av risk för arbetslöshet kommer att i hög grad förbättra de lågavlönades möjligheter till arbetsmarknadsutbildning, särskilt om dessa förslag ses i samband med förbättrade utbildningsbidrag och rätt till ledighet för studier. Även SVUX' och FÖVUX' förslag till studiestöd m. m. kommer de lågavlönade tillgodo. Att härutöver i arbetsmarknadsutbildningen införa ett självständigt låginkomstkriterium skapar svårlösta gränsdragningsproblem.

3.4 Remissyttranden

Den föreslagna utvidgningen av bristyrkesutbildningen har så gott som alla remissinstanser tillstyrkt eller lämnat utan erinran. Undantag är några elevorganisationer som främst företräder studerande i den reguljära vuxenutbildningen. Exempelvis anser *Sosvux* att bristyrkesutbildningen har gett dåliga resultat.

AMS anför att det i regel inte bör vara möjligt att gå igenom mer än en bristyrkesutbildning. Bristyrkesutbildningen bör enligt AMS ha en viss bredd och inte vara inriktad på ett företags speciella behov. Utbildningen bör inte tillåtas ersätta den som normalt ges i företag.

Flera *elevråd* samt *länsstyrelsen i Gävleborgs län* framhåller särskilt att man är positiv till tanken att företag utnyttjar bristyrkesutbildningen för sina anställda och betalar löneutfyllnad. *SÖ* påpekar att en vidgning till områden som har motsvarigheter i gymnasieskolan kan få till följd att dennas resurser inte utnyttjas av elever som fyllt 20 år. *Landstingsförbundet* anser att skolans ordinarie resurser i första hand bör utnyttjas vid denna utvidgning av arbetsmarknadsutbildningen.

Provisoriska styrelsen för *Sveriges AMU-elevers riksförbund* m. fl. anser att satsningen borde fördelas jämnare mellan olika bristyrken. F. n. finns tendenser till mättnad i vissa yrkesområden, t. ex. svetsning, medan behoven i bl. a. den sociala sektorn inte alls täcks. *Kommunförbundet* framhåller att arbetsmarknadsutbildningen i alltför liten utsträckning är inriktad på att täcka personalbehovet i olika kommunala verksamheter.

Länsstyrelsen i Stockholms län framhåller fördelarna med det förut nämnda projektet utbildning/beredskapsarbete. KAMU borde enligt länsstyrelsen ha undersökt möjligheterna att vidga detta projekt till även andra områden än vårdområdet och barnstugorna.

Länsstyrelsen i Stockholms län menar vidare, liksom också *RRV*, *TCO* m. fl., att en ökad satsning på bristyrkesutbildning torde få en fördelningspolitisk effekt. TCO anser att bristyrkesutbildningen bör planeras så att den får ökad sådan effekt.

LO betonar betydelsen av ökad information och uppsökande verksamhet i samband med bristyrkesutbildningen liksom med övrig arbetsmarknads-

utbildning. *SAF*, som i princip är positiv till bristyrkesutbildningen, föreslår att antalet platser görs flexibelt. Det bör enligt föreningen vara fråga om temporära insatser i första hand. Man bör inte generellt klassa delar av hela branscher utan i stället slag av befattningshavare. Vidare måste en avvägning göras mellan fördelarna för de företag som får arbetskraft och nackdelarna för de företag hos vilka kursdeltagarna hämtas.

Även förslaget till försök med arbetsmarknadsutbildning för l å g i n k o m s t t a g a r e möter övervägande positivt gensvar hos remissinstanserna.

LO anser att försöken, om de slår väl ut, bör vidgas successivt med början redan fr. o. m. budgetåret 1976/77. Hela den lediga utbildningskapaciteten bör utnyttjas – troligen kan enligt LO:s bedömning 10 000–15 000 lågavlönade beredas plats varje år. Även *samorganisationen* förutsätter att en utvidgning senare övervägs, om försöken slår väl ut. Tillstyrkande instanser är vidare *AMS, CSN*, några *elevråd, folkhögskoleutredningen, FÖVUX, Kommunförbundet, LRF, länsstyrelserna i Stockholms, Kristianstads* och *Norrbottens län, SACO, statens personalnämnd, SÖ, TCO* och *YR-utredningen*.

Socialstyrelsen ansluter sig i princip till tanken att med utbildning förbättra de lågavlönades situation men ifrågasätter om inte detta åtminstone på sikt borde ske i det reguljära utbildningsväsendet. *TCO* anför liknande synpunkter. *Landstingsförbundet* anser likaledes att låginkomsttagare i första hand bör stimuleras att skaffa sig en yrkesutbildning i det reguljära skolväsendet.

SÖ påpekar att svårlösta gränsdragningsproblem kan uppstå. Det fordras närmare anvisningar för tillämpning av antagningsvillkoren. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* anser att inriktningen på de lägst avlönade bör markeras starkare, om förslaget genomförs. *Länsstyrelsen i Kristianstads län* anser att definitionen av låginkomsttagare bör förenklas. SÖ anför vidare att undervisning i allmänna ämnen och preparandkurser givetvis kan komma i fråga även i de nu aktuella fallen.

Statskontoret – som också i princip tillstyrker förslaget – anför att vissa gränsdragningsproblem mot annan vuxenutbildning skulle kunna lösas genom att ej arbetslösa låginkomsttagare beviljades arbetsmarknadsutbildning först efter hörande av de kommunala studiestödsråd som SVUX föreslår.

RRV finner flera omständigheter tala för att de föreslagna utbildningsplatserna för låginkomsttagare bör hänföras till bristyrkesutbildningen. Denna har visserligen ett mera begränsat kursutbud, men utvidgning föreslås av KAMU. Möjligheterna att få arbete efter utbildningen är störst i bristyrken. KAMU:s förslag innebär en inte oväsentlig uppluckring av den i kommitténs direktiv givna definition enligt vilken arbetsmarknadsutbildning meddelas vuxna "av sysselsättningspolitiska skäl dvs. när arbetslöshet

eller risk för arbetslöshet är för handen".

SAF och *Skogs- och lantarbetsgivareföreningen* avstyrker. Att utbilda låginkomsttagare som inte uppfyller de allmänna villkoren för arbetsmarknadsutbildning är enligt SAF ingen arbetsmarknadspolitisk uppgift. Svårlösta köproblem kan uppstå. Vidare kan det uppstå problem i vissa branscher där företag kan förlora en stor del av arbetstagarna.

AMS anmäler att *flera länsarbetsnämnder* är tveksamma till förslaget. Styrelsen anser för sin del dock inte att det är troligt att några besvärande köproblem skall uppstå. Provisoriska styrelsen för *AMU-elevernas riksförbund* och *några elevråd* avstyrker förslaget därför att de anser att låglöneproblemet måste lösas på facklig väg.

Flertalet remissinstanser ansluter sig också till KAMU:s resonemang beträffande rätten till arbetsmarknadsutbildning vid risk för arbetslöshet. *AMS, YR-utredningen* m. fl. understryker särskilt fördelarna med att kunna sätta in åtgärder på ett tidigt stadium, t. ex. för personer i yrken med stor risk för förslitning. *TCO* m. fl. framhåller anpassningsgruppernas roll i sammanhanget. *LO* framhåller bl. a. att hög ålder i förening med vissa andra omständigheter som t. ex. att en anställning är begränsad till viss tid i individuella fall bör kunna anses innebära risk för arbetslöshet.

CSN, som också tillstyrker, ifrågasätter om förslaget innebär någon utvidgning jämfört med nuvarande förhållanden. *SAF* finner förslaget så vagt att det är svårt att avgöra vad det kommer att innebära. SAF förutsätter därför att utvecklingen fortlöpande undersöks. SAF anför vidare att frågan måste bedömas i anslutning till SVUX' förslag till studiestöd.

Provisoriska styrelsen för *AMU-elevernas riksförbund* avstyrker förslaget. Hälsorisker i arbetet bör i stället mötas med bättre arbetsmiljö, anför förbundet.

Även när det gäller ungdom under 20 år är de flesta instanser positiva till KAMU:s synpunkter och förslag.

Flera instanser har som nämndes i föregående avsnitt redan i samband med diskussionen om arbetsmarknadsutbildningens mål understrukit KAMU:s uttalande om det reguljära utbildningsväsendets ansvar för ungdomens yrkesutbildning. *SÖ* påpekar å andra sidan att gymnasieskolan inte alldeles odelat kan åläggas ett ansvar för att alla ungdomar får yrkesutbildning så länge den är frivillig. Däremot bör den erbjuda alla ungdomar möjlighet till någon form av utbildning efter avslutad grundskola. Ungdomsskolan behöver göras mer flexibel och det behövs mer uppsökande syo-verksamhet i anslutning till den.

SÖ tillstyrker förslaget till ändrade grunder för undantag från 20-årsgränsen. SÖ tillägger dock att ungdomar som har rätt till KAS bör kunna få arbetsmarknadsutbildning vid i SÖ:s regi anordnade AMU-kurser även utanför AMU-center. SÖ påpekar i sammanhanget också att gymnasieskolan i och för sig är bättre anpassad för ungdomens behov. Enligt SÖ bör behovet

av lämplig utbildningsmiljö vara avgörande för var utbildningen skall förläggas. SÖ anser vidare att en plan för riksyrkesskolornas avveckling snarast bör utarbetas. Avvecklingen bör ske i takt med att gymnasieskolan tar det fulla ansvaret för att ge alla ungdomar möjlighet till någon form av utbildning.

Beträffande riksyrkesskolorna framhåller *AMS* att dessa bör bibehållas så länge gymnasieskolan inte helt kan tillgodose vissa ungdomars utbildningsbehov. Arbetsmarknadsutbildningen måste under vissa förhållanden utgöra ett komplement till den reguljära ungdomsutbildningen.

Enligt *konjunkturinstitutet* kommer problemen med avgränsning av arbetsmarknadsutbildningen mot annan utbildning klarast till uttryck just när det gäller ungdom under 20 år. Det finns en rad djupgående problem med ungdomens situation som KAMU inte närmare har belyst, trots att de måste inverka på avvägningen mellan arbetsmarknadsutbildning och övrig yrkesutbildning.

Länsstyrelsen i Norrbottens län tillstyrker KAMU:s förslag men påpekar att övergång till arbetsmarknadsutbildning kan få negativa verkningar för gymnasieskolor med vikande elevunderlag. *TCO* – som också tillstyrker KAMU:s förslag – framhåller att det reguljära studiestödet för ungdom bör förbättras. Den uppfattningen delas av bl. a. *CSN* och *socialstyrelsen*. CSN ifrågasätter om inte studiestödet borde garantera alla ungdomar möjlighet att gå igenom gymnasieskola.

RRV anser att nuvarande möjligheter till undantag från 20-årsgränsen i huvudsak är tillräckliga. Eventuella problem inom gymnasieskolan kan inte lösas av arbetsmarknadsutbildningen. Konsekvenserna av KAMU:s förslag kan i många fall te sig orimliga för gymnasieskolan som skolform. Förslagen innebär att det inte längre blir möjligt att dra en klar gräns mellan arbetsmarknadsutbildning och ungdomsutbildning, vilket dels är orättvist med hänsyn till bidragsnivåerna och dels kan leda till att fler ungdomar avstår från gymnasieskoleutbildning. *Länsstyrelsen i Kristianstads län* anser att man bör överväga en sänkning av åldersgränsen till 18 år.

4 Utbildningens innehåll och kursformer

I detta avsnitt behandlas utbudet av utbildningar för arbetsmarknadsutbildningens behov. Det gäller dels de olika krav som ställs på utbildningarna och dels frågan i vilken form de skall anordnas. I sammanhanget behandlas också de olika former av stöd till företagsutbildning som förekommer inom arbetsmarknads- och regionalpolitikens ram. Slutligen behandlas i detta avsnitt vissa särskilda frågor rörande utbildning av kvinnor, handikappade resp. invandrare.

4.1 Nuvarande förhållanden

Enligt arbetsmarknadskungörelsen skall en arbetsmarknadsutbildning vara ägnad att medföra stadigvarande arbete som inte kan komma till stånd utan utbildningen. I princip kan vilken utbildning som helst som uppfyller det kravet komma i fråga. Med stöd av kungörelsen (1945:445) angående yrkesutbildningskurser för arbetslösa (ändrad senast 1971:818) kan skolöverstyrelsen i samråd med arbetsmarknadsverket anordna omskolningskurser, fortbildningskurser och nybörjarkurser för arbetsmarknadsutbildningens behov. Dessa kurser kallas med ett gemensamt namn AMU-kurser och anordnas bl. a. vid ett 50-tal AMU-center.

Ett undantag från regeln att alla slags utbildningar kan komma i fråga som arbetsmarknadsutbildning gäller högre utbildningar. Regeringen har utfärdat bestämmelser som innebär att utbildningsbidrag inte får beviljas för studier som enligt studiemedelskungörelsens (1973:418) bilaga, avdelning B, kan finansieras med studiemedel. Det gäller huvudsakligen utbildningar på eftergymnasial nivå. Utbildningsbidrag för sådana studier har dock ansetts kunna beviljas personer som fått avslag på ansökan om studiemedel därför att de varit för gamla (dvs. de flesta som är över 45 år) eller till följd av handikapp inte kunnat prestera tillräckliga studieresultat. Vissa ensamställda föräldrar och handikappade kan jämsides med studiemedel få bidrag till bostadskostnad utöver 200 kr. i månaden resp. bidrag till särskilda hjälpmedel för utbildningen.

Svenskundervisning för invandrare meddelas som arbetsmarknadsutbildning i samband med yrkesutbildning. Regeringen har maximerat längden av denna svenskundervisning till två månader.

Stöd till företag som utbildar anställda ges i en rad olika sammanhang. Det gäller bl. a. utbildning i samband med regionalpolitiska insatser, utbildning av personer eller grupper med särskilda problem på arbetsmarknaden och allmänt konjunkturstimulerande åtgärder.

Lokaliseringsutbildningen sker sedan år 1970 i två former (prop. 1970:75, SU 1970:103, rskr 1970:270), nämligen med s. k. schablonstöd resp. individuellt avpassat stöd. Schablonstöd utgår med högst fem kr. i timmen under sex månader. Stödet är avsett som ett allmänt introduktionsstöd, och det krävs inte att företaget anordnar regelrätt utbildning annat än i form av en kort information. Individuellt avpassat stöd utgår med högre belopp under högst ett år under förutsättning att företaget anordnar utbildning enligt plan som har fastställts av arbetsmarknadsstyrelsen.

Arbetsgivare som anställer och utbildar handikappad eller person som fyllt 50 år kan få bidrag med visst belopp per timme under viss tid, i regel högst sex månader. Vid s. k. provanställning av äldre person kan arbetsmarknadsverket enligt arbetsmarknadskungörelsen betala utbildningsbidrag till den enskilde under högst tre månader. Verkstäder för skyddat arbete får i regel ett särskild statsbidrag för introduktionsutbildning av nyanställda.

Från hösten 1972 t. o. m. år 1974 utgick ett särskilt stöd på fem kr. i timmen till arbetsgivare som utöver normal rekrytering anställt kvinnor och ungdomar m. fl. (prop. 1972:125, FiU 1972:40, rskr 1972:331).

Försöksvis betalas f. n. bidrag med fem kr. i timmen till arbetsgivare som anställer och utbildar personer för yrken som traditionellt domineras av motsatt kön.

Regeringen har under innevarande budgetår med stöd av riksdagens bemyndigande (InU 1974:3, rskr 1974:68) medgett att bidrag får utgå för utbildning av anställda vid vissa företag med sysselsättningssvårigheter. Sådan utbildning har bedrivits inom bl. a. träindustrin. Ett liknande stöd förekom också under första halvåret 1974 i samband med de då akuta problemen på oljemarknaden.

4.2 Förslag till viss utbildning av anställda inom varvsindustrin

I en promemoria som överlämnades den 10 juni 1974 har en särskilt tillsatt arbetsgrupp diskuterat vissa utbildningsfrågor inom varvsindustrin samt föreslagit att en försöksverksamhet bör inledas med bristyrkesutbildning delvis förlagd till varvsföretagen.

Arbetsgruppen konstaterar att enligt de prognoser som gjorts rörande svensk varvsindustri beräknas antalet sysselsatta uppgå till omkring 26 500 år 1977 jämfört med ca 24 000 år 1973. Härtill kommer ökade sysselsättningstillfällen hos varvens underleverantörer. Det ökade behovet av arbetskraft kommer till stor del att avse kollektivanställd personal och då särskilt svetsare och plåtslagare. Antalet vid varven anställda svetsare och plåtslagare uppgår till ca 6 000 och stora svårigheter föreligger att rekrytera dessa yrkesgrupper. Antalet lediga platser inom fartygsbyggnadsverksamheten har under längre tid legat på ca 1 500.

Utbildning av svetsare och plåtslagare ges inom gymnasieskolan, arbetsmarknadsutbildningen och i skilda former i företagen.

Inom gymnasieskolan sker denna utbildning vid de tvååriga verkstadsmekaniska linjerna och vid specialkurser av varierande längd. Vid de verkstadstekniska linjernas grenar för plåt- och svetsmekanik samt grovplåtslagare finns i varvsregionerna en utbildningskapacitet om ca 140 elever. Härtill kommer i dessa områden utrymme för utbildning av ca 700 elever vid specialkurser med en utbildningstid om fyra veckor till ett år. Utöver dessa utbildningsvägar finns inom gymnasieskolan ytterligare kurser och linjer där utbildning av svetsare och plåtslagare äger rum. Dessa är i mindre utsträckning avpassade för arbete vid varv, men det kan inte uteslutas att personer som gått dessa utbildningsvägar kan gå in i sådant arbete utan särskilt omfattande internutbildning.

Gymnasieskolans utbildningskapacitet är geografiskt sett relativt ojämnt fördelad. Proportionellt sett synes behovet av för varvsindustrin lämpligt utbildad personal bäst kunna tillgodoses på mindre orter.

Av en särskild undersökning från 1973 utförd av Sveriges Verkstads-

förening, på uppdrag av Verkstadsindustrins yrkesnämnd, framgår att gymnasieskolans utbildningskapacitet ifråga om plåt- och svetsmekaniker täcker ca 24 % av det beräknade rekryteringsbehovet inom samtliga industribranscher. Täckningsgraden varierar starkt mellan länen. I Malmöhus och Kalmar län ligger den nära riksgenomsnittet medan Göteborg och Bohus län redovisar en täckningsgrad på endast 5 %.

Inom arbetsmarknadsutbildningen finns fem kurser för utbildning av svetsare och plåtslagare: svetsmekanisk grundkurs (10 veckor), svetskurs (14 veckor), plåt- och svetsmekaniker (38 veckor), varvssvetsare (6 veckor) och påbyggnadskurs i rörsvetsning (10 veckor). Med undantag av den svetsmekaniska grundkursen och kursen för varvssvetsare är det fråga om påbyggnadskurser. Förutom utbildningen till varvssvetsare, som f. n. bedrivs endast i Göteborg, finns de nämnda kurserna på alla större varvsorter, utom i Uddevalla.

Utbildningskapaciteten i några varvsregioner (Stockholm, Kalmar, Blekinge, Helsingborg och Göteborg) vid grundkurser och fortbildningskurser uppgick budgetåret 1973/74 till ca 1 000 resp. 1 500 platser. Härtill kommer ca 50 platser för grovplåtslagare vid riksyrkesskolor samt den utbildning som bedrivs i andra regioner än varvsregioner. Vid sidan av den särskilt varvsanpassade svetsutbildningen på sex veckor finns kursplaner för varvsanpassad utbildning av rörmontörer och plåtslagare, båda på nio veckor. Dessa kursplaner utnyttjas inte f. n.

Inom varven finns en utbildningskapacitet för svetsare och plåtslagare om ca 2 300 elever per år. Utbildningstiderna varierar starkt. De kortaste är omkring tio veckor medan lärlingsutbildningen omfattar två à tre år. Varvens utbildning skiljer sig från gymnasieskolans och arbetsmarknadsutbildningens genom att den i mycket stor utsträckning bedrivs direkt i produktionen.

Den totala utbildningskapaciteten – grund- och påbyggnadsutbildning – av svetsare och plåtslagare i de aktuella regionerna utgör således ca 5 600 personer per år. Härvid bör beaktas att det enligt varvens bedömning i allmänhet behövs ytterligare utbildningsinsatser i företagen för de elever som kommer från gymnasieskolan och arbetsmarknadsutbildningen. Enligt varvsföretagen gick år 1972 endast ett fåtal av de nyanställda eleverna från gymnasieskolan direkt till produktion utan internutbildning. För de elever som anställdes efter en arbetsmarknadsutbildning ansågs ca 75 % ha behov av ytterligare utbildning. Ett annat problem i samband med utbildningsverksamheten framgår av en särskild studie[1] som utförts på arbetsgruppens initiativ. Av denna framgår att vid de svenska storvarven – Eriksbergs Mekaniska Verkstads AB med Lindholmen, AB Götaverken med Öresundsvarvet, Kockums Mekaniska Verkstad AB, AB Oskarshamns Varv och Uddevallavarvet AB – fanns år 1975 ca 3 000 svetsare och 3 000 plåtslagare

[1] Christian Jutvik: Vart tar varvsarbetarna vägen efter varvet?

anställda. Av dessa slutade ca 33 resp. 24 % under året. En mycket stor andel av dessa hade fortsatt i ett arbete där de kunde dra nytta av den utbildning som givits vid varven.

Arbetsgruppen konstaterar att inom bl. a. varvsindustrin svarar företagen internt för en kvantitativt mycket stor del av yrkesutbildningen. Omfattningen av denna bestäms bl. a. av avgången och nyrekryteringen av personal. Enligt uppgifter från storvarven anställdes totalt ca 9 470 svetsare och plåtslagare under treårsperioden 1970–72. Av dessa uppges ca 7 170 ha erhållit eller påbörjat någon form av utbildning i samband med anställningen. Ca 46 % eller omkring 3 340 av dem som påbörjat eller genomgått sådan utbildning har lämnat sina varvsanställningar. Enligt varvsföretagens egna beräkningar kommer varven under åren 1973–1975 att behöva utbilda i stort sett lika många svetsare och plåtslagare som under de närmast föregående tre åren, dvs. ca 7 100 personer.

Inom arbetsmarknadsutbildningens ram finns en relativt stor utbildningskapacitet när det gäller svetsare och plåtslagare. Inom varvsregionerna kan sålunda grund- eller påbyggnadsutbildning anordnas för inemot 2 500 personer per år. De läroplaner som gäller för dessa kurser är emellertid i första hand avpassade för den övriga verkstadsindustrins arbetsmarknad.

Svårigheterna att inom arbetsmarknadsutbildningens ram meddela tillräckliga kunskaper av det slag som fordras för en varvsanställning beror bl. a. på de utrymmesmässiga och andra hinder som föreligger att genomföra de praktiska momenten i utbildningen i full skala. Detta gäller främst bearbetning av grovplåt, sammansvetsning av stora sektioner och liknande arbetsmoment. Härtill kommer att den utrustning som behövs för att genomföra dessa utbildningsmoment är mycket kostnadskrävande.

Enligt arbetsgruppens mening är det från både de arbetssökandes och samhällets synpunkt önskvärt att arbetsmarknadsutbildningen ger de yrkeskunskaper som erfordras inom varvsindustrin i lika hög grad som inom verkstadsindustrin i övrigt. På grund av de nämnda praktiska problemen är det i dagsläget inte möjligt att upprätthålla en så hög ambitionsgrad.

Med utgångspunkt i svårigheterna att anpassa såväl arbetsmarknadsutbildningen som gymnasieskolans yrkesutbildning till varvsindustrin förordar arbetsgruppen att en försöksverksamhet inleds inom ramen för den nuvarande arbetsmarknadsutbildningen i syfte att stärka yrkesutbildningen inom branschen. Förslagen grundar sig bl. a. på den förutsättningen att ansvars- och kostnadsfördelningen mellan staten och varven skall motsvara vad som i detta hänseende gäller för verkstadsindustrin i övrigt.

För att nå det angivna syftet har arbetsgruppen funnit det angeläget att den utbildningskapacitet som finns inom varvsföretagen utnyttjas i större utsträckning än f. n. vid arbetsmarknadsutbildning.

En sammanhängande yrkesutbildning för varvssvetsare och monteringsplåtslagare bör därför utformas. Denna bör i princip innefatta dels en gemensam grundutbildning för båda yrkesgrupperna, dels en specialiserad och

tillämpad vidareutbildning för resp. yrkesgrupp. Utbildningens längd skall motsvara vad som normalt gäller för den arbetsmarknadsutbildning som ges andra yrkesgrupper med motsvarande yrkeskrav inom den övriga verkstadsindustrin, vilket ofta betyder kurser upp till 48 veckors längd. Den inledande utbildningen – som regel 6–8 veckor lång och innehållande bl. a. arbetslivsorientering under de fackliga organens medverkan – kan bedrivas vid AMU-center eller vid företagen, medan däremot den tillämpade utbildningen helt bör förläggas till företagen. Arbetsgruppen har inte tagit ställning till utbildningens utformning i detalj, men ett exempel på hur en läroplan skulle kunna vara utformad har utarbetats av Verkstadsindustrins yrkesnämnd.

Utbildningskostnaderna för kurstiden bör bestridas av staten genom bidrag till företaget enligt i princip samma normer som gäller för skolöverstyrelsens köp av utbildningskapacitet från företag. Under den inledande utbildningen förutsätter arbetsgruppen att elevernas villkor är ensartade oberoende av om utbildningen är förlagd till AMU-center eller i företag.

Under den tid då eleven uppbär lön från företaget, vilken – i likhet med övriga anställningsvillkor – bör motsvara vad som gäller för annan personal under utbildning i företaget, bör ett bidrag utgå till företaget motsvarande högst vad eleven skulle ha kunnat erhålla i utbildningsbidrag. Eftersom elevens arbetsinsats i den direkta produktionen ökar under utbildningen bör statsbidraget trappas ned i motsvarande grad. Denna avtrappning bör bestämmas på grundval av erfarenheter rörande den direkta arbetsinsatsens storlek under en utbildningsperiod.

Liksom vid all annan arbetsmarknadsutbildning skall det ankomma på arbetsförmedlingen att anta elever till utbildning. Urvalet av elever bör ske i nära samråd mellan förmedlingen och företaget på sätt som kan godtas av vederbörande arbetstagarorganisationer.

Verksamheten bör successivt utvärderas genom skolöverstyrelsens och arbetsmarknadsverkets försorg i samverkan med vederbörande parter på arbetsmarknaden. Företagen skall åläggas den redovisning som krävs för en sådan utvärdering. Försöksverksamheten bör omfatta en viss period och dimensioneras så att den bidrager till en ökning av antalet svetsare och plåtslagare. Försöksperioden bör inte vara längre än tre år och utbildningen bör stå under kontinuerlig tillsyn av yrkesombud samt representanter för kursstyrelserna och kursnämnderna i länen.

Remissyttrandena

Flera remissinstanser, bl. a. *LO*, ansluter sig till arbetsgruppens bedömning av behovet av särskilda utbildningsinsatser för att öka tillgången på svetsare och plåtslagare.

Till arbetsgruppens förslag i dess helhet ställer sig bl. a. *Svenska metallindustriarbetareförbundet, statskontoret, SAF* och *Sveriges Verkstadsförening* positiva. Svenska metallindustriarbetareförbundet betonar karaktären av försöksverksamhet samt understryker att åldersgränsen för denna form av arbetsmarknadsutbildning bör sänkas från 20 till 18 år. Vidare be-

tonar man, i likhet med statskontoret, vikten av att det med utgångspunkt i bl. a. försöksverksamheten görs en övergripande utredning för att bl. a. klarlägga ansvars- och kostnadsfördelningen mellan företag och samhälle.

Vid frågan om ansvars- och kostnadsfördelningen mellan företagen och samhället uppehåller sig flera remissinstanser. Såväl AMS som KAMU framhåller att en övergripande utredning i denna fråga måste göras innan försöksverksamhet av den typ som arbetsgruppen föreslagit inleds. Likartade invändningar framförs av bl. a. LO och riksrevisionsverket. *Utredningen om skolan, staten och kommunerna* framhåller att den i sitt arbete bl. a. har att överväga formerna för statsbidrag till inbyggda utbildningar och förordar att inga förändringar nu genomförs som ytterligare komplicerar nuvarande kostnadsfördelningar mellan olika huvudmän och utbildningsformer.

Vad gäller utbildningens bedrivande framhåller LO och *Svenska facklärarförbundet* att en betydande del av utbildningen, t. ex. de allmänteoretiska och yrkesteoretiska avsnitten, grundläggande svetsutbildning m. m., utan svårigheter bör kunna förläggas till skolöverstyrelsens AMU-center. Detta för att undvika en alltför snäv och specialinriktad utbildning.

4.3 KAMU:s överväganden och förslag

4.3.1 Utbildningarnas inriktning och uppbyggnad

KAMU utgår från ett ofta citerat uttalande av 1960 års arbetsmarknadsutredning, enligt vilket arbetsmarknadsutbildningen skall vara ett medel att hjälpa personer över den "tröskel" som bristande yrkesutbildning utgör. Detta uttalande har ibland uppfattats som ett ställningstagande mot utbildningar som syftar till att lyfta vederbörande till en högre utbildningsnivå. Även vissa formuleringar i kommitténs direktiv kan uppfattas på detta sätt. KAMU kan emellertid inte acceptera ett sådant synsätt. Det självklara förhållandet att korta utbildningar måste vara att föredra framför längre om de leder till likvärdiga lösningar av sysselsättningsfrågan kan inte utgöra skäl för att begränsa utbildningen till vissa nivåer allt efter vederbörandes tidigare yrken eller grundutbildningsnivå.

En rad särskilda krav måste ställas på de kurser som används för arbetsmarknadsutbildning. Utbildningen bör i allmänhet leda fram till bestämda yrken snarare än hela yrkesområden och betydelsen av att utbildningstiden begränsas är ofta starkare än i andra utbildningsformer. Deltagarna har vidare normalt mera preciserade utbildningsmål. En uppbyggnad av kurserna med klossar som kan kombineras fritt är också särskilt lämplig inom arbetsmarknadsutbildningen, liksom indelningar av kurser i flera etapper med olika grad av specialisering. För att de arbetslösa skall kunna påbörja sin utbildning utan onödigt dröjsmål bör kurserna i största möjliga utsträckning anordnas med successiv intagning och utan terminsindelning. Kursutbudet måste snabbt kunna förändras efter utvecklingen på arbetsmark-

naden i olika yrken. Det måste därför normalt finnas en reservkapacitet ifråga om lokaler och utrustning, och kompetenta lärare måste kunna rekryteras med kort varsel. Det är angeläget att lärarna ges tillfälle till fortbildning och till att då och då återvända till en tids praktisk yrkesverksamhet. Det senare förutsätter samråd med näringslivet. Det är också önskvärt att lärare kan engageras endast tillfälligt utan att mista sina ordinarie arbeten.

Förberedande utbildning

En betydande andel av deltagarna i arbetsmarknadsutbildningen har ingen tidigare utbildning utöver sex- till åttaårig folkskola. Det är en viktig fördelningspolitisk uppgift att ge dessa grupper bättre valmöjligheter på arbetsmarknaden. Detta kan åstadkommas bl. a. genom att yrkesutbildningarna inom arbetsmarknadsutbildningen anpassas också till kursdeltagare med begränsade förkunskaper och genom att formella kompetenskrav för tillträde undviks. Andelen kursdeltagare med grundskolekompetens blir dock allt större. Praktiska skäl talar för att teoretiska kursmoment på grundskolenivå, i den mån sådana behövs, förläggs till särskilda block som skiljs från yrkesutbildningarna.

För närvarande ges samtliga kursdeltagare med enbart folkskola en åttaveckorskurs i allmänna ämnen innan yrkesutbildningen påbörjas. De som skall genomgå vissa yrkesutbildningar ges 16 veckors preparandkurser. KAMU anser att i de fall där så erfordras bör längre, och mera individuellt differentierade, förberedande utbildningar kunna ges vid AMU-centren. Preparandkursernas längd skall alltså kunna anpassas till behovet i det individuella fallet och variera mellan åtta veckor och ett år.

En viss samordning av den förberedande utbildningen hos olika kursanordnare bör eftersträvas. På sikt bör krävas av sådan utbildning inom arbetsmarknadsutbildningen att intagning kan ske när utbildningsbehovet aktualiseras. Vidare bör kurserna pågå kontinuerligt under året och bedrivas på dagtid, och läroplanerna bör vara uppbyggda av moduler.

Den kommunala vuxenutbildningen borde med hänsyn till sin geografiska spridning kunna användas mer. Det förutsätter dock att kursurvalet breddas och att de nämnda kraven uppfylls. Folkhögskolorna har i princip stora möjligheter att anpassa undervisningen till deltagarnas behov. F. n. brukar de dock inte begränsa den förberedande utbildningen till vad som är relevant för den av deltagarna planerade yrkesutbildningen. Successiv intagning förekommer inte. Om utbildningsutbudet i framtiden anpassas mer till arbetsmarknadsutbildningens krav kommer utnyttjandet av dem att underlättas.

Yrkesutbildningen

Yrkesutbildningarna bör inom alla områden vara tillräckligt omfattande för att ge långsiktig trygghet och möjlighet till personlig tillfredsställelse i arbetet. De bör ge sådana kunskaper som i förening med yrkeserfarenhet kan utgöra en grund för befordran och de bör också ge en lämplig grund för vidareutbildning inom resp. yrkesområde. Enligt KAMU:s mening bör huvuddelen av kursutbudet ha en likartad principiell ambitionsnivå i detta avseende, även om kursernas faktiska längd varierar från yrkesområde till yrkesområde.

Vissa yrkesutbildningar inom arbetsmarknadsutbildningen är för närvarande mycket korta. Kommittén har i kapitel 5 berört de korta kurserna i hemvård, sjukvård och maskinskrivning m. m. där nästan alla deltagare är kvinnor. Dessa och andra korta kurser leder i allmänhet till stadigvarande arbete, men det gäller ofta en jämförelsevis lågt avlönad anställning med rutinmässiga arbetsuppgifter och obetydliga befordringsmöjligheter. De bör enligt KAMU ersättas av mera omfattande utbildningar. Läroplanen inom dessa yrkesområden bör i fortsättningen ta sikte på något bredare yrkesmål än för närvarande så att de utbildade blir mera rörliga och får större valmöjligheter på arbetsmarknaden. Hur detta i detalj skall ske måste avgöras särskilt för varje yrke i samråd mellan arbetsmarknadsparterna och skolöverstyrelsen.

KAMU förordar att yrkesutbildningarnas läroplaner genomgående läggs upp så att återkommande utbildning blir möjlig. Den första etappen måste dock alltid vara så lång att den ger en rejäl start i det nya yrket. De nya möjligheterna till ledighet för studier medför att anställda kan genomgå sådana påbyggnadskurser utan att riskera sin anställningstrygghet. Påbyggnadskurser kan ibland anordnas som bristyrkesutbildning. Dessutom bör inom kontorsområdet, där f. n. endast vissa kurser är bristyrkesutbildning, göras försök med att ge alla som gått igenom en grundkurs rätt att senare fortsätta utbildningen utan ny arbetslöshetsprövning.

Längre utbildningar

För närvarande gäller med vissa undantag att utbildningsbidrag inte kan utgå för studier på högskolenivå. Studier på gymnasieskolans icke yrkesinriktade linjer är främst avsedda som förberedelser för studier på högskolenivå, och för dem beviljas bidrag i allmänhet bara om särskilda skäl föreligger. KAMU förordar inte någon ändring av den allmänna restriktiviteten till längre utbildningar. När det gäller högskoleutbildningarna anser KAMU att en särskild begränsning är nödvändig även i fortsättningen.

De flesta högskoleutbildningar är alltför långa och brett upplagda för att vara lämpliga som arbetsmarknadsutbildningar. Utbudet av kortare och direkt yrkesinriktade högskolekurser har emellertid ökat väsentligt under senare år.

För närvarande bedrivs arbetsmarknadsutbildning på högskolenivå i huvudsak i vissa av SÖ särskilt anordnade kurser. Erfarenheterna visar enligt KAMU:s mening att fördelar kan nås om kursutbudet inom arbetsmarknadsutbildningen på högskolenivå kan styras genom ramplanering. Särskilda kurser kan köpas och vid behov anpassas efter arbetsmarknadsutbildningens speciella förutsättningar. Kommittén föreslår därför att arbetsmarknadsutbildningen på eftergymnasial nivå även i fortsättningen byggs ut genom köpta och särskilt anordnade kurser. Kommittén räknar med att sådana kurser blir vanligare i framtiden i takt med att arbetskraftens sammansättning ändras.

Härutöver bör enligt kommitténs mening AMS göra upp en särskild lista, som förtecknar enstaka, kortare reguljära utbildningar inom högskolan, vilka kan anses uppfylla de allmänna krav som ställs på arbetsmarknadsutbildningarnas innehåll och uppläggning. Dessa utbildningar skall kunna komma ifråga för arbetsmarknadsutbildning. Listan bör revideras varje år i samband med ramplaneringen.

De nuvarande reglerna om vissa kompletterande bidrag till handikappade och ensamställda föräldrar som uppbär studiemedel bör enligt KAMU inte ändras så länge de nuvarande reglerna om studiemedel kvarstår. Kommittén anser dock att stödbehovet för dessa grupper bör bedömas i samband med överväganden om det reguljära studiestödets storlek.

Den som får avslag på en ansökan om studiemedel därför att han på grund av handikapp inte kunnat prestera tillräckliga studieresultat kan ibland få utbildningsbidrag för de fortsatta studierna. KAMU förordar att studiemedelsnämnderna skall undvika att ta särskild hänsyn till handikapp när en sökandes studieresultat bedöms, varigenom dennes utsikter att få utbildningsbidrag i praktiken skulle öka.

4.3.2 Kursanordnare

KAMU diskuterar här avvägnings- och samordningsfrågor mellan å ena sidan skolöverstyrelsens kurser och å andra sidan utbildning i det reguljära utbildningsväsendet, i företag och s. k. övriga kurser.

I kommitténs direktiv har anförts att arbetsmarknadsutbildningen också i fortsättningen bör utnyttja vakanser inom det reguljära skolväsendet. Kommittén pekar på att det inte alltid är ledig utbildningskapacitet som tas i anspråk, tvärtom konkurrerar ofta vuxna som fått utbildningsbidrag om utbildningsplatser inom det reguljära utbildningsväsendet med ordinarie elever. I den mån ledig kapacitet finns inom gymnasieskolan leder den också ofta till yrken som inte är så attraktiva på arbetsmarknaden. Slutligen är ofta utbildningslinjerna inom det reguljära utbildningsväsendet också mindre lämpliga, eftersom de har en bredare uppläggning och därmed längre

studietid och inte den smidighet som gör att utbildning kan anpassas till behovet i det enskilda fallet. Sammantaget anser kommittén att det långtifrån alltid är samhällsekonomiskt motiverat att utnyttja ledig utbildningskapacitet inom det reguljära utbildningsväsendet, även om sådan finns.

Kommittén understryker behovet av att samordna vuxenutbildningen. Likartade "moduler" bör kunna ges av t. ex. kommunal vuxenutbildning, folkhögskola och AMU-center. Det skulle göra det möjligt att kombinera utbildning som ges av olika kursanordnare. Behoven av att samordna utbildningsverksamheten finns inte minst när det gäller den förberedande utbildningen. Här skulle framför allt den kommunala vuxenutbildningen, men också folkhögskolorna, kunna spela en större roll om man gjorde en bättre anpassning till de krav som arbetsmarknadsutbildningen måste ställa.

De av skolöverstyrelsen särskilt anordnade kurserna motsvarar i flertalet fall bättre de krav som bör ställas på arbetsmarknadsutbildningen än det reguljära utbildningsväsendet, i första hand ungdomsutbildningen. Fördelarna med att kunna hänvisa personer som är berättigade till arbetsmarknadsutbildning till det reguljära utbildningsväsendet är främst att den enskildes valmöjligheter ökar. Vissa vuxenutbildningsformer, t. ex. folkhögskolorna, har också uppenbara fördelar att erbjuda när det gäller att tillgodose speciella utbildningsbehov.

Kommittén anser det vara sannolikt att det finns ett samband mellan utökningarna av andelen kursdeltagare i företagsutbildning och den stagnation som skett på SÖ-sidan. Arbetsmarknadsutbildningen bör därför enligt utredningen inte förläggas till företagen i nämnvärt större utsträckning än som sker för närvarande. Företagsutbildningen leder visserligen ofta till värdefull kontakt med arbetslivet och anställning i det utbildande företaget. Det förefaller dock troligt att många arbetslösa på litet längre sikt skulle ha större nytta av att genomgå en grundläggande yrkesutbildning vid AMU-center.

Arbetsmarknadsutbildning i företag

KAMU har gjort en genomgång av de olika stödformerna för företagsutbildning och lämnar följande förslag. KAMU föreslår att schablonstödet inom lokaliseringsutbildningen för allmän inträning inte betraktas som ett utbildningsstöd utan som ett renodlat introduktions- eller inkörningsstöd för nyetablerad eller utökad verksamhet. Som konsekvens av detta och för att anpassa bestämmelserna till de kortare utbildningstider som gäller för vissa branscher föreslår kommittén att det individuella stödet i fortsättningen skall kunna utgå även för utbildning under kortare tid än sex månader. I fråga om möjligheterna att ge ekonomiskt stöd till företag som utbildar äldre och handikappade föreslår KAMU ingen förändring. Även i framtiden kan det av konjunkturpolitiska eller andra skäl bli angeläget

att stödja intern företagsutbildning för att undvika permitteringar eller stimulera företag att inför en konjunkturuppgång tidigarelägga nyrekrytering och utbildning. Enligt KAMU:s uppfattning bör regeringen få möjligheter att införa sådant utbildningsstöd.

All arbetsmarknadsutbildning inom företagen skall ske under medverkan av arbetsmarknadsparterna. Dessa skall bl. a. uttala sig om behovet av utbildning samt om löne- och andra anställningsvillkor i företagen. De skall vidare ha medbestämmanderätt i fråga om läroplan och medverka i arbetslivsorienteringen inom lokaliseringsutbildningen och delta i tillsynen av utbildningen. KAMU föreslår inte några ändringar i nuvarande ordning för bidrag till arbetsmarknadsutbildning i företag. Bidraget skall kunna utgå till företaget med viss summa per timme. Mellan företaget och den som genomgår utbildning skall gälla ett sedvanligt anställningsförhållande med lön och övriga villkor enligt avtal med undantag för den praktik som ingår i de s. k. ALU-kurserna. KAMU föreslår – med hänsyn bl. a. till pris- och kostnadsutvecklingen – att gränsen för arbetsmarknadsstyrelsens beslutanderätt när det gäller ersättningar bör höjas från nuvarande 10 till 15 kr. per utbildningstimme. Bidrag över 15 kr. per utbildningstimme liksom bidrag till lokaliseringsutbildning utanför stödområdet bör liksom hittills slutgiltigt avgöras av regeringen.

Vid utbildning i företag av äldre och handikappade bör liksom nu länsarbetsnämnderna bemyndigas att fastställa bidraget till arbetsgivaren från fall till fall efter överenskommelse med företagen. Åldersgränsen beträffande de äldre bör sänkas från 50 till 45 år. Även vid provanställning bör bidraget utgå till arbetsgivaren och inte som f. n. till den anställde. Provanställning bör emellertid inte längre räknas som utbildning.

Vid arbetsmarknadsutbildning i företag motiverad av konjunkturutvecklingen eller andra likartade förhållanden bör det ankomma på Kungl. Maj:t att under hänsynstagande till gällande förutsättningar och utbildningens syfte fastställa bidragsnivån.

Avgränsningen mot företagsintern utbildning

KAMU konstaterar att företagen i första hand har ansvar för den mera företagsinriktade specialiseringen av yrkesutbildningen, inskolningen och fortbildningen, men också för vidareutbildning av de anställda. Kommittén finner det naturligt att arbetsgivarna – offentliga och privata – har ett stort ansvar för utbildning av de anställda och att kostnaderna för internutbildningen bör bäras av arbetsgivarna och inte av samhället/staten. Utvecklingen inom näringslivet gör det emellertid allt svårare att göra en klar uppdelning av ansvarsområdena inom yrkesutbildningen. Företagsenheterna blir allt större och stora delar av den strukturella förändringen av produktionen, t. ex. förändrade tekniska förutsättningar, sker i dag inom

de stora företagen. Den nya lagstiftningen om trygghet i anställningen, trygghetsavtal liksom anpassningsgruppernas verksamhet förutsätter också en omfattande utbildningsverksamhet inom företagen om de uppställda målen skall nås.

Internutbildningen i företagen har för närvarande ett begränsat syfte och olika undersökningar visar att omfattningen av företagens interna utbildning varierar i mycket stor utsträckning mellan olika branscher och inom branscherna mellan olika företag. Utbildningsinsatserna som görs i företagen fördelas också mycket olika på olika kategorier av anställda. Ofta får de anställda med den bästa utbildningsbakgrunden proportionellt sett betydligt större andel av den företagsinterna utbildningen än de med sämre grundutbildning.

Företagens internutbildning har allmänt stor betydelse för behovet av arbetsmarknadsutbildning. En stor volym internutbildning inom företagen som ett led i en långsiktig personalplanering och personalutveckling skulle öka individernas förutsättningar för att klara omställningar och begränsa behovet av arbetsmarknadsutbildning för den personal som nyrekryteras. Samhället har således ett intresse av insyn i den företagsinterna utbildningens omfattning och inriktning.

De anställda i företagen och deras fackliga organisationer har naturligtvis också ett direkt intresse av den företagsinterna utbildningens omfattning och inriktning och av hur utbildningen i företagen bedrivs. Brister i den företagsinterna utbildningen kan drabba de anställda mycket hårt. I en utbyggd personalpolitik, som bl. a. syftar till utvecklingsmöjligheter för den enskilde och trygghet i anställningen måste företagens internutbildning spela en avgörande roll. Vad här sagts gäller givetvis även de offentliga arbetsgivarna.

För att få en bättre grund för samverkan och ansvarsfördelning mellan företag och samhälle och för ett vidgat inflytande från de anställdas sida krävs enligt kommitténs mening en närmare kartläggning av omfattningen och inriktningen av företagens internutbildning (inklusive de statliga och kommunala sektorerna). KAMU rekommenderar därför att hithörande frågor snarast görs till föremål för särskild utredning.

Beträffande det tidigare refererade förslaget till bristyrkesutbildning i varvsföretag anför KAMU, att det är nödvändigt att utbildningar till vissa varvsyrken delvis sker i realistisk miljö, dvs. direkt på varven. Frågan om finansieringen har emellertid stor principiell betydelse, eftersom den kan komma att beröra ett flertal branscher. KAMU ser frågan som en del i ett större sammanhang, som gäller samverkan och ansvarsfördelningen mellan företag och samhälle. Kommittén har föreslagit att detta skall utredas särskilt. Med hänsyn härtill anser sig kommittén inte kunna förorda att det nu genomförs stödåtgärder i en speciell bransch.

4.3.3 Arbetsmarknadsutbildning för några grupper med speciella problem på arbetsmarknaden

Kvinnorna

KAMU framhåller att ökningen av antalet kvinnor i arbetskraften kan beräknas fortsätta under resten av 1970-talet. Den kommer att kräva fortsatta stora insatser inte minst på utbildningsområdet.

Att åstadkomma jämställdhet mellan könen är en av de viktigaste samhällsuppgifterna under de närmaste decennierna. Förhållandena på arbetsmarknaden är i detta avseende centrala. Skall jämställdhet mellan könen kunna skapas i samhället blir därför åtgärder på arbetsmarknaden av grundläggande betydelse. Å andra sidan kan inte jämställdhet på arbetsmarknaden uppnås utan att det sker väsentliga förändringar i samhällslivet i övrigt. Även om arbetsmarknadsutbildningen således bara är en liten del av de insatser som måste göras för att åstadkomma jämställdhet mellan könen, konstaterar kommittén att arbetsmarknadsutbildningens möjligheter att förbättra kvinnornas situation på arbetsmarknaden är stor.

Studie- och yrkesvalet inom arbetsmarknadsutbildningen följer i stor utsträckning det traditionella könsrollsmönstret även om förhållandena är något bättre än i ungdomsutbildningen. KAMU föreslår vissa åtgärder för att göra yrkesvalet mindre könsrollsbundet. De kursdeltagare som genomgår ALU-kurser föreslås ägna minst en vecka av praktiktiden åt ett yrke som inte domineras av det egna könet. KAMU diskuterar också möjligheterna att införa någon typ av könskvotering inom arbetsmarknadsutbildningen, men kommer till slutsatsen att fördelarna med en sådan ordning är mycket små, om ens några. KAMU föreslår därför ingen sådan kvotering. Ett alternativ till kvotering är att genom särskilt ekonomiskt stöd uppmuntra sådana utbildnings- och yrkesval som avviker från det vanliga könsrollsmönstret. Ekonomisk stimulans har hittills enbart prövats som ett medel att förändra arbetsgivarnas beteende. KAMU föreslår nu att en försöksverksamhet också genomförs med att ge ytterligare utbildningsbidrag till kvinnor och män som utbildar sig inom icke traditionella yrkesområden, t. ex. kvinnor som deltar i bristyrkesutbildningar inom det verkstadsmekaniska området och inom plåt- och svetsområdet. Bidraget skall ha formen av ett extra stimulansbidrag på 20 kr. per dag.

Kommittén understryker kraftigt att kvinnorna inte enbart bör uppmuntras till att söka till icke traditionellt kvinnliga yrkesområden. De bör också stimuleras att skaffa sig en grundlig yrkesutbildning inom dessa områden.

Kursernas geografiska spridning har särskilt stor betydelse för många kvinnor. Detta kan vara ett skäl för att förlägga utbildningar till det reguljära utbildningsväsendet.

Även om ökade insatser görs för att utbilda kvinnorna till andra yrkesområden än de traditionellt kvinnliga, kommer ändå de flesta att under

överskådlig tid vara kvar där. Det är därför viktigt att de vanligaste utbildningarna inom dessa områden läggs upp på ett lämpligt sätt. Utbildningarna inom dessa områden bör mera systematiskt planeras så att en fixering av rådana könsrollsmönster undviks. Avståndet mellan olika karriärer inom samma yrkesområden bör om möjligt överbryggas genom vidareutbildningskurser så att återvändsgränder elimineras. Utbildningen får självfallet inte inom något område bidra till att motverka en utjämning av könsskillnaderna på arbetsmarknaden t. ex. genom att utbilda kvinnor för anställningar med enbart rutinbetonade arbetsuppgifter och små befordringsmöjligheter.

ALU-kurserna fyller ett viktigt informationsbehov jämsides med arbetsförmedlingen och yrkesvägledningen. Praktiktjänstgöringen vid dessa kurser, som vanligen omfattar 2–3 arbetsplatser, bör omfatta minst en arbetsplats som inte domineras av personer av samma kön som eleven.

KAMU tar också upp den hittillsvarande praxis enligt vilken utbildningsbehovet bedöms något generösare för ensamstående mödrar än för övriga sökande. En självklar utgångspunkt måste enligt kommittén vara att alla oavsett familjesituationen bör uppmuntras att eftersträva bästa möjliga utbyte av arbetet i olika avseenden. Om könsrollsmönstren på arbetsmarknaden skall kunna brytas måste självfallet även gifta kvinnor kunna utbildas till kvalificerade yrken som ger god lön. De speciella hänsyn som kan behöva tas till ensamstående föräldrar gäller därför i första hand krav på lämpliga arbetstider m. m.

De handikappade

Arbetsmarknadsutbildningen har sedan starten haft som en av sina viktigaste uppgifter att ge utbildning åt handikappade och svårplacerade på arbetsmarknaden. 1973 utgjorde de handikappade ca en fjärdedel av samtliga som påbörjade utbildning, eller ca 26 000 personer. Av dessa hade 15 000 fysiska handikapp och drygt 11 000 psykiska och sociala handikapp. Antalet med fysiska handikapp har minskat något medan antalet med psykiska och sociala handikapp har ökat under senare år. Huvuddelen av de handikappade genomgår vanliga yrkesutbildningar. För en mindre del, huvudsakligen vissa psykiskt utvecklingsstörda, syn- och hörselskadade samt rörelsehindrade, anordnas särskilda anpassningskurser.

Det framgår klart av de utbildningsresultat som redovisas för kursdeltagare med olika typer av handikapp, att vissa grupper har stora problem. Det gäller framför allt dem med sociala handikapp. Kommittén framhåller att utbildningsresultaten måste bedömas utifrån de olika gruppernas förutsättningar och i relation till de resultat som kan uppnås med andra samhällsinsatser. Resultaten kan då ofta betraktas som mycket bra.

Utbildningen av personer med olika typer av arbetshandikapp kommer

även i framtiden att vara en huvuduppgift för arbetsmarknadsutbildningen. Utbildningsinsatser är ofta en förutsättning för att dessa grupper skall kunna placeras i meningsfull sysselsättning. Utbildningen kan också i många fall kompensera ett handikapp och bör enligt kommitténs uppfattning också användas med detta syfte.

I mars 1974 tillsatte Kungl. Maj:t en särskild utredning om viss yrkesinriktad rehabiliteringsverksamhet (YR-utredningen). Den har bl. a. till uppgift att se över samordningen av den verksamhet med anpassningskurser som bedrivs vid AMU-center och den arbetsprövning och arbetsträning som bedrivs av landstingen. Utredningen har fått till uppgift att ta upp hela frågan om gränsdragningar mellan arbetsmarknadsutbildningen och olika vårdformer. Det betyder att KAMU för sin del får lov att lämna dessa viktiga frågor till den sittande utredningen. KAMU vill dock understryka behovet av samordning av samhällets olika åtgärder på detta område.

Det är emellertid i praktiken inte möjligt att uppställa några absoluta gränser för var den ena typen av rehabiliteringsverksamhet slutar och den andra tar vid. Arbetsmarknadsutbildningen måste ha resurser för att fullfölja den sociala och medicinska rehabiliteringen under yrkesutbildningen – läkare, sjuksköterskor, sjukgymnaster, personal med kurativa uppgifter etc. Kommittén anser också att det är viktigt att all personal som är verksam inom arbetsmarknadsutbildningen ges grundlig utbildning om de handikappades situation och vilka krav det ställer på utbildningen. Lärarna är i detta avseende en nyckelgrupp.

AMS, Kriminalvårdsstyrelsen och SÖ har under år 1973 lagt fram ett förslag om överförande av yrkesutbildningen vid kriminalvårdsanstalter till arbetsmarknadsutbildningen. Det bör genomföras i sina huvuddrag utan vidare dröjsmål.

Invandrarna

Invandrarna i Sverige har i princip samma möjligheter som svenska medborgare att delta i arbetsmarknadsutbildning om de har rätt att vistas och arbeta i Sverige. Många invandrare måste påbörja sin arbetsmarknadsutbildning med en kurs i svenska för att kunna fortsätta i yrkesutbildning. Kursen får omfatta högst två månader och beviljas personer som skall genomgå planerad arbetsmarknadsutbildning och där språkundervisning bedöms vara ett nödvändigt led i utbildningen.

Invandrarnas problem inom arbetsmarknadsutbildningen är i huvudsak beroende på deras bristande kunskaper i svenska. Detta är troligen förklaringen till deras höga avbrottsfrekvenser och till att en förhållandevis liten del får anställning i utbildningsyrket. Den nya lagstiftningen om obligatorisk

utbildning av invandrare i svenska kommer förmodligen på längre sikt att förändra situationen.

Den obligatoriska utbildningen kommer emellertid i många fall inte att ge tillräckliga kunskaper för fortsatt yrkesutbildning. En minskad andel invandrare över huvud taget kan minska problemen kvantitativt. Bruttoinvandringen är emellertid fortfarande betydande och består i stor utsträckning av s. k. anslutningsfall – ofta kvinnor – som först efter en tid söker sig ut på arbetsmarknaden. Anspråken på utbildning i svenska inom arbetsmarknadsutbildningen kommer därför att bli betydande också i framtiden.

Det finns i princip två möjligheter att förbättra yrkesutbildningen för invandrarna. Den ena är att i större utsträckning ge yrkesutbildning på invandrarnas modersmål. Sådana försök pågår också när det gäller finska invandrare. KAMU förordar att försöken vidgas till att omfatta flera invandrarspråk. Det andra alternativet för att förbättra invandrarnas möjligheter till yrkesutbildning är att öka utbildningen i svenska. De nuvarande kurserna inom arbetsmarknadsutbildningen på högst två månader är enligt samstämmiga rapporter och undersökningar otillfredsställande. Kommittén föreslår därför att den övre gränsen på två månader skall tas bort och utbildningstiden i stället individualiseras med hänsyn till de krav på svenskkunskaper som ställs i yrkesutbildningen. Det nuvarande systemet innebär alltför ofta att invandrarna med helt otillräckliga kunskaper i svenska påbörjar yrkesutbildningar, vilket är ett klart slöseri med utbildningsresurser.

KAMU avvisar möjligheterna att ge generellt medgivande för svenskutbildning till invandrare som har tillfredsställande yrkesutbildning men där hindret för att erhålla anställning bedöms bestå huvudsakligen i att arbetsgivaren inte vill ta på sig kostnaderna för utbildningen i enlighet med den nya lagstiftningen. Ett sådant generellt medgivande skulle enligt KAMU:s mening helt underminera lagstiftningen på området. Enligt kommitténs uppfattning bör emellertid då särskilda skäl föreligger länsarbetsnämnderna ges möjlighet att lämna dispens för sådan utbildning i svenska.

Bland invandrarna finns en grupp analfabeter. Att utbilda dem är en viktig utbildningspolitisk uppgift, som i princip åligger kommunerna. Genom att ge kommunerna ansvaret kan man nå önskvärd geografisk spridning. Å andra sidan finns vissa skäl för att koncentrera utbildningen av analfabeter till AMU-center, som invandrarutredningen har föreslagit. Det viktiga är att utbildningen kommer till stånd.

4.4 Reservation

Mot KAMU:s ställningstagande i fråga om det tidigare under punkten 4.2. refererade förslaget om utbildning av anställda vid varven har ledamöten Matts Bergom Larsson reserverat sig. Experten Margareta Dahlgren har instämt i reservationen.

Larsson vill till skillnad från KAMU:s majoritet tillstyrka arbetsgruppens förslag till varvsutbildning. Han menar att majoritetens ståndpunkt beror på en missuppfattning av förslagets innebörd och räckvidd. Det är inte fråga om en företagsspeciell utbildning utan om en grundläggande yrkesutbildning för en hel bransch. Den kan av praktiska skäl inte genomföras på ett AMU-center utan måste helt eller delvis förläggas till företag. Förslaget innebär inte någon ny princip för ansvars- och kostnadsfördelningen mellan stat och företag. Tvärtom får varven enligt förslaget samma läge som verkstadsindustrin i övrigt eller som andra yrken inom arbetsmarknadsutbildningen.

Även inom andra branscher där det inte är möjligt att skapa en realistisk miljö för utbildningen i ett utbildningscenter, exempelvis stålverks- och processyrken, bör företagens utbildningskapacitet kunna utnyttjas på samma villkor som arbetsgruppen föreslagit. På vissa linjer i gymnasieskolan förekommer s. k. inbyggd utbildning i företag.

4.5 Remissyttranden

När det gäller principerna för valet av utbildningsmål i enskilda fall har de flesta remissinstanser inte gjort någon invändning mot KAMU:s överväganden.

AMS instämmer med kommitténs uttalanden och framhåller att frågan om utbildning för en sökande inte skall avgöras med hänsyn till vilken utbildningsnivå vederbörande befinner sig på.

LO och *länsstyrelsen i Stockholms län* understryker betydelsen av att det läggs upp förhållandevis kvalificerade utbildningar inom arbetsmarknadsutbildningen. Det gäller enligt LO särskilt för de grupper som har dålig skolunderbyggnad, om de fördelningspolitiska målen skall nås.

TCO framhåller att reglerna måste vara flexibla. Det går inte att i ett fast regelsystem fånga alla faktorer som bör vara vägledande i det enskilda fallet. Prövningen bör enligt TCO göras av en lokal och partsförankrad lekmannanämnd. *SAF* anför att det bör finnas rådgivning m. m. så att man kan avråda en individ från att börja en för honom helt olämplig utbildning.

SFS understryker vikten av att utbildningarna är yrkesinriktade. Grundskoleutbildning bör dock alla kunna få som inte har sådan. Även den provisoriska styrelsen för *Sveriges AMU-elevers riksförbund, SOSVUX* och några *elevråd* anser att alla som inte har grundskolekompetens skall ha rätt att få det genom arbetsmarknadsutbildningen.

Vad KAMU anför om allmänna krav som bör ställas på kurserna lämnas också utan erinran av de flesta instanser. *Folkhögskoleutredningen* påpekar emellertid att kravet på successiv intagning torde sakna relevans för vissa grupper, t. ex. för de 5 000 lågavlönade. Folkhögskoleutredningen framhåller i stället att deltagarna vid gemensam intagning

inkommer i en värdefull gruppgemenskap.

Provisoriska styrelsen för Sveriges *AMU-elevers riksförbund* och några *elevråd* anser att undervisningen i större utsträckning än f. n. bör vara lärarledd. Man är således i viss mån kritisk mot de självinstruerande läromedlen. Flera elevråd framhåller också att det behövs mer undervisning i studieteknik.

SÖ meddelar att frågan om arbetsmarknadsutbildningens lärares rekrytering och anställningsförhållanden f. n. behandlas inom ämbetsverket. I praktiken måste lärarrekryteringen styras av ramplanerna, men dessa ger inte något tillförlitligt underlag för bedömning av lärarbehovet. Det föreligger vissa förslag till åtgärder för att lärare skall kunna vara kvar i tjänst även om undervisningsunderlaget viker. SÖ finner det mindre troligt att industrin eller presumtiva lärare är intresserade av sådana tillfälliga engagemang vid arbetsmarknadsutbildningen som KAMU föreslagit.

Statens personalnämnd anför att lärarnas anställningstrygghet måste garanteras. Detta kan enligt nämnden ske på två sätt: antingen anställs läraren permanent och får andra uppgifter när undervisningsbehovet är litet, eller också stadgar man generellt om rätt till tjänstledighet från annat yrke under viss tid för tjänstgöring som lärare i arbetsmarknadsutbildningen.

TCO instämmer i KAMU:s förordande av ökade möjligheter till fortbildning och yrkespraktik för lärarna. *SAF* anser att lärarna bör kunna praktisera i företag, vilket underlättas om arbetsmarknadsutbildningen även i övrigt samarbetar med företagen och deras egen utbildningsverksamhet. Enligt *avtalsverket* synes KAMU:s förslag inte behöva föranleda ändringar i gällande avtal för anställda i eller i anslutning till arbetsmarknadsutbildningen.

Beträffande valet av k u r s a n o r d n a r e har ingen remissinstans någon invändning mot KAMU:s åsikt att i princip alla slags kurser bör kunna komma i fråga. De flesta instämmer också i att de särskilda AMU-kurserna bör föredras i valsituationer. Mot den senare åsikten är *folkhögskoleutredningen* kritisk och frågar sig när en valsituation kan sägas föreligga. Folkhögskoleutredningen erinrar liksom också *kommunförbundet* och *TCO* om det angelägna i att tillvarata ledig kapacitet i det reguljära utbildningsväsendet. *Socialstyrelsen* är tveksam inför etablerande av ett permanent utbildningssystem vid sidan av det reguljära för mera långsiktiga behov, t. ex. för kvinnor, handikappade och invandrare. Även *SAF* och *SFS* varnar för uppbyggnad av mer eller mindre parallella utbildningssystem.

FÖVUX anser att facklig utbildning, studieförbund och folkhögskolor bör utnyttjas mer. Där finns mångårig erfarenhet av utbildning för personer med kort grundutbildning, bristande studievana m. m.

F ö r b e r e d a n d e u t b i l d n i n g. Endast några få instanser, främst *SAF* och *folkhögskoleutredningen*, avstyrker förslaget till uppbyggnad av preparandkurserna vid AMU-center med moduler som kan kombineras in-

dividuellt under upp till ett års studietid. SAF anser det i och för sig riktigt att studietiden bör avgöras individuellt, men normalt bör det räcka med upp till 16 veckor. Den allmänt nivåhöjande utbildningen bör enligt SAF inte genomföras som arbetsmarknadsutbildning, frånsett preparandkurserna. Folkhögskoleutredningen anser å andra sidan att KAMU:s förslag till denna del innebär en olämplig komprimering av den grundläggande utbildningen i arbetsmarknadsutbildningen. *SFS*, provisoriska styrelsen för Sveriges *AMU-elevers riksförbund*, *Sosvux* och *vissa elevråd* anser som tidigare nämnts att alla som saknar grundskolekompetens bör kunna få det som arbetsmarknadsutbildning. Några *andra elevråd* är emellertid positiva till KAMU:s förslag rörande preparandkurserna.

Vad KAMU anfört om behovet av ökad samordning av den förberedande utbildningen hos olika kursanordnare möter instämmande hos många instanser, bl. a. *LO*. Något mera skiftande är instansernas bedömningar av de olika kurstypernas lämplighet för arbetsmarknadsutbildningen. *Folkhögskoleutredningen*, *FÖVUX*, *landstingsförbundet* och *TCO* tar sålunda helt eller delvis avstånd från KAMU:s invändningar mot att använda folkhögskolan i ökad utsträckning. Landstingsförbundet, LO och FÖVUX framhåller studieförbundens lämplighet, medan bl. a. *SACO* understryker att den kommunala vuxenutbildningen i många fall är lämplig. *Länsstyrelsen i Stockholms län* påpekar att samordning med den kommunala vuxenutbildningen kan ge bättre lokal förankring. *Kommunförbundet* anför att de som beviljas arbetsmarknadsutbildning kunde få en del av den närmare sin hemort om samordningen fungerade. Kommunförbundet anser att staten bör betala kommunernas kostnader för att anordna utbildning till personer som får utbildningsbidrag.

När det gäller y r k e s u t b i l d n i n g a r n a instämmer bl. a. *AMS*, *kommunförbundet*, *Lantbrukarnas riksförbund*, *länsstyrelsen i Norrbottens län*, *SFS* och *TCO* i KAMU:s uttalanden om att de måste vara så omfattande att de ger långsiktig trygghet och möjlighet till framtida befordran. AMS framhåller att frågan om hur långa olika utbildningar skall vara blir en bedömning som görs i samråd med resp. yrkesnämnder med utgångspunkt i yrkesbestämda mål. LRF anför att det inom lantbruket behövs korta kurser med hänsyn till säsongarbetslösheten. Detta hindrar dock inte att kraven på kursernas längd och innehåll ökar med tiden.

De flesta instanser delar också KAMU:s uppfattning att utbildningen inte bör utformas efter en viss arbetsgivares behov. *Statens personalnämnd* anser emellertid att utbildningar utan hinder av detta bör kunna inriktas på statsförvaltningens behov.

SHIO samt *Skogs- och lantarbetsgivareföreningen* anser att läroplanerna bör anpassas mer till produktionsförhållandena i de mindre och medelstora företagen.

SAF anser att utbildningen bör vara klart yrkesinriktad och baserad på

reella yrkeskrav, så att den utbildade utan tidsspillan kan få anställning. Även den enskilde strävar sannolikt efter att få arbete på den aktuella arbetsmarknaden och inte utbildning för en okänd framtida arbetsmarknad.

SAF är emellertid positiv till förslaget att kurserna byggs upp så att de kan ingå i en återkommande utbildning. SAF understryker att de olika utbildningsetapperna inte behöver förläggas till en och samma kursanordnare. Föreningen anser att den återkommande utbildningen bör bestå av korta kurser, medan KAMU har framhållit att åtminstone den första utbildningsetappen alltid måste vara så omfattande att den ger en rejäl start i yrket. *Kommunförbundet* delar KAMU:s uppfattning i det avseendet.

KAMU har vidare föreslagit att arbetslöshetsprövningen försöksvis slopas vid påbyggnadsutbildningar i kontorsområdet. *TCO* anser det klarlagt att så mycket finns att vinna med återkommande utbildning att en försöksverksamhet knappast erfordras. Den första arbetslöshetsprövningen bör enligt TCO gälla även för följande utbildningsetapper. Rätt till påbyggnadsutbildning bör således införas i takt med att utbildningsgångar fastställs. KAMU:s farhågor för rättvisediskussioner i detta sammanhang anser TCO överdrivna. SAF avstyrker däremot utbildningsbidrag vid den kompletterande utbildningen, om inte vederbörande blir arbetslös på nytt.

LO anför att kurserna i en återkommande utbildning måste läggas upp så att även de som inte har gått igenom första etappen men i övrigt har samma bakgrund och behov av påbyggnadsutbildning kan komma in i senare etapper.

KAMU:s förslag beträffande utbildningar på högskolenivå eller som förberedelse för högskoleutbildning tillstyrks i huvudsak av bl. a. *AMS, landstingsförbundet, SACO, statskontoret, SÖ, TCO* och *UKÄ*. Av dessa framhåller å ena sidan landstingsförbundet och statskontoret att en begränsning av möjligheterna till arbetsmarknadsutbildning på högskolenivå måste kvarstå, medan UKÄ understryker vad KAMU anfört om att högskolan nu har mycket större möjligheter än tidigare att erbjuda kurser som är lämpliga som arbetsmarknadsutbildning. Enligt TCO bör någon annan restriktivitet inte gälla än den som är betingad av efterfrågan på en utbildning. TCO anser också liksom *SAF* att det i regel är mera rationellt att utnyttja högskolans resurser än att dubblera den.

Statens handikappråd och *DHR* anför att återhållsamheten med långa utbildningar inte får äventyra handikappades möjligheter att välja lämplig utbildning.

CSN anser inte att utbildningens nivå bör tillmätas någon betydelse för frågan om utbildningsbidrag skall kunna beviljas. CSN avstyrker vidare KAMU:s förslag att studiemedelsnämnderna skall sluta ta hänsyn till handikapp vid prövning av ansökningar om studiemedel för att de handikappade i stället lättare skall kunna få utbildningsbidrag. *UKÄ* delar däremot KAMU:s åsikt i denna del.

CSN, *SFS* och *UKÄ* anser att en ansökan om utbildningsbidrag bör kunna prövas utan att frågan om studiemedel till vederbörande är avgjord. Den som på grund av handikapp beräknas få avsevärt förlängd studietid bör enligt CSN kunna få utbildningsbidrag redan vid studiernas början.

KAMU:s åsikt att särskilda AMU-kurser i regel är att föredra framför f ö r e t a g s u t b i l d n i n g, eftersom de förra har ett bredare innehåll, delas av *SÖ* och *TCO*. TCO anser att det bör övervägas om inte en grundläggande del i all arbetsmarknadsutbildning bör ske i särskilt anordnade kurser eller i det reguljära utbildningsväsendet.

SAF delar däremot inte KAMU:s synpunkter på begränsningarna av möjligheten att utnyttja företagsutbildning som arbetsmarknadsutbildning. SAF anser det väsentligt att alla utbildningsanordnares resurser kan beaktas. När det gäller utbildning av personal vid varven anser SAF liksom reservanten i KAMU att det är nödvändigt att utnyttja företagen för arbetsmarknadsutbildning, eftersom det inte går att skapa realistisk miljö vid ett AMU-center. Detsamma gäller för exempelvis stål- och processyrken. Där så kan ske bör utbildningen läggas upp som en växling mellan center och företag.

Skogs- och lantarbetsgivareföreningen anför att det inte är möjligt att anordna företagsintern utbildning i mindre företag, varför kurser för dem som sysselsätts där måste ordnas i skolor eller AMU-center.

Statens handikappråd ser med viss oro på KAMU:s allmänna restriktivitet i fråga om utbildning i företag, eftersom sådan för vissa handikappades del ofta innebär en värdefull första kontakt med arbetsmarknaden. Med hänsyn till att utbildningen i företagen ibland har brustit i kvalitet föreslår handikapprådet att utbildningsformen ses över.

F ö r e t a g s u t b i l d n i n g f ö r ä l d r e o c h h a n d i k a p p a d e tas upp av endast ett fåtal instanser. *AMS* tillstyrker KAMU:s förslag. *LO* tillstyrker förslaget om provanställning men tillägger att detta medel bör användas med stor försiktighet och bara när de fackliga organisationerna tillstyrker.

YR-utredningen påpekar att arbetsvårdsinstitut och vissa AMU-center har börjat förlägga prövning och träning till reell miljö i näringslivet. Detta har gett mycket goda resultat. Många har efteråt fått anställning i resp. företag. *Länsstyrelsen i Stockholms län* anser att företagsutbildning för äldre och handikappade bör kunna pågå i 12 månader och inte som nu i högst 6 månader.

KAMU:s förslag om l o k a l i s e r i n g s u t b i l d n i n g e n tillstyrks av bl. a. *AMS*, *LO*, *länsstyrelserna i Stockholms*, *Gävleborgs* och *Norrbottens län* samt *SAF*. AMS och SAF föreslår att utbildningstöd skall kunna utgå under längre tid än ett år, som är den nuvarande maximitiden. AMS och SAF föreslår som ny maximitid 72 resp. 78 veckor.

LO, *länsstyrelsen i Stockholms län* och *TCO* instämmer i KAMU:s synpunkter på f a c k l i g m e d v e r k a n i planering och genomförande av arbets-

marknadsutbildning i företag. Enligt TCO bör detta gälla vid all arbetsmarknadsutbildning. LO understryker att utbildning inte skall genomföras mot den fackliga organisationens uttalande. LO anför vidare att de fackliga organisationernas medverkan i planering och genomförande av företagsutbildning, som man således är positiv till, under senare år har blivit alltmer betungande. De bör därför få ersättning av staten för sina självkostnader.

KAMU:s förslag att f ö r e t a g e n s i n t e r n u t b i l d n i n g u t r e d s i s ä r s k i l d o r d n i n g tillstyrks av *FÖVUX, LO, länsstyrelserna i Stockholms* och *Norrbottens län, statens personalnämnd, Statens personalutbildningsnämnd, statskontoret, SÖ* och *TCO*. Statens personalnämnd och TCO anför att utredningen bör ta upp frågan om de anställdas och samhällets inflytande över internutbildningen. Detta inflytande är enligt LO och TCO otillräckligt. Personalnämnden anför att arbetsgivaren bör svara för både fortbildning och mera specialiserad vidareutbildning. Staten bör enligt personalutbildningsnämnden dessutom i egenskap av arbetsgivare svara också för eventuella kostnader för arbetsmarknadsutbildning för statligt anställda, varigenom staten skulle få större möjligheter att påverka utbildningarna så att de motsvarar yrkeskraven i den statliga sektorn. Statens personalutbildningsnämnd anser att den föreslagna utredningen bör samråda med utredningen för översyn av den statliga personalutbildningen. Denna skall enligt sina direktiv särskilt behandla bl. a. kvinnornas befordringsmöjligheter, förutsättningarna för ökad genomströmning mellan olika karriärer och bättre möjligheter till utbildning av omskolningskaraktär.

LO anser att utredningen bör bedriva försök, med fördel inom varven.

SHIO kan acceptera förslaget, dock endast under förutsättning att utredningen görs med största skyndsamhet. Det bör därvid också undersökas vilka möjligheter företagen har att förlägga en del av sin utbildning till AMU-center.

Landstingsförbundet anser att förslaget inte bör övervägas förrän riksdagen fattat beslut om nu föreliggande utredningsförslag.

KAMU har lämnat en rad förslag till åtgärder inom arbetsmarknadsutbildningen för att motverka de traditionella k ö n s r o l l e r n a i arbetslivet. KAMU:s åsikt att yrkesutbildningarna bör planeras så att en fixering av rådande könsrollsmönster undviks och så att återvändsgränder elimineras i främst vissa traditionellt kvinnliga yrken synes vara allmänt accepterad av remissinstanserna. Förslaget om försök med ett särskilt stimulansbidrag på 20 kr. om dagen till deltagare i vissa kurser som bryter könsrollsmönstren har mött en mera blandad reaktion. Det tillstyrks av några *elevråd, SOSVUX, LO, LRF, länsstyrelserna i Stockholms, Gävleborgs* och *Norrbottens län, SACO* samt *statens personalnämnd*. Med viss tvekan tillstyrker också *AMS, Fredrika-Bremer-förbundet, RRV* och *SÖ*. Sistnämnda fyra instanser framhåller liksom också LO och TCO betydelsen av effektiv information samt studie- och yrkesorientering jämsides med försöken.

SAF är tveksam till om stimulansbidraget är meningsfullt.

Negativa till stimulansbidraget är provisoriska styrelsen för *Sveriges AMU-elevers riksförbund*, några *elevråd*, *Moderata samlingspartiets kvinnoförbund*, *SHIO* och *Yrkeskvinnors klubbars riksförbund*.

AMS, *SACO* och *SÖ* avstyrker förslaget att praktiken i samband med ALU-kurserna obligatoriskt skall omfatta minst ett yrke som inte domineras av samma kön som eleven.

Länsstyrelsen i Gävleborgs län delar KAMU:s uppfattning att kursernas geografiska spridning har särskilt stor betydelse för många kvinnor.

När det gäller elevsociala och pedagogiska åtgärder för de handikappade i arbetsmarknadsutbildningen delar *AMS*, *landstingsförbundet*, *LO*, *LRF*, *länsstyrelsen i Stockholms län*, *SAF* och *SHIO* de synpunkter som KAMU har anfört. *Riksförbundet för utvecklingsstörda barn* anser däremot att KAMU:s analys av dessa frågor är helt otillräcklig. Det gäller särskilt i fråga om behovet av specialpedagogik för intellektuellt handikappade.

TCO delar KAMU:s uppfattning att lärarna är en nyckelgrupp och understryker därför förslaget att dessa och även övrig personal skall få grundlig utbildning om de handikappades situation.

Kommunförbundet framhåller att särbehandling av handikappade bör undvikas så lång det är möjligt. De bör i allmänhet placeras i samma kurser som övriga deltagare.

Folkhögskoleutredningen framhåller att folkhögskolan är lämplig för många handikappade. Det gäller inte minst socialt handikappade, kriminalvårdsklientel m.fl.

Kriminalvårdsstyrelsen och *SÖ* delar liksom också *LO* och *TCO* KAMU:s uppfattning att det föreliggande förslaget av AMS, kriminalvårdsstyrelsen och SÖ rörande utbildning inom kriminalvården snarast bör genomföras.

De allra flesta remissinstanser är positiva till att tvåmånadersgränsen för svenskundervisning för invandrare tas bort och att denna utbildning får bedrivas så länge som behövs för den yrkesutbildning som planerats i det individuella fallet. Provisoriska styrelsen för *AMU-elevernas riksförbund*, *SOSVUX*, och några *elevråd* vill gå längre; de anser att fortsatt svenskundervisning vid behov bör bedrivas parallellt med yrkesutbildningen under hela utbildningstiden. *SAF* menar däremot att det måste finnas en tidsgräns för denna undervisning. Tvåmånadersgränsen kan enligt SAF lämpligen behållas, men när särskilda skäl föreligger bör kurstiden kunna förlängas med en månad.

Kommunförbundet framhåller värdet av att svenskundervisningen leds av lärare och inte sker helt med självinstruerande material.

Landstingsförbundet anser att kommunal vuxenutbildning, studieförbund och folkhögskolor i första hand bör utnyttjas för svenskundervisningen. *LO* framhåller att invandrande kvinnor som kommer till Sverige som an-

knytningsfall bör kunna få språk- och yrkesutbildning.

Övriga förslag beträffande invandrarna i arbetsmarknadsutbildningen tillstyrks eller lämnas utan erinran av de flesta instanser. *LO* tillstyrker att försöken med yrkesutbildning på finska utökas till även andra språk. *SÖ* avstyrker däremot detta, eftersom det är svårt att få fram läromedel m. m. på flera språk och eftersom det finns en risk för att eleverna i viss språkgrupp isoleras. En yrkesutbildning på invandrarspråk måste enligt SÖ alltid kombineras med grundläggande utbildning i svenska samt en kurs i facksvenska.

Några av elevorganisationerna framhåller behovet av fler tolkar samt fackböcker på invandrarspråken i arbetsmarknadsutbildningen.

Beträffande alfabetiseringsundervisningen delar *LO* och *TCO* KAMU:s principiella uppfattning att denna är en viktig utbildningspolitisk uppgift som faller inom kommunernas ansvarsområde. TCO anser emellertid att den ändå bör föras över till arbetsmarknadsutbildningen, eftersom kommunerna har uppenbara svårigheter att klara av den. LO har inget att erinra mot detta men anser dock att frågan först bör penetreras ytterligare med beaktande av kommunernas roll.

AMS framhåller att ansvarsfördelningen när det gäller alfabetiseringen är oklar. Arbetslösa som söker arbete genom arbetsförmedlingen och inte kan arbetsplaceras därför att de inte kan läsa och skriva bör dock kunna få sådan utbildning.

SÖ anmäler att en av överstyrelsen tillsatt arbetsgrupp senast den 30 juni 1975 skall avge rapport rörande alfabetiseringsundervisningen. Därefter avser SÖ att återkomma med förslag till hur den bör bedrivas.

SIV menar att en analfabet bör räknas till den riskgrupp som kan få arbetsmarknadsutbildning även om han inte är arbetslös. Om man skulle finna att analfabeter inte bör få rätt till alfabetisering som arbetsmarknadsutbildning, så bör den enligt SIV ändå ordnas i anslutning till yrkesutbildning. Den bör helst varvas med sådan utbildning. Det väsentliga är att arbetsmarknadsutbildningens resurser kan utnyttjas.

Kommunförbundet anser det praktiskt och lämpligt från både individernas och samhällets synpunkt att förlägga analfabetundervisningen till AMU-center i samband med yrkesutbildning.

Expertgruppen för vissa zigenarfrågor anser att staten bör ta på sig det odelade ansvaret för alfabetiseringen. Den bör därför ske vid AMU-center. *Riksförbundet för personal vid invandrarbyråer* påpekar att kommunernas uppsökande verksamhet bland analfabeter, där sådan bedrivits, har gett obetydliga resultat. Erfarenheterna av denna verksamhet visar enligt förbundet att det krävs en kraftig ekonomisk stimulans samt möjlighet att ordna barnpassning. De flesta vill hellre ha arbete än utbildning. Det allra bästa vore om man kunde kombinera ansvaret för grundutbildning hos skolan, som har bra geografisk spridning, med möjligheten till målinriktad arbetsmarknadsutbildning.

5 Utbildningsbidrag

5.1 Nuvarande förhållanden

Bestämmelser om utbildningsbidrag finns i arbetsmarknadskungörelsen. Bidragen består av grundbidrag, hyresbidrag, barntillägg, traktamente och särskilda bidrag. Av dessa utgör grundbidrag, hyresbidrag och barntillägg skattepliktig inkomst. Bidragen är i kungörelsen bestämda till vissa belopp efter eventuellt avdrag för preliminärskatt. Detta innebär att de skattepliktiga bidragen skall räknas upp enligt särskilda regler med hänsyn till vederbörandes skatt. Bidragsbeloppen per månad är enligt kungörelsen i huvudsak följande.

Grundbidrag: 745 kr. för gifta m. fl. och 695 kr. för övriga. (I prop. 1975:1 bil. 13 föreslogs att grundbidragen skall höjas med 40 kr. fr. o. m. den 1 juli 1975).

Hyresbidrag: Belopp motsvarande den faktiska bostadskostnaden eller, i vissa fall, normalersättning med 225 kr.

Barntillägg: 120 kr. för varje barn under 16 år. Om särskilda skäl föreligger utgår barntillägg dock med upp till 150 kr.

Traktamente: 275 kr. för familjeförsörjare och 225 kr. för övriga. (Traktamente utgår till den som utbildas inom hemorten.)

Särskilda bidrag: Belopp motsvarande den faktiska kostnaden för dagliga resor i utbildningsorten, resor mellan utbildningsorten och hemorten samt kursavgifter, materiel m. m. (Familjeförsörjare som utbildas utom hemorten får bidrag till en resa i månaden från utbildningsorten till hemorten och åter.)

Utbildningsbidragen minskas med hänsyn till makes inkomst liksom till egna inkomster under utbildningstiden. Minskningen med hänsyn till makes inkomst samt egen sjukpenning, pension, livränta m. m. sker i regel med belopp som motsvarar halva inkomsten utöver 600 kr. i månaden efter skatteavdrag, dock inte i större utsträckning än att halvt grundbidrag och lägsta barntillägg utgår. Inkomster som är förenade med utbildningen reducerar dock bidraget med hela inkomstbeloppet utöver 100 kr. i månaden.

Erkända arbetslöshetskassor betalar i begränsad utsträckning dagpenning till arbetslösa som genomgår kortare arbetsmarknadsutbildning. Då utgår inte utbildningsbidrag.

5.2 KAMU:s överväganden och förslag

Bidragssystemets utformning är av avgörande betydelse för möjligheterna att intressera t. ex. låginkomsttagare och personer som löper risk för arbetslöshet för utbildning. Utbildningsbidragen kan inte ses isolerade. Förändringar av andra bidrags- och lånesystem, socialförsäkringarna och inte minst den allmänna lönenivån har stor betydelse för utbildningsbidragens attraktivitet.

KAMU konstaterar att utbildningsbidragen inte har stigit i takt med levnadskostnaderna sedan 1966. Ännu ofördelaktigare är utbildningsbidragens utveckling i jämförelse med ökningen av den allmänna lönenivån.

Deltagare i arbetsmarknadsutbildning har till skillnad från exempelvis de sysselsatta i beredskapsarbete, de försäkrade arbetslösa, de sjukskrivna och pensionärer inte fått någon del i den allmänna standardstegringen annat än möjligen i fråga om sina bostäder.

Arbetsmarknadsutbildningen innebär för de flesta en väsentlig ekonomisk uppoffring. Skillnaden mellan utbildningsbidrag och andra slag av inkomster är särskilt stor för alla som är gifta med någon som har inkomst. Reglerna för reducering av bidrag med hänsyn till makens inkomst är sådana att redan ett relativt lågavlönat halvtidsarbete påverkar makens bidrag. De enda som kan få bidrag i närheten av nivån för vanliga löner är de som har många barn, ingen förvärvsarbetande make och särskilt stora bostadskostnader. Stora skillnader uppstår mellan utbildningsbidrag och de försäkringar som syftar till att täcka inkomstbortfall (arbetslöshets- och sjukförsäkring) utan prövning mot makes inkomst.

Det nuvarande bidragssystemet uppfyller i väsentliga avseenden inte de krav som bör ställas. Bidragen är allmänt sett för låga. De är visserligen fortfarande bättre än övriga former av studiestöd, men de har trots upprepade höjningar inte hållit jämna steg med prisutvecklingen under senare år. De ger ingen stimulans till utbildning för arbetslöshetsförsäkrade arbetslösa eller för dem som sysselsätts i beredskapsarbeten, tvärtom medför inkomstbortfallet ofta stora ekonomiska påfrestningar för den enskilde. Inte heller uppfylls kraven på att bidragssystemet skall ha fördelningspolitiska effekter genom att vara attraktivt för lågavlönade med fast anställning. Trots de olika nackdelarna kan det nuvarande bidragssystemet emellertid sägas vara tilltalande eftersom det tar hänsyn till att kursdeltagarna har olika stora utgifter. En del brister skulle kunna avhjälpas – utan att grundprinciperna ändrades – genom att bidragsnivån väsentligt höjdes. Kostnaderna för en sådan ökning skulle emellertid bli mycket stora, samtidigt som systemet skulle bibehålla väsentliga nackdelar. Kommittén har därför diskuterat alternativa system för utbildningsbidrag.

De alternativa system som skulle kunna komma ifråga är dels helt enhetliga bidrag och dels bidrag som i viss utsträckning differentieras efter inkomstbortfallet. Det är ofrånkomligt att enhetliga bidrag eller bidrag som bygger på täckning av t. ex. inkomstbortfallet blir något dyrare för staten än det nuvarande systemet.

KAMU finner tanken på enhetliga utbildningsbidrag tilltalande i flera avseenden. Lägsta bidragsbelopp som skulle medföra en direkt stimulans till utbildning för mer än hälften av de arbetslöshetsförsäkrade är emellertid för närvarande 110 kr. om dagen. Om samtliga arbetslöshetsförsäkrade skall ges sådan stimulans måste bidraget uppgå till 130 kr. om dagen, vilket medför stora kostnader.

Enligt KAMU:s mening är en ekonomisk stimulans till utbildning för försäkrade arbetslösa så angelägen, att den bör prioriteras före önskemålen om att utbildningsbidragen skall vara exakt lika för samtliga kursdeltagare. KAMU anser därför att ett bidragssystem som differentieras efter elevernas

tidigare inkomster är att föredra framför ett enhetligt bidrag om inte det senare är högre än arbetslöshetsförsäkringen för flertalet försäkrade. Med hänsyn till de stora och för framtiden svåröverskådliga kostnaderna för ett sådant enhetligt bidragssystem föreslår kommittén att utbildningsbidragen i huvudsak följer inkomstbortfallsprincipen. Kommittén finner det naturligt att ett sådant bidragssystem i huvudsak anknyter till arbetslöshetsförsäkringen.

Det ligger nära tillhands att knyta utbildningsbidragen direkt till den utgående arbetslöshetsförsäkringen. De olika kassornas val av dagpenningklasser medför emellertid att två personer som haft samma inkomst kan få olika dagpenning vid arbetslöshet om de tillhör olika kassor. Dessa skillnader kan som framgår av KAMU:s redogörelse vara relativt stora. Eftersom utbildningsbidragen föreslås bli finansierade utan sådana medlemsavgifter som tillämpas i arbetslöshetsförsäkringen, bör de enligt KAMU:s mening inte differentieras mellan olika kassors medlemmar på detta sätt. Kommittén föreslår istället att bidragssystemet utformas som en enhetlig dagpenningklass för alla arbetslöshetsförsäkrade kursdeltagare. Den gemensamma dagpenningklassen bör bestämmas till 120 kronor per dag. Överförsäkringsbestämmelserna skall tillämpas på samma sätt som inom arbetslöshetsförsäkringen, dvs. dagpenning får utgå med högst 91,7 % av tidigare lön.

KAMU har också kommit till slutsatsen att ett generellt stimulansbidrag bör införas för alla arbetslöshetsförsäkrade som genomgår arbetsmarknadsutbildning. Därutöver bör i speciella fall extra stimulansbidrag kunna utgå till särskilt angelägna utbildningar, t. ex. när kvinnor skall kunna ges särskilda stimulansbidrag när de genomgår bristyrkesutbildningar inom verkstadsindustriområdet. Myndigheterna bör bemyndigas att i begränsad omfattning besluta om extra stimulansbidrag även i andra fall.

Med hänsyn till kravet på täckning av levnadskostnaderna måste det finnas en nedre gräns för bidragets storlek. KAMU föreslår att detta lägsta belopp sätts till 90 kr. per dag. I de fall då arbetsmarknadsutbildningen bedrivs på deltid kan bidragen reduceras i särskild ordning. Det lägsta beloppet om 90 kr. per dag bör gälla både de grupper som är försäkrade för lägre dagpenningklass enligt arbetslöshetsförsäkringen och de grupper som står utanför försäkringen. Frågan om en obligatorisk arbetslöshetsförsäkring för alla sysselsatta utreds för närvarande. Ett förslag i denna riktning kan på längre sikt eliminera de olägenheter som för närvarande kan sägas finnas med KAMU:s förslag och som beror på att ett mindre antal personer, trots att de är etablerade på arbetsmarknaden, har underlåtit att arbetslöshetsförsäkra sig.

Relativt många sjukskrivna personer har under senare år fått uppbära sjukpenning medan de genomgått s. k. rehabilitering i form av arbetsmarknadsutbildning. Sjukförsäkringen ger normalt tillräckligt bidrag till de berörda personernas försörjning. För arbetslöshetsförsäkrade med relativt låga inkomster ger de båda försäkringarna ungefär likvärdiga förmåner, 90 resp.

91,7 % av lönen, och för personer med större inkomster är sjukpenningen förmånligare. Arbetsmarknadsverkets bidrag till kursdeltagare som uppbär sjukpenning bör därför i allmänhet kunna begränsas till ett stimulansbidrag på tio kr. per dag. För den som har pension, livränta m. m. föreslås att dagpenning utgår minskad med ersättningsbeloppet, vartill kommer stimulansbidrag. För både dem som har sjukpenning och pensionärer m. fl. föreslås att stimulansbidraget utgår bara i den mån det tillsammans med övriga ersättningar inte överstiger 130 kr. per dag.

KAMU föreslår således ett bidragssystem som i huvudsak bygger på inkomstbortfallsprincipen. Ett sådant system bör enligt kommitténs uppfattning såvitt möjligt utformas så att bidragen från den enskildes synpunkt är direkt jämförbara med inkomst av arbete. Detta innebär exempelvis att bidragen inte som för närvarande bör reduceras mot makes inkomst. Några barntillägg föreslås inte heller. Arbetsmarknadsutbildningens anknytning till arbetslivet bör också markeras genom att utbildningsbidragen inom den allmänna försäkringen fullt ut jämställs med inkomst av förvärvsarbete.

Kommittén förslår att traktamentena inom arbetsmarknadsutbildningen görs likvärdiga med dem som gäller vid beredskapsarbeten. Principen att bidragen utifrån den enskildes synpunkt skall vara jämförbara med arbetsinkomst skulle vidare kunna innebära att särskilda bidrag för resor, material, arbetskläder m. m. utgår bara i den utsträckning som motsvarande utgifter brukar ersättas för andra inkomsttagare. För att de arbetslösa inte skall riskera att få sin levnadsstandrad sänkt under utbildningen är det dock nödvändigt att mera betungande utgifter ersätts. KAMU föreslår att den enskilde själv i fortsättningen får stå för utgifter för material, arbetskläder och dagliga resor i den mån de inte överstiger 75 kr. per månad. Utgifter som överstiger detta belopp bör däremot täckas genom särskilda bidrag.

Kommittén förordar att utbildningsbidrag till ungdomar under 20 år utgår med samma belopp som det kontanta arbetsmarknadsstödet (KAS), dvs. 35 kr. per dag, plus ett stimulansbidrag på 10 kr. per dag, tillsammans 45 kr. per dag. Undantag från denna regel bör endast gälla ungdomar som har vårdnad om barn. Dessa bör kunna få de högre utbildningsbidrag som skall utgå till vuxna.

5.3 Remissyttranden

Huvudlinjen i KAMU:s förslag innebär övergång till inkomstbortfallsprincip för de arbetslöshetsförsäkrade och ett enhetligt bidragsbelopp för övriga (90 kr./dag). Detta tillstyrks av *AMS, CSN,* sex *elevråd, försäkringskasseförbundet, FÖVUX, kriminalvårdsstyrelsen, landstingsförbundet, LO, LRF, länsstyrelserna i Stockholms, Gävleborgs* och *Norrbottens län, RRV, SACO, SAF, Samorganisationen, SFS, SHIO, Socialpolitiska bidragsutredningen, statskontoret, SVUX, SÖ, TCO* och *YR-utredningen.*

AMS, CSN, LO, länsstyrelsen i Norrbottens län och *socialpolitiska bidragsutredningen* framhåller vikten av att bidragen successivt anpassas till

pris- och lönenivån och till arbetslöshetsförsäkringen. Enligt CSN bör anpassningen till arbetslöshetsförsäkringen helst ske automatiskt. Flera elevråd anser att bidragen bör vara indexreglerade och förhandlingsbara. Socialpolitiska bidragsutredningen anför att beloppet 90 kr. per dag väl torde tillgodose försörjningsbehovet hos flertalet kursdeltagare. Fortfarande kommer emellertid familjer med två eller flera barn där andra maken inte arbetar att med bidraget 90 kr. få mindre efter skatt än vad som motsvarar t. ex. Stockholms socialhjälpsnorm.

Kommunförbundet anför att bidragen bör höjas så mycket att tillskott av socialhjälp inte behöver förekomma i nämnvärd utsträckning.

Socialstyrelsen beklagar att det inte synes möjligt att konstruera ett bidragssystem som både kan samordnas med sjuk- och arbetslöshetsförsäkringar och gör det onödigt att betala socialhjälp som komplettering för vissa bidragstagare. Det behövs enligt socialstyrelsen bättre allmänna sociala förmåner för barnfamiljer, främst höjda barnbidrag.

Några av de *elevråd* som tillstyrker förslaget anser att de grupper som får försämringar bör kompenseras särskilt. *FÖVUX* anser det riktigt att utbildningsbidragen görs avsevärt förmånligare än de av SVUX och FÖVUX föreslagna förmånerna. *Landstingsförbundet* anser däremot att de olika slagen av förmånerna bör vägas samman så att inte den ena utbildningen ter sig attraktivare än den andra. *Statskontoret* anför att avgränsningen mot övrig vuxenutbildning kräver särskild uppmärksamhet när system för återkommande utbildning byggs upp.

Försäkringskasseförbundet, som tillstyrker kopplingen till arbetslöhetsförsäkringen, anser det dock olyckligt att skilda ersättningar utgår vid olika orsaker till inkomstbortfall – utbildning, sjukdom, barnledighet osv. Likformiga ersättningar utesluter i och för sig varken att försäkringarna har skilda huvudmän eller att särskilda stimulansbidrag eller lägsta bidrag införs.

SHIO framhåller att det inte får bli fördelaktigare att delta i utbildning än att arbeta i näringslivet. *CSN* finner det onödigt att terminologiskt särskilja ett stimulansbidrag som utgår till alla arbetslöshetsförsäkrade. *Landstingsförbundet* ifrågasätter om detta stimulansbidrag stämmer med inkomstbortfallsprincipen.

SÖ tillstyrker förslaget att AMS och SÖ i begränsad omfattning skall få införa extra stimulansbidrag vid särskilt angelägna utbildningar. *CSN* avstyrker däremot detta. *AMS* anför att även utförsäkrade bör få bidrag som arbetslöshetsförsäkrade trots att de inte längre har rätt till ersättning från arbetslöshetskassa. AMS anför vidare att förslaget gör det nödvändigt att införa övergångsbestämmelser av innebörden att ingen skall få sänkt bidrag under pågående utbildning. AMS förbehåller sig möjligheten att återkomma med särskild anslagsframställning för nya datarutiner, personalutbildning m. m. *Statskontoret* framhåller vikten av att administrationen fungerar redan när bidragsreformen träder i kraft.

De av KAMU gjorda kostnadsberäkningarna för bidragssystemet utgör enligt *RRV* ett otillräckligt underlag för beslut i frågan. RRV gör i yttrandet

själv vissa beräkningar av kostnaderna för det föreslagna bidragssystemet och kommer då till en merkostnad av 400–500 milj. kr. jämfört med av KAMU beräknade 300 milj. kr. Skillnaden beror på att kostnaden för de nuvarande bidragen under innevarande budgetår enligt vissa prognoser, som bygger på uppgifter som RRV fått från AMS, skulle bli betydligt lägre än KAMU beräknat. Bl. a. har elevantalet minskat. RRV har ingen erinran mot KAMU:s beräkning av *hela* bidragskostnaden enligt det föreslagna nya systemet.

DHR avstyrker inkomstbortfallsprincip. DHR finner det principiellt fel att differentiera bidragen efter om man etablerat sig på arbetsmarknaden eller inte.

Tre *elevråd* anser att det nuvarande bidragssystemet bör behållas, men beloppen höjas.

Ett enhetligt bidragsbelopp för alla deltagare har diskuterats men avvisats av KAMU, eftersom det skulle medföra alltför stora och för framtiden svårbedömda kostnader om beloppet skall stimulera de arbetslöshetsförsäkrade att påbörja utbildning. Ett sådant enhetligt bidragsbelopp förordas emellertid av sju *elevråd* samt *SOSVUX, länsstyrelsen i Kristianstads län* och *statens handikappråd*. Dessa instanser förordar något varierande bidragsbelopp i storleksordningen 120–130 kr. om dagen eller motsvarande per månad. Även *LRF* finner ett enhetligt bidrag mest tilltalande, men med hänsyn till att det lägsta bidraget enligt KAMU:s förslag är 90 kr. om dagen har LRF ändå accepterat detta.

Provisoriska styrelsen för *AMU-elevernas riksförbund* föreslår en utbildningslön på 2 500 kr. i månaden för den som inte har barn (vårdnad eller underhållsplikt), 2 640 kr. för den som har ett eller två barn och 3 300 kr. för den som har tre eller flera barn. Beloppen föreslås vara indexreglerade och förhandlingsbara.

KAMU:s förslag till utbildningsbidrag för ungdom under 20 år tillstyrks eller lämnas utan erinran av de flesta instanser. Provisoriska styrelsen för *AMU-elevernas riksförbund* samt några *elevråd* anser dock att ungdom som beviljas arbetsmarknadsutbildning bör få samma bidrag som vuxna. *AMS, LO, länsstyrelsen i Stockholms län* och *samorganisationen* anser att unga arbetslöshetsförsäkrade bör jämställas med vuxna i motsvarande situation.

AMS samt *socialpolitiska bidragsutredningen* framhåller att villkoren för de unga handikappade inte får försämras. Detta är enligt AMS helt otillfredsställande mot bakgrund av deras särskilda svårigheter.

KAMU:s förslag att reducering av bidragen mot makes inkomst inte längre skall ske välkomnas av *CSN*, många *elevråd och provisoriska styrelsen för AMU-elevernas riksförbund, Fredrika-Bremer-förbundet. Moderata samlingspartiets kvinnoförbund, SFS och* Yrkeskvinnors klubbars riksförbund. Ingen instans avstyrker detta.

Socialpolitiska bidragsutredningen tilltalas av förslaget beträffande de kontinuerligt sjukskrivna, men kan f. n. inte redovisa ett de-

finitivt ställningstagande. Utredningen skall enligt sitt uppdrag kartlägga samordningen mellan olika förmåner som kan utgå till sjuka och handikappade vid utbildning och rehabilitering. *Statens handikappråd* anser att en sammanhållen rehabiliteringsförsäkring bör utredas.

AMS är tveksam till förslaget att stimulansbidraget skall reduceras för dem som får större sjukpenning än vad som motsvarar 120 kr. om dagen fem dagar i veckan. Även i dessa fall finns enligt AMS skäl att stimulera till utbildning. *Riksförsäkringsverket* och *försäkringskasseförbundet* anser att man bör pröva möjligheten att helt slopa sådan sjukpenning till personer som genomgår arbetsmarknadsutbildning.

TCO tillstyrker att ersättningar från fackliga organisationer, trygghetsfonder m. m. skall kunna utgå utan att utbildningsbidragen reduceras. *Samorganisationen* anser till skillnad från KAMU att utbildningsbidragen bör reduceras om mottagaren skaffar sig ett arbete vid sidan av utbildningen. *AMS* förutsätter att avgångsvederlag och liknande inte skall påverka bidraget.

KAMU:s förslag beträffande särskilda bidrag och traktamenten godtas av de flesta instanser. *Socialpolitiska bidragsutredningen* anför t. ex. att förslagen innebär ökad enhetlighet inom det arbetsmarknadspolitiska åtgärdssystemet och att administrationen förenklas.

LO och *samorganisationen* anser att traktametenas belopp inte bör skrivas in i författningen utan kunna ändras när motsvarande belopp ändras vid beredskapsarbetena.

SÖ anför att myndigheterna bör föreskriva att betalda hemresor skall förläggas till uppehåll i utbildningen.

Provisoriska styrelsen för *AMU-elevernas riksförbund* och några *elevråd* anser att den som utbildas utom hemorten bör få fyra betalda hemresor i månaden i stället för som f. n. en. KAMU har förordat att två hemresor i månaden betalas. Riksförbundet och vissa elevråd kräver därutöver fri materiel m. m. och utbildningsbidrag en månad efter utbildningens slut. Några andra *elevråd* kräver starthjälp som ersättning för det nuvarande systemet med förskott på första månadens bidrag.

Statens handikappråd anser att den föreslagna "självrisken" på 75 kr. i månaden för material, dagliga resor m. m. innebär en avsevärd försämring för dem vars handikapp kräver speciellt tillrättalagt studiematerial, t. ex. synskadade.

6 Övriga frågor

6.1 KAMU:s överväganden och förslag

6.1.1 Organisatoriska frågor

Arbetsmarknadsutbildningen bedrivs i nära samverkan mellan arbetsmarknadsverket och skolöverstyrelsen på såväl central som regional nivå. Ett centralt samarbetsorgan är samarbetsdelegationen för omskolningskurser m. m. (SAMS) som består av representanter för AMS, skolöverstyrelsen och arbetsmarknadens parter. Regionala organ är länsarbetsnämnden, kurssty-

relsen och kursnämnden. Kursstyrelsen handhar administrativa frågor. Kursstyrelsen tillsätter kursnämnder för olika yrkesområden. De består av tre ledamöter representerande arbetstagarna, arbetsgivarna och kursstyrelsen. Nämnderna skall bl. a. följa utbildningens uppläggning.

KAMU föreslår inga större förändringar av den centrala organisationen. SAMS föreslås dock få vidgad medverkan i ramplanearbetet. Man skall där diskutera allmänna riktlinjer för utbildningens innehåll och fördelning på olika utbildningsformer som en inledning till ramplanearbetet. De ställningstaganden som görs i SAMS blir som hittills av rådgivande karaktär. SAMS skall enligt kommitténs uppfattning vidare spela en stor roll när det gäller planering och inriktning av forskningen och utvärderingen inom arbetsmarknadsutbildningen.

På länsnivå föreslår kommittén vissa förändringar. Beredningsgrupper med representanter för arbetsmarknadens parter bör inrättas. Till dessa bör bl. a. företrädare för kommunala och landstingskommunala arbetsgivare kunna adjungeras. Beredningsgruppernas uppgift skall vara att bereda ramplanematerialet. Kursnämnderna bör utökas till sju ledamöter, varav en skall representera kursdeltagarna. Kommittén föreslår därutöver olika åtgärder för att aktivera kursnämnderna. Vidare föreslår KAMU att skolöverstyrelsen för begränsade perioder får anställa särskilda branschkunniga konsulenter som också skall stödja kursnämnderna i deras arbete.

KAMU understryker behovet av utbyggt inflytande för eleverna på olika nivåer. Kommittén föreslår att det skall föreskrivas att elevråd skall finnas vid AMU-center, liksom att samarbetsnämnder snarast inrättas. Kommittén föreslår också att en årlig "AMU-riksdag" med representanter för samtliga AMU-center inkallas, där kursdeltagarna kan få ett forum för att i representativa former föra fram åsikter om arbetsmarknadsutbildningen.

Kommittén understryker behovet av parternas medverkan vid planering och genomförande av arbetsmarknadsutbildningen på alla nivåer och betonar att utvidgningen av bristyrkesutbildning och den nya försöksverksamheten för utbildning av lågavlönade och dessa gruppers fördelning på olika yrkesinriktningar kommer att ställa nya och ökade krav på planeringsarbetet, inte minst på länsnivå. Kommittén betonar slutligen också personalbehovet inom arbetsmarknadsverket och skolöverstyrelsen.

FoU

KAMU understryker behovet av mera kontinuerlig forsknings- och utvecklingsverksamhet (FoU) samt utvärdering av arbetsmarknadsutbildningens metoder och resultat. Kommittén finner det angeläget att denna verksamhet får en fast basorganisation, dit sedan tidsbegränsade projekt kan knytas. Denna basorganisation bör enbart dimensioneras för vissa minimifunktioner och byggas upp i anslutning till SAMS. Basresurser bör i huvudsak vara avsedda för dokumentation, information och viss forskning kring arbetsmarknadsutbildningen.

6.1.2 Informationsfrågor

Informationsfrågor i vid mening spelar en mycket stor roll för en fungerande arbetsmarknadsutbildning. Informationen ingår i olika moment av arbetsmarknadsutbildningen och riktar sig till olika grupper. Kommittén diskuterar följande informationsuppgifter: 1) information till de arbetslösa (studie- och yrkesorientering, ALU-kurser etc.); 2) informationen till allmänheten; 3) informationen till arbetsgivarna.

KAMU refererar olika undersökningar om kursdeltagarnas uppfattningar om den information de fått före och under utbildningstiden. Dessa undersökningar ger en ganska samstämmig bild av att det finns brister på detta område. Detta innebär att felaktiga studie- och yrkesval ibland görs, vilket i sämsta fall kan leda till studieavbrott. Från samhällsekonomisk synpunkt är sådana brister i studie- och yrkesorienteringen oacceptabla. KAMU anser därför att studie- och yrkesorienteringen måste byggas ut.

Införande av de s. k. ALU-kurserna har inneburit att resurserna för studie- och yrkesorienteringen väsentligt förstärkts under senare år. De förbättrade resurserna har emellertid i stor utsträckning koncentrerats till vissa grupper inom arbetsmarknadsutbildningen. Expansionen av ALU-kurser har också lett till att det har uppstått en stor klyfta när det gäller möjligheterna till studie- och yrkesorienterade åtgärder. Å ena sidan finns ALU-kurserna som i allmänhet omfattar fyra veckors teoretisk och praktisk yrkesorientering, och å andra sidan kan den arbetslöse i bästa fall få ett kort samtal med en yrkesvägledare.

Det är uppenbart att behoven av studie- och yrkesorientering inte följer sådana mönster. Behoven fördelas på ett annat sätt. En del av de personer som måste besöka arbetsförmedlingen behöver kanske inte mer än en kort orientering, medan man sedan har behov av insatser efter en stigande skala. Det är rimligt att möjligheterna till studie- och yrkesorientering också anpassas till de olika individuella behoven. Kommittén anser att detta måste innebära ökade möjligheter till mera traditionell studie- och yrkesorientering på arbetsförmedlingen, vilket också skulle kunna avlasta de relativt personalkrävande och dyrbara ALU-kurserna. Kommittén menar också att man bör ha möjlighet att använda sig av praktik som studie- och yrkesorientering, även utan samband med fullständig ALU-kurs.

Informationen till individen gäller inte enbart studie- och yrkesorientering i snäv mening. En väsentlig del av den nuvarande informationen består av att redogöra för ekonomiska förmåner under utbildningstiden, men också information om den mera allmänna studiesituation som förekommer inom AMU-centren, pedagogik etc.

Kommittén understryker att informationen till kursdeltagarna inte får upphöra i och med att utbildningen påbörjas. Det är naturligt att den information som ges vid AMU-centren innefattar förhållandena mera allmänt på arbetsmarknaden och mera speciell information om hur det är att arbeta inom det tilltänkta yrket.

Det finns ett behov av att informera olika målgrupper om förutsättningarna för att genomgå arbetsmarknadsutbildning. Det gäller t. ex. att informera om möjligheten att genomgå bristyrkesutbildning, utbildning för låginkomsttagare eller utbildning när man löper risk att bli arbetslös. Detta kan, som hittills, ske via annonsering i massmedia eller spridandet av broschyrer. Omfattningen bör kunna ökas. Det är dock uppenbart att om man i större utsträckning vill nå ut till mindre utbildningsmotiverade grupper måste man använda sig av uppsökande verksamhet i olika former. Kommittén påpekar behovet av att mera allmänt sprida kunskaper till allmänheten om arbetsmarknadsutbildningen och understryker t. ex. behovet av att anordna särskilda journalistkonferenser. Informationen om arbetsmarknadsutbildning bör brytas ner på länsnivå i så stor utsträckning som möjligt för att på det sättet få ökade informationskanaler till allmänheten. Kommittén understryker också AMU-centrens roll i den lokala informationsspridningen, inte minst i kontakter med arbetsmarknadens parter.

När det gäller informationen till arbetsgivarna kan kommittén stödja sina överväganden och förslag på en särskild enkät som gjorts till ett representativt urval av företag inom verkstadsindustrin. Denna enkät visar att informationen om olika typer av bidrag till företagsutbildning tycks fungera förhållandevis väl. De insatser som behöver göras på detta område gäller framför allt de mindre och i viss utsträckning de medelstora företagen. När det gäller mera allmän information om arbetsmarknadsutbildningen, t. ex. hur många personer som genomgår utbildning, utbildningsresultat etc., påvisar enkäten väsentliga luckor i informationen, framför allt när det gäller de mindre företagen. Det framgår emellertid av enkätresultaten att de företag som har regelbunden kontakt med AMU-centren har en helt annan informationsbild än de som inte har sådan kontakt, t. ex. aldrig besökt ett AMU-center. Inga andra informationsinsatser till företagen torde kunna uppväga ett väl förberett och genomfört studiebesök vid ett AMU-center där man kan se hur utbildningen är upplagd, vilka maskiner som används och där man får träffa kursdeltagarna och de lärare som handhar utbildningen.

Ett speciellt informationsproblem uppstår när en arbetssökande som genomgått arbetsmarknadsutbildning skall informera en arbetsgivare om en – kanske inte helt vanlig – form av arbetsmarknadsutbildning. Problemen uppstår därför att dessa utbildningar inte är kända på samma sätt som utbildningar inom det reguljära utbildningsväsendet. Ett sätt att underlätta informationen till arbetsgivaren om innehållet i vissa utbildningar är att man regelmässigt lämnar ut någon typ av intyg som kortfattat talar om att man genomgått kursen och vilka moment som ingått. KAMU föreslår att ett sådant system införs.

6.1.3 Kursdeltagarnas sociala situation

Ansvaret för de studiesociala frågorna är delat mellan arbetsmarknadsverket och SÖ. Huvudprincipen är att arbetsmarknadsverket svarar för ut-

bildningsbidrag, arbetsförmedling och kurativ verksamhet. SÖ svarar för verksamhet som har direkt samband med de särskilda AMU-kurserna. SÖ svarar också i regel för social och medicinsk rådgivning i samband med anpassningskurserna. Arbetsmarknadsverket har anställt ca 200 s. k. elevassistenter, varav 130 vid AMU-centren. De sysslar med både kurativ verksamhet och arbetsförmedling. Det finns även viss personal med rent elevvårdande uppgifter, ett antal fritidskonsulenter, fritidsledare, sjuksköterskor, läkare, sjukgymnaster, biträdande psykologer och kuratorer. En del av denna personal är anställd av SÖ och ägnar sig enbart åt de handikappade kursdeltagarna.

KAMU framhåller att när man bedömer behovet av studiesociala åtgärder måste man beakta att en stor del av arbetsmarknadsutbildningens kursdeltagare befinner sig i en mycket svår situation. De är i allmänhet arbetslösa och många har därtill olika typer av handikapp. Svårigheter under studietiden tvingar i vissa fall kursdeltagarna att avbryta utbildningen i förtid. Detta bekräftas t. ex. av den uppföljning av kursavbrotten som genomförts på KAMU:s initiativ. Undersökningen visade att över hälften av de kursdeltagare som avbrutit utbildningen och som angivit att olika åtgärder skulle ha underlättat för dem att fullfölja utbildningen menade att högre ekonomiska bidrag skulle ha hjälpt dem. Nära hälften skulle ha velat ha ändringar i själva undervisningen och 34 % angav att ökad undervisning i studieteknik skulle ha hjälpt dem att fullfölja utbildningen. En fjärdedel har uppgett att bättre bostadsförhållanden under kurstiden skulle ha underlättat för dem och lika många menade att hjälp från en kurator skulle ha gett detta resultat. En femtedel har uppgett att det skulle ha varit lättare för dem att fullfölja utbildningen om de fått hjälp och råd av läkare och psykolog.

Kommittén föreslår utökning av olika personalkategorier med – i vid mening – studiesociala uppgifter och anser att vissa normer bör kunna uppställas för personaltilldelningen i relation till antalet kursdeltagare. När det gäller elevassistenter – både för kursdeltagare vid AMU-center och för dem som genomgår utbildning i det reguljära utbildningsväsendet – föreslår kommittén att det skall finnas en elevassistent per ca 150 kursdeltagare. När det gäller hälso- och sjukvård innebär kommitténs förslag också en utökning av personalen vid AMU-center. Enligt kommitténs uppfattning bör medicinsk rådgivning finnas tillgänglig för alla kursdeltagare, inte enbart för dem som genomgår anpassningskurser för handikappade. Kommittén föreslår att personal för hälso- och sjukvård utökas så att det finns en heltidsanställd sjuksköterska per 400 kursdeltagare och en läkare under minst två timmar per vecka per 100 kursdeltagare.

Elevassistenterna skall sköta dels kurativa och dels arbetsförmedlande uppgifter. Därutöver finns det enligt kommitténs uppfattning ett behov av att vid större AMU-center anställa en specialiserad kurator.

Sjukgymnaster har också viktiga uppgifter i den studiesociala organisationen. Kommittén föreslår att det anställs en sjukgymnast per 300 kurs-

deltagare vid AMU-center och att dessa sjukgymnaster bl. a. får till uppgift att organisera ett par timmars gymnastik med konditionsträning per vecka för samtliga kursdeltagare. Antalet fritidskonsulenter bör ökas och vara en per 400 kursdeltagare.

Med hänvisning till de tidigare redovisade undersökningsresultaten av studieavbrotten anser kommittén att det är nödvändigt att orientering om studieteknik ges större omfattning och alltid ingår i läroplanerna. Vidare måste stödundervisning alltid sättas in för kursdeltagare som har behov av detta. Lärarna bör enligt kommitténs uppfattning få viss specialutbildning för att på olika sätt kunna stödja kursdeltagarna.

KAMU anser i likhet med arbetsmarknadsstyrelsen att bostäder i första hand bör hyras på den allmänna bostadsmarknaden och att arbetsmarknadsverkets förläggningar bör utnyttjas endast då andra lämpliga alternativ saknas. Försöksverksamheten med barntillsyn och familjebostad bör successivt utökas allteftersom behov uppstår och inte begränsas enbart till föräldrar som utbildas vid AMU-center.

Kommittén anser att utbildningsbidrag vid tillämpningen av lagen om allmän försäkring skall anses som inkomst av förvärvsarbete och därmed vara sjukpenninggrundande. Även när det gäller tillämpningen av fridagsregeln och föräldraförsäkringen skall kursdeltagare inom arbetsmarknadsutbildningen enligt kommitténs uppfattning anses som förvärvsarbetande. Kommittén föreslår också att kursdeltagare vid AMU-center jämställs med förvärvsarbetande och får rätt till semester. Samtidigt bör föreskrifter utfärdas med innebörd att ledigheten skall tas ut under tid som är lämplig med hänsyn till utbildningen, t. ex. under gemensamt sommaruppehåll. För kursdeltagare inom det reguljära utbildningsväsendet bör semester i princip förläggas till skolans lovdagar. Utöver semestern bör kursdeltagarna kunna beviljas permission för enskilda angelägenheter av vikt enligt i huvudsak samma bestämmelser som gäller för statstjänstemän.

6.1.4 Kostnadsberäkningar och finansiering

KAMU beräknar den sammanlagda ökningen av kostnaderna för arbetsmarknadsutbildningen, som föranleds av de framlagda förslagen, till ca 550 milj. kr. Merparten av dessa ökade kostnader beror på de föreslagna höjningarna av utbildningsbidrag (300 milj. kr.) och på utvidgningen av rätten att delta i arbetsmarknadsutbildning i form av bristyrkesutbildning, utbildning av låginkomsttagare m. m. (200 milj. kr.)

KAMU understryker att den framräknade totala ökningen av statens utgifter för anslaget i statsbudgeten till arbetsmarknadsutbildningen är en bruttosumma. Hänsyn har då inte tagits till ökade skatteintäkter och minskade utgifter inom andra delar av den offentliga sektorn. Om hela effekten för den offentliga ekonomin tas in i kalkylerna blir bilden en annan. Ca 200 milj. kr. återförs till den offentliga ekonomin genom ökade skatteintäkter

på grund av att fler och höjda utbildningsbidrag kommer att utbetalas. Till detta kommer att socialvården, försäkringskassorna, arbetslöshetskassorna m. fl. kommer att få minskade utgifter genom kommitténs förslag. KAMU beräknar att utgifterna inom andra delar av den offentliga sektorn minskar med totalt omkring 100 milj. kr. Nettokostnaden för den offentliga ekonomin skulle alltså – om man tar hänsyn till ökade skatteinkomster och minskade utgifter – stanna vid ca 250 milj. kr. eller mindre än hälften av den beräknade ökningen av anslaget för arbetsmarknadsutbildning.

Kommittén diskuterar också finansieringen av arbetsmarknadsutbildningen. Kommittén anser att det finns starka skäl för att pröva lämpligheten av någon form av arbetsgivareavgift för att helt eller delvis finansiera utgifterna, men avstår från att lägga något preciserat förslag. Kommittén pekar emellertid på olika tänkbara alternativ för en sådan finansiering.

6.2 Remissyttranden

KAMU:s förslag att det skall inrättas partssammansatta beredningsgrupper hos länsarbetsnämnderna tillstyrks av bl. a. *AMS, LO, länsstyrelsen i Gävleborgs län, SACO, SÖ* och *TCO. SAF* kan f. n. inte ta ställning till detta förslag men anför att utbyggda kursstyrelser kan vara ett alternativ. Övriga instanser har i allmänhet ingen erinran mot förslaget. Ingen avstyrker. SÖ anför att kursföreståndare och kursstyrelsens sekreterare bör kunna adjungeras till beredningsgrupperna för att bli informerade på ett tidigt stadium. Även TCO anser att personal vid AMU-center bör få närvara. TCO tillstyrker vidare, liksom också AMS, att kommuner och landsting får komma till tals i grupperna. *Kommunförbundet* anser att kommunerna bör företrädas av fasta ledamöter och inte bara av adjungerade representanter. *SACO* och *UKÄ* önskar likaså vara med i beredningsgrupperna.

Förslaget om att bredda kursnämnderna och anställa branschkunniga konsulenter till dessas hjälp tillstyrks av *AMS. Landstingsförbundet, LO, LRF, länsstyrelsen i Gävleborgs län, SACO, SAF, SHIO, SÖ* och *TCO.* Ingen instans avstyrker. Landstingsförbundet anser att kommuner och landsting som är skolhuvudmän bör vara med i kursnämnderna. SHIO framhåller vikten av att den mindre och medelstora företagsamheten blir väl företrädd. De till SHIO anslutna hantverks- och industridistrikten är lämpliga kontaktorgan.

SÖ anser sig i län med flera AMU-center behöva ha adjungerade ledamöter i kursnämnderna från vart och ett av centren. Dessa ledamöter bör bara delta när det gäller frågor som rör resp. center. Detsamma bör gälla för elevernas representanter.

SÖ delar KAMU:s uppfattning att det är lämpligt att ordna utbildningsdagar för kursnämnderna, men SÖ anser det inte nödvändigt att göra dem obligatoriska. Utbildningsdagar bör arrangeras när påtagligt behov föreligger.

TCO anser att kursnämnderna bör sammanträda minst fyra gånger om året i stället för två som KAMU föreslagit.

SÖ anför vidare att en så fullständig yrkesrepresentation som möjligt bör eftersträvas i de fall då en kursnämnd är gemensam för näraliggande yrken.

SÖ bifogar en skiss till befattningsbeskrivning för de branschkunniga konsulenterna. De bör enligt SÖ ha pedagogisk erfarenhet. SÖ beräknar preliminärt antalet konsulenttjänster till 20. Tillfälliga förordnanden måste vara möjliga. SÖ föreslår vidare två tjänster på SÖ:s byrå V 3 för biträden till konsulenterna.

Enligt SÖ är det en fördel om samma person är sekreterare i kursstyrelse, kursnämnder och regional företagsnämnd. Denne bör också vara kontaktman med elevråd, samordnare av information m. m. Det behövs också mer administrativ personal vid centren, påpekar SÖ.

SÖ tillstyrker förslaget att arvode skall utgå till samtliga ledamöter i kursstyrelser och kursnämnder.

SÖ anser att KAMU:s olika förslag också i övrigt medför behov av ökad personalstyrka på överstyrelsens byrå V 3. SÖ kan dock inte nu precisera personalbehovets storlek utan avser att återkomma till detta i annan ordning.

KAMU:s olika förslag om e l e v i n f l y t a n d e tillstyrks eller lämnas utan erinran av remissinstanserna. *SÖ* framhåller att principbeslut redan har fattats om att det skall finnas en samarbetsnämnd vid varje AMU-center, som KAMU föreslår. Beträffande elevråden anför SÖ att deras inrättande ytterst är beroende på eleverna. Ledningen för centren bör dock verka för att elevråd inrättas; SÖ har tillsatt en arbetsgrupp om detta.

Flera elevråd anser att elevernas organisationer bör ha förhandlingsrätt. Det gäller inte minst frågan om utbildningsbidragens storlek. Provisoriska styrelsen för *AMU-elevernas riksförbund* kräver att riksförbundet på alla nivåer blir erkänt som AMU-elevernas enda legitima representant. Förbundet kräver vidare rätt till förlängd utbildningstid för de förtroendevalda.

Provisoriska styrelsen för riksförbundet motsätter sig liksom också några *elevråd* att AMU-riksdagar, elevråd m. m. bildas genom beslut av myndigheterna.

SÖ delar KAMU:s åsikt att det behövs en mer samordnad p l a n e r i n g av arbetsmarknadsutbildningen, annan vuxenutbildning och yrkesinriktad ungdomsutbildning. Som tidigare omtalats har flera andra remissinstanser, bl. a. *LO* och *TCO*, särskilt understrukit detta i fråga om den förberedande utbildningen. Enligt SÖ behövs samverkan vid upprättande av *ramplanerna*, varvid hänsyn bör tas till bl. a. innehåll, struktur, organisation och lokalisering av utbildningen. Samrådet bör avse såväl arbetsmarknadsutbildningen som den kommunala vuxenutbildningen och gymnasieskolan på kort och lång sikt. Kursstyrelsens sekreterare föreslås få i uppgift att redovisa tillgängliga resurser i övrig vuxenutbildning. Hänsyn bör tas till större områden än län. SÖ påpekar att SVUX har fått i uppdrag att utreda frågan om viss samordning av vuxenutbildningen.

Enligt LO bör en långsiktig samplanering mellan arbetsmarknadsutbildningen och gymnasieskolan kunna komma till stånd. Detta kan dock bara ske i vissa begränsade delar och med försiktighet. De båda utbildningsformerna har olika utbildningspolitiska mål och olika förutsättningar. I de delar samplanering kommer till stånd måste den ske utifrån arbetsmarknadens förutsättningar och i nära samverkan med parterna.

Även *statskontoret* understryker ramplanearbetets roll för en samlad bedömning av befintligt kursutbud oavsett kursanordnare. Statskontoret anser också att samverkan med arbetsmarknadsparterna bör utökas och att tidigare uppnådda resultat av utbildningen bör utvärderas i större utsträckning.

Folkhögskoleutredningen framhåller vikten av att kursstyrelserna tillförs sakkunskap om länets resurser av olika slags vuxenutbildning. *LRF* instämmer i att den totala utbildningskapaciteten måste beaktas; f. n. uppstår problem som följd av de olika planeringsrutinerna hos skilda kursanordnare. *SAF* förordar rullande planering eller en mer generell beredskapsplan för arbetsmarknadsutbildningen.

Förslaget att SAMS skall kopplas in på ett tidigare stadium än f. n. i ramplanearbetet tillstyrkes av *kommunförbundet, SACO, SAF* och *SÖ. UKÄ* önskar vara representerat i SAMS, medan kommunförbundet och *landstingsförbundet* anser att kommuner och landsting bör vara företrädda där.

KAMU:s förslag om en fast basorganisation inom SÖ för forskning och utveckling om arbetsmarknadsutbildningen tillstyrks av *AMS, SOFI* och *TCO. Statskontoret* har ingen erinran. Enligt SOFI måste det inom varje mera betydelsefullt område, däribland arbetsmarknadsutbildningen eller hellre hela arbetsmarknadspolitiken, vara en uppgift för de samhällsorgan som svarar för den konkreta verksamheten att se till att en lämpligt avvägd del av de för verksamheten avsedda medlen får användas på FoU för att ge densamma maximal effektivitet. KAMU:s förslag, som också bl. a. innebär att forskningen skall finansieras från anslaget till arbetsmarknadsutbildning, innebär enligt SOFI ett steg i den riktningen.

FoU-verksamheten bör enligt SOFI inte begränsas till detaljproblem i samband med ramplaneringen utan också t. ex. nytto-kostnadsanalyser och frågor om arbetsmarknadsutbildningens roll för inkomstbildningen m. m. Grundläggande principer för verksamheten bör prövas.

SOFI anser vidare att basorganisationen bör ges permanent anknytning till EFA, så att ett starkt samband säkras med arbetsmarknadsforskningen i sin helhet. Det är också viktigt enligt SOFI att universiteten tillförsäkras långsiktiga möjligheter att fortsätta och utvidga sitt arbete på området. Detta bör de i huvudsak få göra självständigt, men under god kontakt med myndigheterna.

TCO understryker att det behövs gemensamma FoU-insatser i hela vuxenutbildningsområdet.

EFA finner att forskningen om arbetsmarknadsutbildningen bör inordnas

i en vidare ram, som befrämjar samordning och studier av betydelsefulla avvägningsproblem. Verksamheten bör studeras betydligt mer och mera ingående än hittills. Särskilt bör det i god tid vidtas åtgärder som möjliggör ambitiösa studier av effekterna av en utvidgad rätt till arbetsmarknadsutbildning, om den kommer till stånd.

Även *SHIO* understryker behovet av utökad FoU kring arbetsmarknadsutbildningen och förordar bl. a. uppföljningar i arbetslivet.

Stockholms skoldirektion – som f. n. har den administrativa ledningen för FAMU-projektet – finner det värdefullt om forsknings- och utvecklingsarbetet rörande arbetsmarknadsutbildningen även fortsättningsvis får en lokal anknytning till Stockholm. Kostnaderna bör dock enligt skoldirektionen huvudsakligen täckas av staten, eftersom en betydande del av verksamheten avser hela landet. Skolförvaltningen i Stockholm kommer dock att tillhandahålla bl. a. erforderlig personaladministrativ och kameral service i den mån projektet bedrivs inom Pedagogiskt centrum.

Skoldirektionen anser att förhandlingar om skolförvaltningens framtida anknytning till verksamheten bör tas upp mellan kommunen och staten så snart riksdagen har fattat beslut med anledning av KAMU:s förslag.

De olika förslagen rörande information om arbetsmarknadsutbildningen tillstyrkes i huvudsak av *AMS*, provisoriska styrelsen för *AMU-elevernas riksförbund*, *SOSVUX*, ett antal *elevråd*, *FÖVUX*, *LO*, *länsstyrelserna i Stockholms, Gävleborgs och Norrbottens län*, *SHIO* och *TCO*. LO och FÖVUX understryker särskilt behovet av uppsökande verksamhet. FÖVUX' erfarenheter visar att uppsökande verksamhet är nödvändig för att personer med kort grundutbildning, bristande studievana, mindre studiemotivation och låg inkomst skall kunna rekryteras till vuxenutbildningen. FÖVUX utgår från att resurser ställs till förfogande för utbildning av fackliga studieorganisatörer som FÖVUX föreslagit och för uppsökande verksamhet. Studieorganisatörernas utbildning bör också omfatta information om AMU. – *LRF* påpekar att det är viktigt med information även i jordbruket på det sätt som FÖVUX har föreslagit för större arbetsplatser.

AMS anför att uppsökande verksamhet kanske behövs mest just i de företag som saknar anpassningsgrupper. För detta saknar arbetsmarknadsverket resurser. AMS framhåller att arbetsförmedlingen behöver mer personal för ändamålet. I viss mån kan samordning ske med den uppsökande verksamhet som FÖVUX föreslår.

SAF avvisar däremot uppsökande verksamhet bland "de mindre utbildningsmotiverade grupperna". Det kan dock enligt SAF vara motiverat med uppsökande verksamhet när det råder speciella förhållanden i viss bransch, som t. ex. säsongarbetslösheten i byggbranschen. Detta måste då ske i samarbete med den kommunala vuxenutbildningen och samtliga studieförbund.

Enligt *SÖ* bör den uppsökande verksamheten avse inte bara information utan också personlig vägledning. Resurserna för studie- och yrkesvägledning (syo) borde enligt SÖ vara gemensam för olika utbildningsarrangörer och samverkan borde ske med arbetsförmedlingarnas och universitetens studie-

och yrkesvägledning. SÖ tillstyrker också att arbetsförmedlingens yrkesvägledning byggs ut.

SÖ avstyrker förslaget att man skall kunna ordna praktik utan samband med ALU-kurs. Erfarenheterna visar att praktiktjänstgöring inte fungerar tillfredsställande om den inte kompletteras med information.

SÖ föreslår att 350 000 kr. anvisas för information i SÖ:s regi om arbetsmarknadsutbildningen under budgetåret 1975/76.

AMS, LO, SIV m. fl. understryker att det behövs särskilda informationsinsatser bland invandrare, inte minst invandrarkvinnorna. Det behövs bl. a. tolkservice, påpekar SIV.

YR-utredningen tillstyrker att yrkesvägledningen förstärks, men framhåller att ALU-kurserna ändå måste behållas för vissa grupper.

Provisoriska styrelsen för *AMU-elevernas riksförbund* samt *SAF* tillstyrker särskilt förslaget om intyg till kursdeltagarna med förhållandevis utförlig information om kursernas innehåll. Det är enligt SAF också en fördel om det framgår av intyget huruvida vederbörande har klarat de olika kursavsnitten. AMU-elevernas riksförbund är emot betyg med fler grader än två, godkänd resp. ej godkänd.

KAMU:s överväganden om kursdeltagarnas sociala situation innehåller bl. a. förslag till dimensionering av en rad elevsociala insatser, främst vid AMU-centren. Dessa förslag tillstyrks av *AMS*, provisoriska styrelsen för *AMU-elevernas riksförbund, SOSVUX, flera elevråd, kommunförbundet, Landstingsförbundet, LO, SAF* och *TCO. Statens handikappråd* och *DHR* påpekar att elevsociala resurser inte bör dimensioneras enbart efter det totala elevantalet, som KAMU föreslagit, utan med hänsyn till elevsammansättningen. KAMU:s förslag får därför enligt dessa instanser ses som minimikrav. SÖ, som i huvudsak godtar KAMU:s beräkning av resursbehovet, anför att det behövs extra elevsociala resurser vid anpassningskurserna. Där behövs enligt SÖ för varje grupp om 30 kursdeltagare en psykolog, en kurator, en halv sjuksköterskетjänst, en läkare fyra timmar i veckan, en sjukgymnast och en fritidskonsulent. Socialstyrelsen bör vid behov medverka vid rekrytering av läkare.

Kriminalvårdsstyrelsen anser att det behövs fler elevassistenter än en för 150 elever, som KAMU har föreslagit.

Expertgruppen för vissa zigenarfrågor, SACO och *socialstyrelsen* anser att elevassistenternas arbetsförmedlande uppgifter bör skiljas från de kurativa. De senare bör enligt dessa instanser utföras av socionomer. TCO påpekar att även sjuksköterskorna har viktiga kurativa och sociala uppgifter. *SÖ* anför att förslaget om gymnastik för alla elever i princip är bra men att det är mycket svårt att genomföra, bl. a. till följd av lokalproblem. Socialstyrelsen påpekar att gymnastiken bör ledas av fritidskonsulenter eller gymnastikdirektör och inte av sjukgymnaster som KAMU föreslagit.

Kommunförbundet, socialstyrelsen och *statens handikappråd* framhåller att AMU-centren bör samarbeta med de kommunala och landstingskom-

munala organen för socialvård, sjukvård m. m. Socialstyrelsen anför att ungdom som inte har fullbordat gymnasieskolutbildning är en riskgrupp i socialt avseende som kräver ökat samarbete mellan skolan, socialvården och arbetsförmedlingen, inte minst för ungdom i arbetsmarknadsutbildning. Medicinsk eftervård och behandling av handikappade bör enligt socialstyrelsen ske i den reguljära sjukvården. Det är inte rationellt att bygga upp en intern sjukvårdsorganisation för arbetsmarknadsutbildningen. Detta skulle dessutom inte stämma överens med principen om "normalisering" av de handikappades situation. Resurserna för öppen vård av olika slag växer, bl. a. för handikappades behov av medicinsk vård och funktionsuppehållande behandling.

Provisoriska styrelsen för *AMU-elevernas riksförbund* och några *elevråd* kräver fri sjukvård och subventionerade måltider.

KAMU:s förslag om utökad barnomsorg i samband med arbetsmarknadsutbildning tillstyrks av bl. a. *länsstyrelsen i Gävleborgs län.*

Beträffande bostadsfrågan anför provisoriska styrelsen för *AMU-elevernas riksförbund* att barackerna bör avvecklas snarast möjligt. *Länsstyrelsen i Gävleborgs län, YR-utredningen* och *SÖ* instämmer i KAMU:s förslag att sådana bostäder såvitt möjligt undviks. YR-utredningen påpekar dock att de handikappades bostadssituation kan vara komplicerad. Enligt SÖ medför förläggning på den öppna bostadsmarknaden att det ställs större krav på fritidskonsulenter och kuratorer, om inte eleverna skall känna sig isolerade.

LO och de flesta *elevorganisationerna* tillstyrker förslagen om bättre försäkringsskydd. Enligt LO bör kursdeltagarna ha samma försäkringsskydd som yrkesverksamma.

Beträffande finansieringen av arbetsmarknadsutbildningen instämmer *LO* i KAMU:s synpunkter. Om statsfinansiella svårigheter skulle hindra ett genomförande av KAMU:s olika förslag måste enligt LO en arbetsgivaravgift övervägas. Provisoriska styrelsen för *AMU-elevernas riksförbund, SOVUX* och ett antal *elevråd* förordar arbetsgivarfinansiering. Enligt riksförbundet och några elevråd bör arbetsgivaravgiften vara progressiv. *TCO* anför att det finns principiella skäl för arbetsgivarfinansiering i första hand när det gäller utbildningsbidragen.

Kommunförbundet anför att en arbetsgivaravgift på 1,3 % av lönesumman motsvarar en kommunal utdebitering av 10 öre per skattekrona. Detta kan enligt förbundet inte godtas. Utrymmet för kommunala skattehöjningar under återstående del av 1970-talet upplevs som utomordentligt knappt i de allra flesta kommuner. Den kommunala sektorn är dessutom enligt KAMU:s förslag bara i starkt begränsad omfattning målområde för arbetsmarknadsutbildningen. *SAF* och *SHIO* avstyrker också arbetsgivarfinansiering och *länsstyrelsen i Stockholms län* kan inte heller tillstyrka en finansieringsform som drabbar kommunerna. – *Landstingsförbundet* anser att frågan om arbetsgivarfinansiering bör övervägas ytterligare.

7 Föredraganden

7.1 Arbetsmarknadsutbildningens omfattning och mål

Utvecklingen på arbetsmarknaden under den senaste tioårsperioden har i flera avseenden medfört ökade krav på samhällets handlingsberedskap. Ambitionerna har höjts väsentligt på det arbetsmarknadspolitiska området. Antalet personer i arbetskraften har ökat snabbt, och de nytillträdande är ofta personer som har behov av särskilda informations- eller stödåtgärder. Det gäller t. ex. ungdomar som har begränsade erfarenheter av arbetslivet och kvinnor som tidigare varit hemarbetande. En annan grupp som behöver samhällets stöd för att kunna delta i arbetslivet är de som har någon form av handikapp. Kravet på sådana insatser har förstärkts av att arbetskraftsefterfrågan alltmer har kommit att gälla personer med speciella yrkeskunskaper.

Det är mot den bakgrunden naturligt att allt större krav har ställts på resurserna för utbildning. Den långsiktiga utvecklingen av efterfrågan på utbildning möts i första hand genom insatser i det reguljära utbildningsväsendet och med dess olika former av studiestöd. Detta är emellertid inte tillräckligt. För att arbetsmarknadspolitiken med framgång skall kunna anpassas till förändringar i näringsliv och arbetsrutiner har det reguljära utbildningsväsendet kompletterats med en särskild utbildningsorganisation som står direkt till arbetsmarknadsmyndigheternas förfogande. Dessutom måste samhället kunna erbjuda ett särskilt förmånligt studiestöd till deltagare i utbildningar som har förtur av arbetsmarknadspolitiska skäl.

Arbetsmarknadsutbildningen är ett arbetsmarknadspolitiskt medel. Den har både stabiliseringspolitiska, fördelningspolitiska och tillväxtpolitiska mål. Den skall liksom övriga arbetsmarknadspolitiska medel ges en sådan inriktning och flexibilitet att den motverkar konjunktursvängningar och minskar olägenheterna av dessa svängningar. Den skall vidare medverka till att åstadkomma större jämställdhet mellan olika grupper genom att stödja dem som har den svagaste ställningen på arbetsmarknaden, och den skall främja ekonomisk tillväxt genom att tillgodose behov av yrkesutbildad arbetskraft.

Arbetsmarknadsutbildningens fördelningspolitiska uppgift har skjutits i förgrunden i takt med att en rad studier pekat på sambandet mellan inkomst och sysselsättning samt mellan dessa båda faktorer och utbildning. Inte minst låginkomstutredningens material underströk dessa samband. Arbetslöshetsvillkoret, som är det grundläggande villkoret, får därför ses som ett viktigt uttryck för arbetsmarknadsutbildningens fördelningspolitiska roll. Den utbildning i bristyrken som vänder sig till även andra än arbetslösa måste planeras med särskild hänsyn till bl. a. önskemålen bland anställda

som har en svag ställning på arbetsmarknaden eller låga inkomster. Alla utbildningar måste läggas upp så att de leder till arbeten som ger en varaktig och tillfredsställande sysselsättning.

Kommittén för översyn av arbetsmarknadsutbildningen (KAMU) har utrett arbetsmarknadsutbildningens framtida uppläggning. KAMU framhåller att det med hänsyn till arbetsmarknadsutbildningens uppgifter inte är rimligt att försöka fastlägga dess omfattning och inriktning med hjälp av långsiktiga prognoser. De flesta remissinstanser instämmer i detta. SÖ och statskontoret ifrågasätter dock om det inte ändå är möjligt att bedöma behovet av arbetsmarknadsutbildning på något längre sikt än vad som f. n. sker. SÖ framför i sammanhanget önskemål om en mera samlad planering av samhällets totala utbildningsresurser, medan statskontoret pekar på behovet av mera samordnade åtgärdsprogram för hela arbetsmarknadspolitiken.

Jag delar KAMU:s uppfattning att arbetsmarknadsutbildningens totala omfattning inte kan läggas fast i långsiktiga planer. Behovet av sådan utbildning är beroende av utvecklingen på arbetsmarknaden och av i vad mån efterfrågan på utbildning kan mötas genom reguljära utbildningsformer. Inom flera områden är det emellertid uppenbart att arbetskraftsbehovet inte inom överskådlig tid kan fyllas genom enbart ungdomsutbildningen och den reguljära vuxenutbildningen. Detta gäller även om rekryteringen till den senare underlättas av förbättrat studiestöd och de övriga åtgärder inom vuxenutbildningen som chefen för utbildningsdepartementet tidigare denna dag har anmält. Behovet av arbetsmarknadsutbildning på det verkstadsmekaniska området kan exempelvis väntas kvarstå under hela 1970-talet. Det är också uppenbart att stora grupper av anställda i branscher och yrken med vikande sysselsättning liksom många hemarbetande kvinnor m. fl. även i framtiden kommer att behöva särskilda möjligheter till arbetsmarknadsanpassad utbildning.

Vissa faktorer har enligt KAMU:s mening särskilt stor betydelse för det framtida behovet av arbetsmarknadsutbildning. Det gäller de strukturella förändringarna i näringslivet och den tekniska utvecklingen inom olika näringsgrenar, och vidare kvinnornas inträde i arbetslivet samt ungdomsutbildningens utveckling. Av dessa faktorer har flera remissinstanser särskilt uppehållit sig vid ungdomsutbildningens betydelse. TCO påpekar att arbetsmarknadsutbildningen måste påverkas av att ungdomen har allt bättre utbildning och att tjänstemännen kommer att utgöra en större del av kursdeltagarna än f. n. SCB framhåller å andra sidan att många ungdomar fortfarande går direkt ut på arbetsmarknaden efter grundskolans slut, vilket leder till problem som ofta senare måste lösas med hjälp av ytterligare utbildning.

Vissa remissinstanser som t. ex. socialstyrelsen, Landstingsförbundet och SAF varnar för uppbyggnad av permanenta fristående utbildnings- och studiestödssystem vid sidan av de reguljära. UKÄ påpekar att även det reguljära utbildningsväsendet kan göras mera flexibelt med hänsyn till arbetsmarknadens behov.

Jag delar SÖ:s och flera andra instansers uppfattning att samhällets olika utbildningsresurser såvitt möjligt bör bedömas i ett sammanhang. Det är också en fördel om de kan planeras på så pass lång sikt att dyrbara improvisationer undviks. Detta får dock inte leda till att arbetsmarknadsutbildningens speciella karaktär och nära samband med arbetsmarknadspolitiken i övrigt blir eftersatt.

De särskilt förmånliga utbildningsbidragen, som skiljer arbetsmarknadsutbildningen från annan utbildning, kan utgå både vid särskilda kurser för denna utbildning och i vissa fall vid reguljära utbildningslinjer. Dessa bidrag bör nu höjas med hänsyn till den hittillsvarande utvecklingen av den allmänna lönenivån och samhällets övriga stödformer. För att ett bättre samband skall kunna uppnås med övriga arbetsmarknadspolitiska åtgärder kommer jag i det följande bl. a. att föreslå ett helt nytt system för utbildningsbidrag vid arbetsmarknadsutbildning. Förslaget innebär att bidragssystemet byggs upp enligt inkomstbortfallsprincipen på samma sätt som ersättningen vid arbetslöshet, men bidragen görs något förmånligare än dessa ersättningar.

Chefen för utbildningsdepartementet har tidigare denna dag föreslagit ett nytt studiestöd för vissa deltagare i annan vuxenutbildning än arbetsmarknadsutbildning. Detta s. k. vuxenstudiestöd föreslås bli konstruerat så att det medför samma konsumtionsutrymme som utbildningsbidraget, men viss del föreslås vara återbetalningspliktigt. Genom denna konstruktion åstadkoms ett bättre samband än f. n. mellan de olika formerna av vuxenutbildning. Den extra stimulansen till arbetsmarknadsutbildning jämfört med utbildning med vuxenstudiestöd blir lätt att överblicka och likartad för alla.

7.2 Villkor för rätt till arbetsmarknadsutbildning

7.2.1 *Allmänt*

Arbetsmarknadsutbildningen har en särställning inom vuxenutbildningen. Det gäller både utbildningens inriktning och urvalet av deltagare. Den viktigaste målgruppen har alltid varit de som inte har arbete, dvs. de som är och numera också de som löper risk att bli arbetslösa. Det kan enligt min mening inte komma i fråga att ändra denna inriktning, vilken följer av verksamhetens grundläggande mål. För att utbildningen skall vara ett tillräckligt flexibelt instrument kan dock i viss utsträckning även andra än arbetslösa m. fl. behöva ges tillträde till utbildningen.

I det följande behandlar jag först tolkningen av begreppet risk för arbetslöshet och därefter bristyrkesutbildningen, till vilken alla vuxna har tillträde. Slutligen vill jag ta upp den åldergräns på 20 år som i regel gäller för tillträde till arbetsmarknadsutbildningen.

7.2.2 *Risk för arbetslöshet*

Rätten till arbetsmarknadsutbildning har som KAMU redovisar successivt vidgats från att gälla enbart de faktiskt arbetslösa till att omfatta alla som löper risk för arbetslöshet. Sedan år 1963 har risk för arbetslöshet varit tillräckligt som formellt kriterium för rätt till arbetsmarknadsutbildning. I prop. 1966:52 (s. 203) framhöll chefen för dåvarande inrikesdepartementet att en förhållandevis vidsträckt bedömning av denna risk innebar en effektivering av arbetsmarknadspolitiken. Man behövde inte företa en arbetsomplacering under trycket av en akut krissituation utan fick tillfälle till en mera övervägd prövning av den enskildes möjligheter och förhållanden. Utbildning skulle därför kunna beviljas inte bara när sysselsättningssvårigheterna vara nära förestående utan också när en bedömning på längre sikt klart gav vid handen att övergång till annat yrke var nödvändig.

Som KAMU anför är det till största delen inom vissa näringsgrenar och branscher med vikande sysselsättning som begreppet risk för arbetslöshet har kommit till användning. Det hindrar dock inte att även andra och mera individuella faktorer också har stor betydelse. Vad som anfördes i prop. 1966:52 om fördelarna av att en omställning kan ske innan förutsedda sysselsättningsproblem har blivit akuta gäller självfallet vid olika orsaker till arbetslöshetsrisken. Arbetsförmedlingen måste därför som KAMU anför kunna ta hänsyn till skilda slag av omständigheter. Var och en som kan förutses bli arbetslös inom de närmaste åren om ingen åtgärd vidtas måste kunna beviljas arbetsmarknadsutbildning vid lämplig tidpunkt om utbildningen bedöms nödvändig för att vederbörande skall kunna få ett nytt arbete.

7.2.3 *Bristyrkesutbildning*

Bristyrkesutbildning är den sammanfattande benämningen på all arbetsmarknadsutbildning där även den som inte är eller löper risk att bli arbetslös har rätt att delta. Benämningen anger att det är fråga om utbildning till yrken med påtaglig brist på utbildad arbetskraft. Bristyrkesutbildningen har en särskild fördelningspolitisk betydelse såtillvida som den står öppen också för den som har anställning men inte upplever sin arbetssituation som tillfredsställande. Var och en som så vill kan söka förbättra sin ställning på arbetsmarknaden genom utbildning till ett bristyrke.

Hittills har relativt få personer med anställning sökt sig till bristyrkesutbildningen. Det beror som KAMU anför troligen på att utbildningsbidragen inte är attraktiva och att det inte har funnits någon garanti för nytt arbete eller återgång till den tidigare arbetsgivaren efter avslutad utbildning. I det följande kommer jag att föreslå en väsentlig förbättring av utbildningsbidragen. Jag vill också erinra om den lag (1974:981) som beslutades av förra årets riksdag och som ger arbetstagare rätt att under vissa för-

utsättningar få ledigt för utbildning. Mot den bakgrunden kan man förvänta att intresset för bristyrkesutbildningen ökar.

KAMU och de flesta remissinstanserna har ansett det angeläget att bristyrkesutbildningen utvidgas. Detta bör ske bl.. a. genom att tolkningen av begreppet bristyrke görs vidare än som hittills skett, så att en större del av de särskilt anordnade AMU-kurserna än nu kan öppnas för alla vuxna.

Jag vill erinra om att AMU-kurser anordnas bara om det finns en övereefterfrågan på utbildad arbetskraft i resp. yrken. Detta bör gälla även i fortsättningen. Antalet tillgängliga utbildningsplatser vid AMU-center har under *senare år nästan ständigt överstigit efterfrågan.* I den mån det finns fler sökande än lediga platser vid en viss bristyrkesutbildning bör de som är eller löper risk att bli arbetslösa ges företräde.

Det är inte möjligt att en gång för alla ange vilka kurser som skall ingå i bristyrkesutbildningen, utan detta måste prövas av regeringen och AMS från tid till annan med hänsyn till arbetskraftsefterfrågan i olika yrken. Det bör också ankomma på regeringen att bestämma vilken ram som skall gälla för bristyrkesutbildningens omfattning. Jag avser att föreslå regeringen att den tills vidare sätts till 10 000 påbörjade utbildningar per år. I ramen bör endast de deltagare som inte är eller löper risk att bli arbetslösa räknas in.

KAMU föreslår att man för att nå ytterligare fördelningspolitiska fördelar skall slopa arbetslöshetskriteriet för låginkomsttagare vid all ramplanerad arbetsmarknadsutbildning. Enligt kommitténs förslag skall detta däremot inte ske i fråga om utbildning i det reguljära utbildningsväsendet, vilket skulle kunna medföra ökade gränsdragningsproblem mot övrig vuxenutbildning. Vid de särskilt anordnade kurserna behöver gränsdragningsproblemen enligt kommittén inte bli alltför stora. Eftersom detta är ett nytt inslag i arbetsmarknadsutbildningen föreslår kommittén att på försök högst 5 000 låginkomsttagare per år får beredas utbildning. Kommittén anger också vissa kriterier som skall vara uppfyllda för att en person skall anses vara låginkomsttagare.

Förslaget har tillstyrkts av ett stort antal remissinstanser, men i många yttranden uttrycks tveksamhet med hänsyn till risken för besvärande gränsdragningsproblem i fråga om ansvarsfördelningen mellan arbetsmarknadsutbildningen och övrig vuxenutbildning. En del remissinstanser framhåller att låginkomsttagarna i första hand bör beredas vidareutbildning i det reguljära utbildningsväsendet.

För egen del anser jag det vara en angelägen uppgift för samhället att på allt sätt medverka till att den som har en svag ställning på arbetsmarknaden och låg inkomst bereds tillfälle att på rimliga villkor skaffa sig den yrkesutbildning han behöver för att förbättra sin situation. Jag vill då

först erinra om det förslag rörande vuxenstudiestöd som regeringen tidigare i dag efter föredragning av utbildningsministern har beslutat att förelägga riksdagen. Detta förslag innebär en betydande förbättring av de ekonomiska villkoren vid sådan utbildning och därmed av många låginkomsttagares möjligheter att förbättra sina förutsättningar på arbetsmarknaden. Jag vill också erinra om att detta stöd är avsett att utgå med belopp som motsvarar vad som skulle ha utgått i bidrag vid arbetsmarknadsutbildning. Beloppet skall dock till viss del utgöra lån. Om man samtidigt skulle införa en särskild rätt för låginkomsttagare till arbetsmarknadsutbildning i den form som KAMU har föreslagit, skulle riskerna för sådana gränsdragningskonflikter som flera remissinstanser har varnat för enligt min bedömning bli betydande.

Jag anser det trots detta vara motiverat att söka åstadkomma en sådan inriktning av arbetsmarknadsutbildningen att den när det primära behovet av att utbilda arbetslösa har tillgodosetts i största möjliga utsträckning kommer dem till del som utan att vara eller löpa risk att bli arbetslösa är i störst behov av sådan utbildning. Detta bör emellertid med hänsyn till vad jag förut har anfört inte ske i den form som KAMU har föreslagit. Jag föreslår i stället att företrädesrätt inom bristyrkesutbildningen ges arbetslösa och personer som hotas av arbetslöshet och därnäst sysselsatta som har en svag ställning på arbetsmarknaden eller låga inkomster. Jag tänker främst bl. a. på anställda i företag eller branscher med svaga framtidsutsikter. Någon ytterligare precisering av vilka villkor som bör vara uppfyllda i det enskilda fallet anser jag inte vara nödvändig.

7.2.4 *20-årsgränsen*

Arbetsmarknadsutbildningen är en del av vuxenutbildningen i den mening att den främst vänder sig till personer som har varit ute på arbetsmarknaden men blivit arbetslösa och till personer som haft annan sysselsättning – t. ex. hemarbete – efter ungdomsutbildningens slut och söker sig ut på arbetsmarknaden. Därför bör som KAMU och de flesta remissinstanser anför även i fortsättningen som huvudregel finnas en nedre åldersgräns. I likhet med kommittén anser jag att denna gräns även i fortsättningen bör vara densamma som gäller för de reguljära studiestödet för vuxna, dvs. 20 år. Det bör ankomma på regeringen att utforma närmare bestämmelser om åldersgränsens tillämpning och untantag från den. Åldersgränsen bör liksom f. n. avse rätt till utbildningsbidrag. I den mån det finns ledig kapacitet finns det inget som hindrar att ungdom genomgår AMU-kurser med reguljärt studiestöd.

Undantag från 20-årsgränsen får f. n. enligt regeringens föreskrifter göras för handikappade, flyktingar och ensamstående föräldrar. Vidare kan den som har försörjningsbörda men inte är ensamstående förälder redan från 18 års ålder beviljas arbetsmarknadsutbildning, dock bara i de fall då lämplig

utbildning inte kan ordnas annat än vid AMU-center utom hemorten. Jag anser liksom KAMU och de flesta remissinstanser att dessa undantagsregler bör finnas kvar. I de aktuella fallen gör omständigheterna att man inte rimligen kan utesluta arbetsmarknadsutbildning med hänvisning till att den är avsedd för vuxna.

Det finns också vissa situationer då arbetsmarknadsutbildningen har kommit till användning som ett direkt komplement till den reguljära ungdomsutbildningen. Som KAMU påpekar uttalade statsmakterna år 1963 (prop. 1963:144, SU 1963:146, rskr. 1963:334) att den ungdomsutbildning som bedrevs inom arbetsmarknadsutbildningens ram i princip borde föras över till den ordinarie gymnasieskolan. Så har också skett i viss utsträckning, men fortfarande bedrivs vid ett antal riksyrkesskolor arbetsmarknadsutbildning som är särskilt avsedd för arbetslös ungdom i åldern 15–21 år. De får utbildningsbidrag enligt särskilda regler under utbildningstiden. KAMU framhåller i likhet med många remissinstanser gymnasieskolans ansvar för att ge alla ungdomar en lämplig yrkesutbildning, men kommittén föreslår inte någon förändring av riksyrkesskolornas ställning. AMS och SÖ anför att de måste finnas kvar så länge gymnasieskolan inte kan ta det fulla ansvaret för att ge alla ungdomar möjlighet till en arbetsmarknadsanpassad utbildning. Enligt SÖ bör en plan fastställas för riksyrkesskolornas avveckling i takt med att gymnasieskolan tar detta ansvar.

Ungdomens särskilda problem på arbetsmarknaden har ökat under senare år bl. a. därför att arbetskraftsefterfrågan alltmer har kommit att gälla personer med yrkesinriktad utbildning och erfarenhet från arbetslivet. Ungdomens utbildningssituation har allmänt sett förbättrats i hög grad, men för de ungdomar som ändå har kort utbildning är situationen särskilt besvärlig. De har en svagare förankring i arbetslivet och mindre yrkeserfarenheter än de flesta äldre personer med motsvarande utbildningsbakgrund. Av dessa skäl har de s. k. ALU-kurserna, som innehåller allmän arbetsmarknadsinformation samt praktiktjänstgöring, under senare år öppnats för ungdom. Under vissa perioder har också andra särskilda åtgärder för ungdom vidtagits inom arbetsmarknadsutbildningen, t. ex. stöd till företagsutbildning av nyanställd ungdom. I den mån AMU-centren har ledig kapacitet står de dessutom alltid öppna för de ungdomar som vill gå igenom en utbildning med ordinarie studiestöd. Regeringen har tidigare denna dag som en tillfällig åtgärd medgett att arbetslös ungdom som påbörjar utbildning vid AMU-centren t. o. m. utgången av juli 1975 utöver studiestödet skall få engångsbidrag på 200–400 kr. vid kursens slut.

Jag delar uppfattningen att gymnasieskolan bör ha det primära ansvaret för att alla ungdomar får en utbildning som är lämplig för arbetsmarknaden. Som statsrådet Hjelm-Wallén anförde vid anmälan av årets budgetproposition (prop. 1975:1, bil 10 s. 135) pågår inom utbildningsdepartementet ett utredningsarbete rörande bl. a. de särskilda problemen med ungdomar som

tillgodoses mindre väl av gymnasieskolans nuvarande utbildningsmöjligheter. Nästa läsår avses utbildningskapaciteten i ökad utsträckning bli koncentrerad på tvåårige yrkesinriktade linjer. Vidare avses gymnasieskolans nuvarande kurser bli kompletterade med kortare kurser som riktar sig speciellt till de från utbildningssynpunkt svagmotiverade eleverna. Studie- och yrkesorienteringen i skolan har nyligen förstärkts.

Trots de nämnda insatserna i gymnasieskolan måste man enligt min mening inom överskådlig tid räkna med att vissa ungdomar är i behov av att få arbetsmarknadsutbildning. Riksyrkesskolorna bör tills vidare kvarstå med hänsyn till bl. a. att gymnasieskolans kapacitet för flera av de på arbetsmarknaden mest efterfrågade yrkena är liten och ofta koncentrerad till alltför få orter. Vidare bör regeringen enligt min mening inhämta riksdagens bemyndigande att i särskilt besvärliga konjunkturlägen låta ungdomar genomgå utbildning vid AMU-center på särskilda villkor. Kurserna vid AMU-center är visserligen i princip anpassade för vuxna elever, men erfarenheterna visar att just dessa kurser ändå upplevs mycket positivt av många ungdomar.

Fr. o. m. år 1974 har alla från 16 års ålder ett grundskydd vid arbetslöshet, det kontanta arbetsmarknadsstödet. För detta gäller ett arbetsvillkor, liksom för ersättning från arbetslöshetskassa. För att få kontant arbetsmarknadsstöd skall vederbörande i regel ha arbetat under fem av de senaste tolv månaderna. För den som inte har arbetat efter avslutad ungdomsutbildning gäller i stället en karenstid på tre månader under vilken man skall stå till arbetsmarknadens förfogande. Som chefen för inrikesdepartementet anförde i prop. 1973:56 (s. 210) förutsätts i princip att de som uppbär arbetsmarknadsstöd har uttömt sina möjligheter till yrkesutbildning i den reguljära ungdomsskolan. KAMU anser i likhet med de flesta remissinstanser att den som har rätt till ersättning vid arbetslöshet också bör ha rätt till stöd under en arbetsmarknadsutbildning som syftar till att konstruktivt lösa vederbörandes problem. RRV avstyrker en sådan utvidgning av ungdomens rätt till arbetsmarknadsutbildning och varnar för att en klar gränsdragning mot ungdomsskolans ansvarsområde då inte längre kan göras. För min del bedömer jag det i nuvarande läge som väsentligt att effektiva åtgärder vidtas för att hjälpa ungdomar med bristfällig utbildning. Jag tillstyrker därför att ungdomar som har rätt till kontant arbetsmarknadsstöd får beviljas arbetsmarknadsutbildning vid särskilt anordnade kurser. Samtidigt anser jag det angeläget att såvitt möjligt skapa klara gränser mellan de olika utbildnings- och studiestödsformerna. Med hänsyn till nämnda gränsdragningsproblem kan jag inte biträda KAMU:s förslag till den del som det innebär att ungdomar utan yrkeserfarenhet i vissa fall skall kunna beviljas utbildningsbidrag redan innan de uppfyller karenstidsvillkoret för kontant arbetsmarknadsstöd.

7.3 Utbildningens innehåll och kursformer

7.3.1 *Allmänt*

Arbetsmarknadsutbildningens främsta uppgift är att genom yrkesutbildning medföra lämpligt stadigvarande arbete som annars inte kan komma till stånd. Detta måste ske i enlighet med de övergripande målen för arbetsmarknadspolitiken som helhet. Samhällets ambitioner på arbetsmarknadspolitikens område har höjts väsentligt under senare år. Nya riktlinjer och bestämmelser har tillkommit om bl. a. anställningstrygghet och arbetsmiljö, vilket självfallet har stor betydelse för vad som skall anses vara lämpliga mål för arbetsmarknadsutbildningen.

Det arbetsmarknadspolitiska målet att öka möjligheterna till yrkesmässig rörlighet är centralt. Rörlighet i viss mening är också ofta en förutsättning för att den enskilde skall kunna uppnå egna mål som personlig tillfredsställelse och möjlighet till utveckling i arbetet. Den är vidare nödvändig för att olika grupper i samhället skall kunna bli mera jämställda.

KAMU framhåller att en rad särskilda krav i regel måste ställas på kurserna med hänsyn till arbetsmarknadsutbildningens speciella uppgift. Utbildningen bör sålunda vara inriktad mot ett bestämt yrke snarare än ett helt yrkesområde. Innehållet av allmänna ämnen på gymnasieskolenivå bör koncentreras till det som behövs för den åsyftade yrkeskompetensen. Önskemålet att såvitt möjligt begränsa kurstiderna är starkare än i andra utbildningsformer. Utbildningen bör vara anpassad för vuxna deltagare och bedrivas på heltid året runt utan terminsindelning. Också jag anser det viktigt att dessa krav uppfylls, även om de ibland kan efterges i individuella fall om utbildningens arbetsmarknadspolitiska syfte kräver det. Några formella regler som utesluter vissa kursformer bör således inte heller i fortsättningen finnas.

Det är som KAMU anför viktigt att kursutbudet är flexibelt för att kunna möta krav på förändringar i både omfattning och inriktning. Jag framhöll inledningsvis att bl. a. kravet på flexibilitet ställer särskilda krav på kursanordnaren i fråga om både lokaler, lärare och materiel. Det kan sannolikt liksom f. n. inte heller i framtiden undvikas att AMU-centren periodvis måste ha en betydande överkapacitet för att den önskvärda beredskapen skall kunna upprätthållas. Överkapaciteten måste dock på allt sätt begränsas. Det är viktigt att frågan om lärarnas ställning ordnas så att behovet av flexibilitet och återkommande möjligheter till praktisk yrkesverksamhet tillgodoses utan att deras anställningstrygghet äventyras. Lämpliga arrangemang för detta måste åstadkommas i samråd med berörda fackliga organisationer.

SÖ anför att vissa planer föreligger om ökad samplanering av kursutbudet hos olika anordnare. Jag vill framhålla vikten av att denna samplanering intensifieras. Inte minst är det väsentligt att huvudmännen för det reguljära

utbildningsväsendet hålls väl informerade om behovet av arbetsmarknadsutbildning och de särskilda krav som ställs på denna, så att de kan överväga sina möjligheter att anordna kurser helt eller delvis för arbetsmarknadsutbildningens behov. I vissa fall kan det vara lämpligt att arbetsmarknadsverket köper hela kurser i det reguljära utbildningsväsendet eller i företag, vilka anpassas särskilt för ändamålet. Detta förekommer f. n. i relativt liten utsträckning. Jag vill i detta sammanhang också erinra om att frågan om ökat samarbete mellan den kommunala vuxenutbildningen och statens industriverks enhet för företagsutveckling utreds inom industriverket i samråd med bl. a. SÖ.

Utbudet av AMU-kurser bestäms till sina huvuddrag i den årliga ramplaneringen. De organisatoriska formerna för detta bestäms av berörda myndigheter själva. Jag kommer i ett senare avsnitt att föreslå en förstärkning av kursnämnderna, som har en viktig funktion i sammanhanget. Kursnämnderna är organiserade länsvis och företräder olika yrkesområden. Det är angeläget att också de övriga organ som deltar i ramplanearbetet ges ökade möjligheter till saklig diskussion av planernas innehåll. AMS och SÖ ansvarar för detta. Ramplaneringen bör regelmässigt innefatta diskussioner med övriga kursanordnare liksom med alla parter på arbetsmarknaden inkl. kommuner och landsting. Planeringen bör som KAMU anför normalt beröra alla slags kurser som i nämnvärd omfattning behöver utnyttjas för arbetsmarknadsutbildning, vilket ställer ökade krav på främst skolmyndigheterna.

7.3.2 *Förberedande utbildning*

Många vuxna har en svag allmän utbildningsbakgrund. Att i vuxen ålder förbättra sina grundläggande kunskaper i allmänna ämnen möter ofta en rad problem av både praktisk och ekonomisk art. Chefen för utbildningsdepartementet har tidigare denna dag föreslagit nya bidrag och andra åtgärder för att underlätta och stimulera kursverksamhet med sådant syfte i bl. a. studieförbundens regi. Även arbetsmarknadsutbildningen fyller en viktig funktion i sammanhanget, även om dess huvudsyfte är ett annat. Jag anser sålunda i likhet med KAMU att den undervisning i allmänna ämnen som f. n. ges under åtta veckor i samband med de flesta AMU-kurser är ett värdefullt inslag. Sådan undervisning bör även i fortsättningen normalt ges alla deltagare som har kortare tidigare allmän utbildning än vad som motsvarar nioårig grundskola, i den mån kursernas innehåll inte är sådant att det krävs längre förberedande utbildning.

Behovet av preparandkurser som direkt förberedelse för yrkesutbildningarna kan som KAMU anför väntas öka för dem som saknar grundskolekompetens. Samtidigt kan denna grupps andel av deltagarna förutses minska.

KAMU föreslår att utbudet av förberedande utbildningar hos olika kursanordnare skall samordnas bättre än f. n. Kommittén anför vidare att denna utbildning även i fortsättningen i princip bör kunna anordnas av vilken huvudman som helst, men kommittén anser ändå att de preparandkurser som anordnas vid AMU-centren bäst uppfyller de krav som i allmänhet bör ställas på en arbetsmarknadsutbildning. Därför föreslår kommittén att dessa preparandkurser förlängs och individualiseras, t. ex. genom ett modulsystem. Försök pågår f. n. med sådana modulsystem. Jag instämmer i allt väsentligt med vad KAMU har anfört om individualisering av preparandkurserna. Det ankommer på myndigheterna att besluta om preparandkursernas framtida utformning härvidlag när försöken har utvärderats. Frågan om en eventuell förlängning av preparandkurserna får prövas mot bakgrund av kraven i de olika yrkesutbildningarna.

Vissa remissinstanser, bl. a. LO, TCO, FÖVUX, Landstingsförbundet och folkhögskoleutredningen, anser att andra kursformer som t. ex. folkhögskolan eller studieförbunden borde kunna utnyttjas i större utsträckning än vad KAMU har förutsatt. Jag vill framhålla att det inte finns några formella hinder för detta, och de olika kursformerna har var och en specifika fördelar som kan vara avgörande för vissa grupper. För huvuddelen av deltagarna i arbetsmarknadsutbildningen måste dock de tidigare nämnda särskilda kraven på denna utbildning vara avgörande. Möjligheterna att i ökad omfattning utnyttja det reguljära utbildningsväsendet och studieförbunden för förberedande utbildning inom arbetsmarknadsutbildningen beror således på i vad mån dessa kursanordnare kan tillgodose nämnda särskilda krav.

7.3.3 *Yrkesutbildningen*

Arbetsmarknadsutbildningens yrkeskurser skall enligt KAMU:s förslag vara upplagda så att de medför långsiktig trygghet och möjlighet till personlig tillfredsställelse i arbetet. De skall ge sådana kunskaper som i förening med yrkeserfarenhet kan utgöra grund för befordran, och de bör också ge en lämplig grund för vidare utbildning i resp. yrkesområde. Enligt KAMU:s mening bör huvuddelen av kursutbudet ha likartad principiell ambitionsnivå härvidlag, även om kursernas faktiska längd varierar.

Flertalet remissinstanser instämmer i eller har ingen erinran mot vad KAMU har anfört om yrkesutbildningarnas omfattning.

För min del vill jag slå fast att utbildningarna genomgående måste inriktas mot arbeten som faktiskt finns på arbetsmarknaden och därvid avse ett bestämt yrke. Jag delar samtidigt kommitténs åsikt att det inte kan vara en arbetsmarknadspolitisk uppgift att utbilda arbetslösa för kortvariga arbeten eller arbeten med osäkra framtidsutsikter, som inte innebär någon stadigvarande lösning av vederbörandes problem. Arbetsförmedlingen måste i varje enskilt fall pröva vilken utbildning som kan behövas för att varaktigt

lösa problemen. De olika utbildningarna får inte utformas så att de kan förstärka klyftor mellan olika grupper i samhället eller på annat sätt stå i strid med arbetsmarknadspolitikens allmänna mål.

KAMU föreslår att yrkesutbildningarna genomgående skall läggas upp så att återkommande utbildning blir möjlig. Förslaget innebär att kurser för personer utan tidigare kunskaper i ett yrke läggs upp så att de kan användas både för praktiskt arbete och som grund för fortsatt utbildning i yrket. Enligt KAMU bör även de följande etapperna i en återkommande utbildning kunna utgöra arbetsmarknadsutbildning, men kommittén räknar också med att senare utbildningsetapper skall kunna bedrivas i annan form.

Remissinstanserna är överlag positiva till återkommande utbildning inom arbetsmarknadsutbildningen. Även jag anser övervägande skäl tala för att utbildningarna i allmänhet läggs upp så att återkommande utbildning blir möjlig. Det ankommer på myndigheterna att bestämma kursernas uppläggning i enlighet med deras arbetsmarknadspolitiska funktion. Som KAMU påpekar har f. n. utbildningarna inom bl. a. det verkstadsmekaniska området, plåt- och svetsområdet samt de träindustriella och de livsmedelstekniska yrkena en uppdelning i etapper med gradvis specialisering.

Enligt min mening kan ett system med återkommande utbildning innebära stora fördelar från arbetsmarknadspolitisk synpunkt. De leder till större rörlighet och ökad framtida valfrihet för den enskilde, samtidigt som denne inte redan vid utbildningens början behöver bestämma sig för dess hela längd och grad av specialisering. Det kan dessutom som KAMU anför finnas stora pedagogiska fördelar med att varva utbildningen med praktiskt arbete. Jag anser vidare i likhet med LO att de senare utbildningsetapperna om möjligt bör kunna anpassas även för den som har skaffat sig grundläggande kunskaper i yrket på annat sätt än genom arbetsmarknadsutbildningens kurser.

Begreppet återkommande utbildning innebär i allmänhet ökade krav på bredden hos de grundläggande utbildningarna. Det kan således inte komma ifråga att göra en grundkurs särskilt kort med hänvisning till att den senare kan byggas på med återkommande utbildning. Den inledande kursen måste som KAMU anför alltid medföra en rejäl start i yrket, förutom att ge grund för fortsatt utbildning.

Återkommande utbildning innebär som jag nyss nämnt inte nödvändigtvis att alla utbildningsetapperna måste utgöra arbetsmarknadsutbildning. För att ett sådant system skall fungera är det tvärtom ofta nödvändigt att de olika utbildningsanordnarna i samhället kan samordna sitt utbud, så att en kurs hos en huvudman senare kan utgöra grund för fortsatt utbildning hos en annan. Denna samordning får självfallet inte leda till att de särskilda krav som måste ställas på AMU-kurserna blir eftersatta.

Om alla etapper i en återkommande utbildning skall utgöra arbetsmark-

nadsutbildning, måste i normalfallet krävas att vederbörande efter en tids arbete på nytt blir arbetslös eller riskerar arbetslöshet. Detta bör självfallet inte inträffa om den inledande kursen fyller sin uppgift att ge stadigvarande arbete. Jag räknar därför inte med att de senare utbildningsetapperna kan komma att utgöra arbetsmarknadsutbildning i nämnvärd utsträckning annat än inom bristyrkesutbildningens ram.

Sådana särskilda försök med att slopa arbetslöshetskriteriet för påbyggnadskurser i kontorsområdet som KAMU föreslår kan jag inte tillstyrka annat än i den mån försöken kan rymmas inom bristyrkesutbildningen. Bristyrkesutbildning får f. n. bedrivas i vissa yrken inom kontorsområdet. Jag avser att senare föreslå regeringen att bristyrkesutbildningen inom detta område skall få ske i de yrken som AMS och SÖ bestämmer efter samråd med arbetsmarknadens parter.

7.3.4 *Utbildning på eftergymnasial nivå samt gymnasieskolestudier utan direkt yrkesinriktning*

KAMU förordar att det också i fortsättningen skall gälla en särskild begränsning av möjligheterna till arbetsmarknadsutbildning på högskolenivå. Även beträffande de icke yrkesinriktade gymnasielinjerna, som utgör förberedelse för eftergymnasiala studier, förordar kommittén fortsatt återhållsamhet. Det kan enligt kommittén anföras både rättviseskäl och arbetsmarknadspolitiska skäl mot att vissa personer skulle beviljas mångdubbelt längre arbetsmarknadsutbildningar än de flesta andra. Det är ofta inte möjligt att med någon säkerhet bedöma en persons utsikter att kunna fullfölja en planerad utbildning som varar i många år och därefter få arbete i utbildningsyrket.

Erfarenheterna visar enligt KAMU att fördelar kan nås om kursutbudet inom arbetsmarknadsutbildningen på högskolenivå kan styras genom ramplaneringen. Kommittén föreslår därför att arbetsmarknadsutbildningen på denna nivå även i fortsättningen koncentreras till kurser som köps och vid behov anpassas särskilt för ändamålet. Dessutom bör AMS enligt KAMU kunna göra upp en förteckning över enstaka kortare reguljära utbildningar inom den ordinarie högskolan, vilka kan anses uppfylla de ställda kraven för arbetsmarknadsutbildning.

De flesta remissinstanser instämmer med KAMU:s överväganden beträffande högskoleutbildningarna. Undantag är bl. a. CSN, som inte anser att några särskilda regler behövs för utbildningar på denna nivå. Inte heller TCO anser någon särskild restriktivitet motiverad, annat än i den mån den är betingad av efterfrågan på en utbildning.

För min del kan jag i huvudsak instämma i KAMU:s överväganden och förslag i denna del. Behovet av arbetsmarknadsutbildning på högskolenivå

måste således bedömas mot bakgrund av utvecklingen av arbetskraftsefterfrågan och arbetslöshetens sammansättning. Detta behov bör dock som kommittén anför mötas främst med särskilt anordnade kurser. Dessutom bör i undantagsfall även korta yrkesinriktade reguljära kurser kunna utnyttjas. Jag anser det liksom KAMU inte rimligt att personer som redan tidigare fått längre utbildning än de flesta vuxna vid arbetslöshet skall kunna beviljas betydligt längre arbetsmarknadsutbildning än vad övriga grupper normalt får i motsvarande situation. Det vore enligt min mening i allmänhet inte heller förenligt med arbetsmarknadsutbildningens allmänna inriktning och avgränsning mot annan utbildning att låta den omfatta mångåriga studievägar. Utbildningarna måste kunna planeras mot bakgrund av aktuella bedömningar av arbetsmarknadsläget och fakta om den strukturella utvecklingen i berörda näringsgrenar. Detta hindrar dock inte att de som till följd av allvarligare handikapp har särskilt små valmöjligheter på arbetsmarknaden kan behöva längre utbildningstid än normalt för att uppnå ett mera individuellt anpassat utbildningsmål. Därvid måste självfallet utbildningstidens hela längd beaktas när yrkesutbildningen planeras, även om bara en del av den är avsedd att finansieras med utbildningsbidrag.

Som jag tidigare har redovisat gäller f. n. i vissa avseenden särskilt generösa regler för handikappade och ensamställda föräldrar som studerar på högskolenivå. Dessa regler är närmast avsedda att undantagsvis komplettera det reguljära studiestödet för vuxna i den mån detta inte inrymmer tillräckliga möjligheter att beakta dessa gruppers speciella förutsättningar. Jag är inte beredd att nu förorda någon ändring av dessa regler. Det bör emellertid ankomma på regeringen att pröva i vad mån det reguljära studiestödet för vuxna även i framtiden behöver kompletteras på detta sätt inom arbetsmarknadspolitikens ram.

7.3.5 *Jämställdhet mellan män och kvinnor*

Att medverka till att skapa jämställdhet mellan könen är ett viktigt arbetsmarknadspolitiskt mål. Kvinnornas inträde på arbetsmarknaden måste underlättas, varvid effektiva arbetsmarknadspolitiska stödåtgärder är av grundläggande betydelse. Det är också nödvändigt att bryta den traditionella uppdelningen på manligt och kvinnligt dominerade yrken.

Jag delar i huvudsak KAMU:s uppfattning om arbetsmarknadsutbildningens roll i sammanhanget. Den måste ha sådan kapacitet och inriktning att den kan tillgodose behovet av yrkesutbildning och förberedande teoretisk utbildning hos hemarbetande personer som söker sig ut i arbetslivet. Utbildningsbidragen måste vara så utformade att de innebär en stimulans till utbildning även för denna grupp. Vidare måste arbetsförmedlingen aktivt motverka slentrianmässigt könsbundna utbildnings- och yrkesval, samtidigt som kurserna i traditionella kvinnoyrken utformas med särskild hänsyn till att könsrollsmönstren inte får fixeras.

Utvecklingen på arbetsmarknaden har under senare år inneburit att antalet kvinnor i arbetskraften har ökat snabbt. Samtidigt har kvinnorna i ökad utsträckning sökt sig till traditionellt manliga yrkesområden, t. ex. inom industrin. Enligt SCB:s arbetskraftsundersökningar har antalet kvinnor i vissa traditionellt manliga industri- och byggnadsyrken[1] under år 1974 ökat med 12 000, vilket kan jämföras med en ökning med 10 000 under hela perioden 1969–1973. Jag finner denna utveckling glädjande. Jag vill samtidigt understryka att det är nödvändigt att aktivt motverka koncentrationen av kvinnor i ett begränsat antal yrken med traditionellt kvinnlig rekrytering. Arbetsmarknadsutbildningen är här ett viktigt instrument genom att den skapar förutsättningar för en långsiktig lösning av sysselsättningsfrågan för dem som sökt sig ut på arbetsmarknaden efter en tids bortavaro. Den under vissa tider relativt goda tillgången på mer eller mindre tillfälliga arbeten i traditionella kvinnoyrken, som ställer små krav på utbildning, får inte fresta till kortsiktiga lösningar vid valet av yrkesutbildning. Det är en viktig uppgift för arbetsförmedlingen att förvissa sig om att varje arbets- och utbildningssökande får riktig information om situationen på både kort och lång sikt i olika yrken.

De s. k. ALU-kurserna, vilka innehåller allmän arbetsmarknadsinformation och praktik, fyller som KAMU anför en viktig funktion. Många arbetssökande har mycket bristfälliga kunskaper om förhållandena på arbetsmarknaden. Deras möjligheter att omedelbart fatta ett väl övervägt beslut om sitt yrkesval är därför små. Flera undersökningar har också visat att många deltagare i yrkesutbildningar inom arbetsmarknadsutbildningen är missnöjda med den information som gavs före kursens början. Mot denna bakgrund är det enligt min mening särskilt viktigt att ALU-kurserna kommer till användning för att ge information om olika alternativa yrken och därmed könsrollsfrågorna på arbetsmarknaden.

KAMU har föreslagit att praktiken i samband med ALU-kurserna inte skall få koncentreras till enbart yrken som domineras av samma kön som eleverna. AMS och SÖ har ställt sig tveksamma till detta förslag, bl. a. därför att de befarar svårigheter att finna praktikplatser som är lämpliga med hänsyn till arbetsmarknaden i olika orter. Jag finner dessa farhågor överdrivna. I ALU-kurserna finns självfallet både manliga och kvinnliga elever, och praktikplatser ordnas f. n. i en rad olika yrken. Enligt min mening bör det vara en naturlig föresats att en kurs som syftar till att ge arbetsmarknadsinformation åt personer som är osäkra inför sitt yrkesval måste göras så allsidig som möjligt.

[1] Järnbruks-, metallvaru-, smides-, gjuteri-, verkstads- och byggnadsmetallarbete, finmekaniskt arbete, elektroarbete, träarbete, målnings- och lackeringsarbete samt mureri- och betongarbete.

För att stimulera till utbildningsval som avviker från de traditionella könsrollsmönstren föreslår KAMU ett nytt stimulansbidrag på 20 kr. om dagen. Stimulansbidraget föreslås få utgå på försök utöver ordinarie utbildningsbidrag till deltagare i vissa sådana utbildningar. Detta förslag tillstyrks eller lämnas utan erinran av de flesta remissinstanser, men det avstyrks på principiella grunder av bl. a. några elevorganisationer och några kvinnoorganisationer. Av de instanser som tillstyrker förslaget anför flera samtidigt att information samt studie- och yrkesvägledning troligen har större betydelse.

För egen del vill jag i denna fråga anföra följande. Eftersom den hittillsvarande utvecklingen inte har givit anledning att anta att den traditionella uppdelningen på manliga och kvinnliga yrkesområden kan brytas utan särskilda insatser har statsmakterna, bl. a. efter förslag av delegationen för jämställdhet mellan män och kvinnor, beslutat om åtgärder med detta syfte. Jag känner stark sympati för de motiv som ligger bakom KAMU:s förslag. Det är angeläget att på så många vägar som möjligt söka bryta upp de fördomar som finns hos både arbetsgivare och de arbetssökande mot icke traditionella yrkesval. Å andra sidan har jag tagit intryck av vissa av de argument mot ett införande av ett särskilt stimulansbidrag som har kommit fram vid remissbehandlingen. Rättvisekraven utgör starka motiv för att känna tveksamhet mot förslaget. Andra särskilda åtgärder än en extra ekonomisk stimulans under själva utbildningstiden kan enligt min mening visa sig vara mera verkningsfulla. Jag vill i detta sammanhang erinra om den försöksverksamhet som pågår i bl. a. Kristianstads län. Erfarenheterna därifrån visar bl. a. att mycket positiva resultat kan nås genom att kvinnorna ges möjligheter att själva skaffa sig en god inblick i sådana yrken som tidigare har ansetts lämpliga enbart för män och att kvinnor får möjlighet att pröva på ett okonventionellt yrkesval i grupp tillsammans med andra kvinnor. Jag är därför inte beredd att förorda att ett särskilt stimulansbidrag skall utgå till den som utbildar sig för yrke som avviker från traditionella könsrollsmönster.

Som KAMU anför måste man räkna med att en stor del av kvinnorna även i fortsättningen kommer att utbildas för traditionellt kvinnliga yrkesområden. Det är därför väsentligt att utbildningarna läggs upp så att de ger sysselsättningstrygghet och möjlighet till framtida befordran efter en tids arbete och ev. fortsatt utbildning.

7.3.6 *Vissa frågor rörande handikappade m. fl.*

KAMU redovisar statistiska uppgifter från år 1972 om utbildningsresultatet för olika kategorier av handikappade i arbetsmarknadsutbildningen. Det framgår att andelen personer som har arbete inom tre månader efter

utbildningen är mindre bland de handikappade än bland de icke handikappade, men resultaten varierar starkt mellan olika handikappgrupper. De som har fysiska handikapp skiljer sig från de icke handikappade främst därigenom att de i mycket större utsträckning fortsätter med vidare utbildning. De beviljas nämligen i större utsträckning förberedande utbildning av olika slag före yrkesutbildningen. Kursdeltagare med psykiska och sociala handikapp synes avbryta sina utbildningar betydligt oftare än andra grupper.

Begreppet handikapp har inte någon entydig definition. Den refererade statistiken avser personer som av arbetsförmedlingen har registrerats som handikappade. Även bland de övriga kursdeltagarna finns med säkerhet många som har arbetshinder av något slag, liksom också är fallet bland de sysselsatta på arbetsmarknaden. Jag delar därför KAMU:s uppfattning att de olika elevsociala insatserna bör stå till alla kursdeltagares förfogande i mån av behov, även i den mån de i första hand är avsedda för kursdeltagare med dokumenterade handikapp av skilda slag. Huvudprincipen bör således vara att kursdeltagarna inte delas upp i olika kategorier.

Vissa särskilda insatser för handikappade behövs självfallet. Om andelen personer med visst handikapp är stor vid viss kurs bör såväl undervisningen som de elevsociala resurserna anpassas därefter. Vissa grupper av bl. a. intellektuellt handikappade ställer särskilda krav på pedagogiska insatser. Det ankommer på SÖ att beakta de olika handikappgruppernas särskilda problem vid utformningen av läromedel, lärarutbildning m. m. liksom när de elevsociala resurserna fördelas.

7.3.7 *Invandrarna*

KAMU föreslår att den svenskundervisning för invandrare som bedrivs i samband med arbetsmarknadsutbildningen förlängs. F. n. är denna svenskundervisning begränsad till högst två månader. Den bör enligt KAMU få vara så lång som behövs i varje individuellt fall. Kommittén föreslår vidare att sådan undervisning undantagsvis skall få beviljas också utan samband med yrkesutbildning samt att fler försök skall göras med yrkesutbildning på olika invandrarspråk.

Remissinstanserna tillstyrker genomgående att begränsningen av svenskundervisningen tas bort eller mjukas upp. Även jag anser det klarlagt att två månaders svenskundervisning kan vara otillräcklig i enskilda fall som förberedelse för en yrkesutbildning som anordnas på svenska. Jag anser dock att en begränsning måste finnas även i fortsättningen. Arbetsmarknadsutbildningen skall inte svara för mera ingående studier i svenska språket, utan i normalfallet bör en tvåmånaderskurs även i fortsättningen vara tillräcklig. Det ankommer på regeringen att fastställa regler för detta. Jag avser att föreslå att svenskundervisningen enligt en huvudregel begränsas till två månader och att kurstiden efter individuell prövning skall kunna förlängas

med en andra tvåmånadersperiod. Denna individuella prövning måste ske efter samråd mellan arbetsförmedling, lärare och invandraren själv. Det är viktigt att hänsyn tas till både den enskildes förutsättningar och de krav som den planerade yrkesutbildningen föranleder.

Enligt min mening bör inom ramen för den nu berörda svenskundervisningen också rymmas den särskilda undervisning i svenska fackuttryck, innebörden av skyddsföreskrifter m. m. som behöver ges under yrkesutbildningarnas gång.

KAMU:s förslag att invandrare i vissa undantagsfall skall kunna beviljas svenskundervisning som arbetsmarknadsutbildning även utan samband med yrkesutbildning är jag inte beredd att biträda. Detta skulle nämligen enligt min mening kunna försvåra en klar gränsdragning mellan arbetsmarknadsutbildningens uppgifter och arbetsgivarnas skyldigheter enligt lagen (1972:650) om rätt till ledighet och lön vid deltagande i svenskundervisning för invandrare.

SÖ är kritisk mot KAMU:s förslag till utökad yrkesundervisning på invandrarspråk. Mot detta talar enligt SÖ bl. a. praktiska problem och risker för att deltagarna blir isolerade. LO tillstyrker däremot detta förslag. För min del vill jag framhålla att undervisning på invandrarspråk sannolikt är den enda realistiska möjligheten att nå vissa invandrare. Motivationen att lära sig svenska varierar mellan olika individer. Den av SÖ befarade risken för isolering bedömer jag som minst lika stor i de fall då personer med dåliga kunskaper i svenska sprids ut bland svenska elever. Yrkesutbildning på invandrarspråk bör dock inte ses som ett alternativ till svenskundervisning, utan den bör tvärtom kombineras med sådan. Att inom ramen för yrkesutbildningen samla en grupp deltagare med gemensamt modersmål för att kunna ge instruktioner på deras eget språk kan självfallet innebära stora pedagogiska fördelar. AMU-centren bör i så stor utsträckning som möjligt tillhandahålla läromedel på invandrarnas olika språk.

KAMU tar också upp frågan om analfabetundervisningens organisation. Invandrarutredningen har tidigare (SOU 1971:51) föreslagit att denna undervisning skall ske vid AMU-centren. KAMU påpekar att detta i princip är möjligt även om ansvarsfördelningen f. n. är oklar. Det väsentliga är enligt kommittén att verksamheten kommer i gång.

Jag vill med anledning av vad KAMU anfört erinra om att chefen för utbildningsdepartementet tidigare i dag i samband med sin anmälan av förslag till reformering av stödet vid vuxenutbildning har behandlat också denna fråga. Han framhöll då att en arbetsgrupp inom SÖ f. n. ser över formerna för undervisningen av analfabeter. Sedan denna grupp har lagt fram sina förslag bör det finnas större möjligheter än f. n. att överblicka analfabetsgruppens sammansättning samt frågan vilka studieformer som lämpligen bör användas. Det studiesociala stödet bör utformas med hänsyn härtill. Frågan om utbildning och studiestöd för analfabeter förutsätts kunna tas upp i sådan tid att förslag kan föreläggas riksdagen under år 1976.

7.3.8 *Utbildning inom kriminalvården*

KAMU har förordat att ett av AMS, kriminalvårdsstyrelsen och SÖ utarbetat förslag om arbetsmarknadsutbildning inom kriminalvården bör genomföras. Förslaget har överlämnats till regeringen. Det innebär att huvudmannaskapet för den arbetsmarknadspolitiskt motiverade yrkesutbildningen vid fångvårdsanstalterna skall föras över från kriminalvårdsstyrelsen till AMS och SÖ. Härigenom öppnas möjligheter att anordna arbetsmarknadsutbildning för de intagna vid såväl slutna som öppna anstalter. F. n. kan detta bara ordnas för dem som har rätt till frigång. Utbildningen kan sedan vid behov fullföljas efter frigivningen.

Enligt förslaget skall kriminalvårdsstyrelsen, inom ramen för sina resurser, utan kostnad ställa tillgängliga lokaler, verkstadsutrustning och andra hjälpmedel till SÖ:s förfogande. Utbildningen föreslås till en början bli koncentrerad till färre anstalter än dem där det f. n. ordnas yrkesutbildning i kriminalvårdsstyrelsens regi.

SÖ föreslås svara för utrustning, undervisningsmaterial och lärare på samma sätt som inom övrig arbetsmarknadsutbildning. Kurativ personal och personal som behövs av säkerhetsskäl skall tillhandahållas av kriminalvårdsverket. Likaså skall kriminalvårdsverket svara för kostnader, utformning och utbetalning av studieersättning till dem som deltar i utbildningen enligt för intagna sedvanliga normer.

Uttagning av kursdeltagare skall enligt förslaget ske i den ordning som gäller för arbetsmarknadsutbildningen i övrigt, dvs. av arbetsmarknadsverket efter prövning av utbildningsbehovet i varje enskilt fall. Ledig utbildningskapacitet vid kurser i framför allt öppna anstalter bör kunna utnyttjas även för personer som inte är intagna i anstalt.

Flera remissinstanser, bl. a. LO och TCO, har förordat att förslaget genomförs utan dröjsmål.

Även jag anser att stora fördelar kan vinnas genom att AMS och SÖ tar ansvaret för den arbetsmarknadspolitiskt inriktade utbildningen för alla intagna i kriminalvårdsanstalter. Ett utnyttjande av arbetsmarknadsutbildningens resurser skulle innebära en avsevärd förbättring och effektivering av verksamheten. Arbetsförmedlingen bör under sådana förhållanden få ansvaret för att de intagna redan under anstaltsvistelsen ges studie- och yrkesvägledning. Behovet av arbetsmarknadsutbildning bör därvid prövas i vanlig ordning.

Den föreslagna överflyttningen av huvudmannaskapet för den yrkesinriktade utbildningen vid kriminalvårdsanstalterna från kriminalvårdsstyrelsen till AMS och SÖ är emellertid förenad med vissa problem av administrativ och organisatorisk art som måste lösas innan överflyttningen kan komma till stånd. Det är min avsikt att i samråd med chefen för justitiedepartementet låta utreda dessa frågor med sikte på att förslaget skall kunna behandlas på nytt i det kommande budgetarbetet.

7.4 Arbetsmarknadsutbildning i företag

Som har framgått av den tidigare redogörelsen finns ett relativt stort antal former av arbetsmarknadsutbildning förlagd till företag. Sådan utbildning kan anordnas i samband med regionalpolitiska insatser, för personer eller grupper med särskilda problem på arbetsmarknaden och för att motverka permitteringar vid konjunkturnedgång. Bidrag utgår därvid till arbetsgivaren. Stödets storlek och bidragsperiodernas längd varierar betydligt, liksom också graden av facklig medverkan vid utbildningarnas uppläggning och genomförande.

Enligt min mening är det angeläget att förbättra och samordna de olika former av stöd till utbildning i företag som i dag finns. KAMU har för sin del föreslagit att möjligheterna att stödja företag som utbildar äldre och handikappade bibehålls samt att utbildningskravet vid provanställning slopas. Vidare föreslås att åldersgränsen vid utbildning av äldre personer sänks till 45 år. KAMU har också understrukit att alla ansökningar bör remitteras till berörd facklig organisation, vilken dessutom bör öva tillsyn i olika former vid all utbildning i företag. KAMU:s förslag i dessa delar har tillstyrkts av de remissinstanser som behandlat ämnet.

Med utgångspunkt i KAMU:s förslag vill jag förorda följande i fråga om arbetsmarknadsutbildning i företag.

Vid all utbildning i företag bör gälla att ett anställningsförhållande råder redan då utbildningen påbörjas. Detta bör alltså – till skillnad mot f. n. – gälla alltid även då det är fråga om utbildning av handikappade eller äldre samt vid provanställning. Jag anser vidare att benämningen provanställning i detta sammanhang bör bytas mot praktikanställning. Samhällets ekonomiska stöd vid utbildning i företag bör i konsekvens härmed utgå till arbetsgivaren. Den utbildade skall vara anställd och uppbära avtalsenliga förmåner. I likhet med KAMU anser jag emellertid att undantag från denna princip bör göras för den praktik som ingår i de s. k. ALU-kurserna. De fackliga organisationerna bör vid all utbildning i företag få yttra sig om behovet av utbildning samt om lön och andra anställningsvillkor. De bör vidare medverka vid upprättande av läroplan och i arbetslivsorienteringen samt delta i tillsynen av utbildningen.

Stöd till utbildning i företag skall normalt kunna utgå under högst sex månader. För praktikanställning bör dock stöd kunna utgå i högst tre månader. Jag förordar att stödet bestäms till ett enhetligt belopp av åtta kr. per timme och anställd då utbildning eller praktikanställning pågår. Detta belopp bör gälla vid anställning och utbildning av äldre och handikappade samt vid sådan utbildning som ett företag sätter in i stället för permittering. Vid de pågående försöken med utbildning av män resp. kvinnor för yrken som domineras av motsatt kön bör stödet emellertid utgå med sex kr. i timmen. Jag kan inte tillstyrka någon ändring av gällande åldersgräns för stöd till anställning och utbildning av äldre personer.

Enligt beslut av 1974 års riksdag (InU 1974:5, rskr 1974:8) kan stöd utgå för utbildning av personal som riskerar att förlora sin anställning p. g. a. konjunkturutvecklingen (den s. k. sexkronan). För sexkronan gäller för innevarande budgetår en ram av 5 milj. kr. Jag avser att senare föreslå regeringen att inhämta riksdagens bemyndigande att om det uppkommer behov därav vidga ramen under innevarande budgetår. Det bör även under nästa budgetår ankomma på regeringen att bestämma ramen för denna verksamhet.

I anslutning till det förslag om försöksverksamhet med bristyrkesutbildning vid varven som har lagts fram av en särskild arbetsgrupp har KAMU diskuterat avgränsningen mellan den av samhället bekostade utbildningen och företagens internutbildning. Enligt KAMU är det naturligt att arbetsgivarna – offentliga och privata – har ett stort ansvar för utbildning av de anställda och att kostnaderna härför bärs av arbetsgivarna och inte av samhället. Stora svårigheter föreligger dock att göra denna avgränsning, huvudsakligen därför att kännedomen om omfattningen och inriktningen av företagens internutbildning är bristfällig. KAMU rekommenderar därför att en särskild utredning tillsätts för att studera dessa frågor.

Jag delar KAMU:s uppfattning att ett stort ansvar för de anställdas utbildning åvilar arbetsgivarna. Samhället skall genom skilda utbildningsformer, bl. a. arbetsmarknadsutbildning, ge en grundläggande yrkesutbildning. Den för varje företag eller bransch speciella utbildning som behövs härutöver skall arbetsgivarna svara för. Mellan dessa båda former av utbildning finns ett gränsdragningsproblem. Därför skulle det vara värdefullt att få belyst i vad mån den föreslagna arbetsmarknadsutbildningen vid varvsföretag är en lämplig metod att åstadkomma förbättringar och ökad kapacitet hos företagsutbildningen på vissa områden. Jag förordar att en försöksverksamhet med bristyrkesutbildning av svetsare och plåtslagare förlagd till varven får påbörjas i begränsad skala. Enligt min mening bör högst 1 000 personer under två år kunna komma i fråga för denna utbildning. Den skall utgöra en reell utvidgning av utbildningskapaciteten vid de berörda företagen. Jag delar LO:s och TCO:s åsikt att en relativt stor del av utbildningen bör förläggas till AMU-center. De personer som utbildas skall vara anställda vid varven och ha avtalsenliga löner och anställningsvillkor. Stödet till arbetsgivarna bör till skillnad från vad arbetsgruppen föreslagit utgå med det normalbelopp per timme som jag nyss förordat för annan utbildning i företag, dvs. åtta kr. Det ankommer på regeringen att utfärda närmare föreskrifter om försöksverksamheten.

Jag har för avsikt att senare i dag begära regeringens bemyndigande att tillkalla särskilda sakkunniga för att kartlägga den utbildning som bedrivs av företagen. Avsikten är också att de sakkunniga skall ges i uppdrag att utvärdera befintliga former av arbetsmarknadsutbildning i företag. Det skulle

i det sammanhanget vara värdefullt att få utvärderat också den föreslagna arbetsmarknadsutbildningen vid varvsföretag.

KAMU behandlar även lokaliseringsutbildningen, som är ett av de regionalpolitiska medlen. Behovet av förändringar av formerna för det regionalpolitiska utbildningsstödet bör prövas i annat sammanhang. I denna fråga har jag samrått med chefen för arbetsmarknadsdepartementet.

På en punkt vill jag dock redan nu föreslå en ändring beträffande reglerna för utbildningsstöd. KAMU föreslår – med instämmande av några remissinstanser, bl. a. LO – att det s. k. schablonstödet i fortsättningen inte skall betraktas som ett utbildningsstöd utan som ett renodlat introduktions- eller inkörningsstöd. Redan när schablonstödet infördes uttalade dåvarande inrikesministern (prop. 1970:75 s. 219) att stödformen skulle avse en mer allmän inträning av personalen och inte göras beroende av om företaget anordnar utbildning efter en detaljerad plan. Eftersom vissa missuppfattningar föreligger beträffande syftet med schablonstödet förordar jag att stödformen i fortsättningen benämns introduktionsstöd och inte utbildningsstöd. Grunderna för introduktionsstödet bör vara desamma som f. n. gäller för schablonstödet.

KAMU behandlar också frågan om minskning av utbildningstiden vid lokaliseringsutbildning i de fall då den anställde har genomgått arbetsmarknadsutbildning. Vidare föreslår KAMU att det individuellt anpassade utbildningsstödet skall kunna utgå även under kortare tid än sex månader. KAMU:s förslag på dessa båda punkter kan om det skulle visa sig lämpligt tillgodoses inom ramen för gällande bestämmelser. Det ankommer på regeringen och AMS att besluta i dessa frågor.

7.5 **Bidragssystemet**

7.5.1 *Bidragens konstruktion*

Vid arbetsmarknadsutbildning utgår f. n. bidrag enligt ett system som grundas på principen att eleverna skall få täckning för sina levnadskostnader under utbildningstiden. Bidraget utgör som jag förut har nämnt summan av ett s. k. grundbidrag och ett hyresbidrag som i regel motsvarar den faktiska bostadskostnaden. I förekommande fall utgår också barntillägg, traktamente och särskilda bidrag. Bidraget reduceras på visst sätt med hänsyn till egna eller makes inkomster. Grundbidrag, hyresbidrag och barntillägg utgör sedan år 1974 skattepliktig inkomst. KAMU har föreslagit ett nytt bidragssystem som grundas på inkomstbortfallsprincipen och anknyts till arbetslöshetsförsäkringen. Motivet för kommitténs ställningstagande i denna del är att det nuvarande systemet inte ger en ersättning som framstår som tillräckligt attraktiv i jämförelse med ersättningen vid arbetslöshet eller inkomsten i beredskapsarbete.

De nu skattepliktiga bidragen bör enligt KAMU ersättas av antingen ett enhetligt utbildningsbidrag eller ett bidrag som differentieras efter tidigare inkomst. KAMU har förordat det senare alternativet, dels därför att det första alternativet skulle medföra alltför stora kostnader och dels därför att en stimulans för utbildning för försäkrade arbetslösa måste anses särskilt angelägen. KAMU föreslår således ett till arbetslöshetsförsäkringen knutet bidragssystem med en enhetlig dagpenning på normalt 120 kr. för alla arbetslöshetsförsäkrade kursdeltagare. Samma överförsäkringsbestämmelser föreslås gälla som i arbetslöshetsförsäkringen, men en nedre gräns föreslås motsvarande 80 kr. per dag. Utöver de nu nämnda beloppen föreslås kursdeltagarna få ett särskilt stimulansbidrag om tio kr. om dagen. Högsta resp. lägsta bidragsbelopp skulle alltså bli 130 resp. 90 kr. per dag, vilka belopp avses utgå under fem dagar i veckan. För dem som inte är arbetslöshetsförsäkrade föreslår KAMU att bidraget bestäms till ett belopp motsvarande vad som lägst kan utgå till arbetslöshetsförsäkrade inkl. stimulansbidraget, dvs. 90 kr. per dag.

Extra stimulansbidrag utöver nämnda belopp föreslås också utgå i mindre omfattning vid särskilt angelägna utbildningar enligt AMS' och SÖ:s bestämmande. Kommittén föreslår också som tidigare nämnts ett stimulansbidrag på 20 kr. per dag vid vissa utbildningsval som inte följer de traditionella könsrollsmönstren.

För personer under 20 år som beviljas arbetsmarknadsutbildning bör bidraget enligt KAMU vara lägre än för vuxna. För den som har vårdnad om barn föreslås bidraget dock utgå enligt reglerna för vuxna. För ungdomar utan barn föreslås ett bidrag motsvarande summan av det kontanta arbetsmarknadsstödet, dvs. 35 kr., och ett stimulansbidrag på tio kr. eller tillhopa 45 kr. per dag under fem dagar i veckan.

Slutligen har KAMU föreslagit att den som uppbär sjukpenning skall få ett stimulansbidrag vid utbildning om tio kr. per dag. Summan av sjukpenning och stimulansbidrag föreslås inte få överstiga vad som annars maximalt kan utgå i utbildningsbidrag. För den som uppbär pension, livränta och liknande ersättningar föreslås dagpenningen reduceras med ersättningsbeloppet och stimulansbidraget utgå intill ett sammanlagt belopp av högst 130 kr.

Tillämpningen av inkomstbortfallsprincipen bör enligt KAMU leda till att bidragen inte som f. n. reduceras med hänsyn till makes inkomster.

KAMU:s förslag till uppbyggnad av bidragssystemet och till bidragsbelopp i olika fall har tillstyrkts av det helt övervägande antalet remissinstanser. De remissinstanser som har avvikande uppfattning förordar i stället antingen att nuvarande system bibehålls men med väsentligt höjda bidragsbelopp eller att bidragsbeloppen görs enhetliga. För egen del har jag blivit övertygad om att det av KAMU föreslagna bidragssystemet har betydande fördelar framför det nuvarande. Den största fördelen ligger i systemets anknytning

till de ersättningar som utgår vid arbetslöshet, vare sig vederbörande är kassaförsäkrad eller har rätt till kontant arbetsmarknadsstöd. Det föreslagna stimulansbidraget innebär att det framstår som ekonomiskt fördelaktigt för den enskilde att utnyttja perioder av arbetslöshet till att förbättra sina möjligheter på arbetsmarknaden genom utbildning. Ett enhetligt bidragsbelopp som KAMU har diskuterat och flera remissinstanser har förordat skulle få samma effekt endast om det sattes så högt att det översteg den högsta ersättning som arbetslöshetsförsäkrade har rätt till vid arbetslöshet. Ett sådant system skulle medföra mycket stora kostnader för samhället och kan därför enligt min mening inte komma i fråga. Jag anser det också rimligt att den som har haft arbete och är medlem av arbetslöshetskassa ges ett högre bidrag än övriga. Jag förordar alltså att bidraget vid arbetsmarknadsutbildning bestäms i huvudsak enligt de riktlinjer som KAMU har dragit upp. Även de bidragsnivåer som kommittén föreslagit finner jag väl avvägda.

Detta ställningstagande från min sida innebär att jag också ansluter mig till inkomstbortfallsprincipen som grund för bidragets bestämmande och därmed också till KAMU:s förslag att utbildningsbidraget inte skall reduceras i de fall då make har inkomster över ett visst belopp. Ingen remissinstans har haft något att invända mot detta förslag. Inte heller bör bidraget minskas med hänsyn till inkomster som elev skaffar sig under utbildning genom arbete eller på annat sätt utom då fråga är om sjukpenning, pension eller livränta. Jag återkommer strax till denna senare fråga.

Svenska kommunförbundet har framhållit att bidraget bör vara så stort att tillskott av socialhjälp inte behöver förekomma i nämnvärd utsträckning. Med anledning härav vill jag framhålla att de föreslagna beloppen för en arbetslöshetsförsäkrad med högsta kassaersättning innebär ett månatligt bidrag av närmare 2 900 kr. och för en icke kassaförsäkrad närmare 2 000 kr. Dessa belopp torde jämte övriga utgående sociala förmåner, t. ex. barnbidrag samt kommunala och statliga bostadstillägg, ge tillfredsställande täckning av levnadskostnaderna i de flesta fall.

KAMU och flera remissinstanser, bl. a. AMS och LO, har framhållit vikten av att bidraget anpassas till pris- och löneutvecklingen och arbetslöshetsförsäkringen. Jag vill då påpeka att en viss anpassning till arbetslöshetsförsäkringen följer redan därav att det föreslagna systemet innehåller en "överförsäkringsregel" motsvarande den som finns i försäkringen. Skulle maximiersättningen inom arbetslöshetsförsäkringen och det kontanta arbetsmarknadsstödet höjas är det emellertid en naturlig konsekvens av utbildningsbidragets konstruktion att detta bidrag anpassas till en sådan höjning. Det bör ankomma på regeringen att företa denna anpassning. Beträffande de olika delarna i det av KAMU föreslagna bidragssystemet vill jag framhålla följande.

Det högsta bidragsbeloppet, 120 kr. per dag jämte stimulansbidrag, bör utgå till den som är medlem av erkänd arbetslöshetskassa och har upparbetat

ersättningsrätt i denna. Jag utgår ifrån att kassamedlem som blir arbetslös i de allra flesta fall skall finna det förenligt med sina intressen att snarast efter det han blivit arbetslös ta upp en diskussion med arbetsförmedlingen om lämpligheten och möjligheten av att genomgå arbetsmarknadsutbildning. Vid valet mellan att uppbära kassaersättning resp. att gå i utbildning torde det senare framstå som betydligt attraktivare, dels därför att ersättningen är högre och dels därför att utbildningen ger vederbörande möjlighet att snabbare få nytt arbete. En fördel med att välja utbildning är också att denna utgör s. k. överhoppningsbar tid i både arbetslöshetsförsäkringen och det kontanta arbetsmarknadsstödet.

KAMU:s förslag att bidraget exkl. stimulansbidraget inte får överstiga 91,7 % av tidigare inkomst och att lägsta bidrag för arbetslöshetsförsäkrade skall vara 80 kr. jämte stimulansbidrag har inte mött några invändningar från remissinstanserna. Även jag ansluter mig till förslagen, men jag förordar dessutom att de totala bidragen utöver sammanlagt 90 kr. om dagen inte i något fall skall få överstiga vederbörandes tidigare inkomst.

I fråga om bidraget till dem som inte är medlemmar av arbetslöshetskassa har KAMU ansett sig böra frångå inkomstbortfallsprincipen eftersom denna inte skulle kunna tillämpas konsekvent. För arbetslösa utan rätt till kassaersättning innebär utbildningen inget direkt inkomstbortfall, utom beträffande dem som är berättigade till kontant arbetsmarknadsstöd. Detta stöd kan å andra sidan enligt KAMU:s mening inte läggas till grund för bidragsberäkningen för denna grupp. Det är nämligen avsett huvudsakligen för kortare perioder och kan inte anses ge vuxna en rimlig försörjning under en utbildning. KAMU har i stället föreslagit att utbildningsbidraget i dessa fall skall sättas till ett belopp motsvarande vad som lägst kan utgå till försäkrade, dvs. 90 kr. per dag. För egen del finner jag det föreslagna beloppet väl avvägt. Som jag förut framhållit bör bidraget inte sättas högre för oförsäkrade än för försäkrade. Å andra sidan bör det med hänsyn till levnadskostnaderna inte heller sättas lägre än 90 kr.

Jag tillstyrker också KAMU:s förslag i fråga om utbildningsbidrag till person under 20 år som enligt de dispensregler jag tidigare har behandlat får genomgå arbetsmarknadsutbildning. Bidraget bör alltså i flertalet fall utgå med 45 kr. om dagen, vilket motsvarar det kontanta arbetsmarknadsstödet jämte tio kr. om dagen som stimulans. Detta belopp bör gälla både för dem som redan enligt nuvarande regler kan få utbildningsbidrag och för sådana ungdomar som i övrigt är berättigade till kontant arbetsmarknadsstöd. Undantag bör som KAMU föreslår göras för ungdomar som har vårdnaden om barn. De bör få bidrag med samma belopp som vuxna i motsvarande situation. I enlighet med vad AMS, LO och samorganisationen har anfört i sina yttranden förordar jag vidare att undantag också görs från huvudregeln när det gäller ungdomar som är medlemmar och har upparbetat ersättningsrätt i arbetslöshetskassa. Även dessa ungdomar bör i bidrags-

hänseende jämställas med vuxna.

Jag kan inte tillstyrka KAMU:s förslag om att AMS och SÖ skall bemyndigas att bevilja extra stimulansbidrag vid särskilt angelägna utbildningar eller i särskilda konjunkturlägen.

KAMU har lämnat förslag i fråga om utbildningsbidrag till dem som under arbetsmarknadsutbildning uppbär sjukpenning eller pension, livränta m. m. Jag anser det motiverat att de som har hel pension (förtidspension, sjukpension eller ålderspension) och de som är kontinuerligt sjukskrivna beviljas enbart ett stimulansbidrag av tio kr. om dagen. De som uppbär mindre än hel pension och de som uppbär livränta m. m. bör däremot som KAMU föreslår kunna få både dagpenning, som minskas med ersättningsbeloppet, och stimulansbidrag. Stimulansbidrag med tio kr. bör således utgå i samtliga fall utan begränsning.

Jag vill i detta sammanhang erinra om att handikappade som genomgår arbetsprövning och arbetsträning får s. k. eleversättning enligt samma grunder som gäller för utbildningsbidrag. Ersättningen utbetalas av verksamhetens huvudman, som får statsbidrag av arbetsmarknadsverket. Överensstämmelsen i de ekonomiska villkoren vid olika arbetsvårdande åtgärder bör enligt min mening bibehållas, så att arbetsförmedlingen skall kunna rekommendera den i varje enskilt fall lämpligaste åtgärden utan hänsyn till bidragsfrågan.

Vid sin behandling av bidragssystemet har KAMU slutligen tagit upp vissa frågor rörande traktamenten och särskilda ersättningar under arbetsmarknadsutbildning. KAMU:s förslag i dessa hänseenden är av sådan art att de inte torde behöva underställas riksdagens prövning. Jag anhåller att få återkomma till dessa frågor i annat sammanhang.

Jag övergår nu till frågan om bidragssystemets administration.

7.5.2 *Administration av bidragsgivningen*

KAMU har inte närmare behandlat frågan om bidragsgivningens administration, dvs. formerna för beslut om samt beräkning och utbetalning av bidrag. Prövningen av en ansökan om arbetsmarknadsutbildning görs nu av länsarbetsnämnden eller i dess ställe av chefen för distriktskontor eller i vissa fall av chefen för lokalkontor. Länsarbetsnämnden ombesörjer beräkningen av bidraget, varefter det betalas ut via arbetsmarknadsverkets dataanläggning.

Någon ändring av gällande ordning för prövning av frågan om en person skall få genomgå arbetsmarknadsutbildning bör inte ske. Denna prövning bör liksom hittills ankomma på arbetsmarknadsverket. När det gäller beräkningen och utbetalningen av bidraget till den enskilde vill jag först erinra om att chefen för utbildningsdepartementet tidigare i dag har förordat att det särskilda vuxenstudiestödet skall beräknas och utbetalas av de allmänna

försäkringskassorna. Som motiv härför har framhållits att försäkringskassorna genom sin nuvarande verksamhet har tillgång till de erforderliga uppgifterna för det slaget av beräkningar. De har dessutom väl inarbetade rutiner för beräkning av preliminär skatt och utfärdande av inkomstuppgifter. De har slutligen god geografisk spridning med minst ett kontor i varje kommun.

Den konstruktion för beräkning av bidraget vid arbetsmarknadsutbildning som jag i det föregående har förordat gör att flera av de skäl som talar för att vuxenstudiestödet beräknas av försäkringskassorna enligt min mening kan åberopas för att kassorna också får biträda med beräkning och utbetalning av bidraget vid arbetsmarknadsutbildning. Vissa rationaliseringsvinster skulle också uppnås genom att sammanföra beräknings- och kassarutiner av i stort sett samma slag till ett och samma ställe. Jag vill erinra om att utbetalningen av kontant stöd vid arbetslöshet ombesörjs av försäkringskassorna. Efter samråd med chefen för socialdepartementet förordar jag därför att beräkningen och utbetalningen av bidrag vid arbetsmarknadsutbildning anförtros försäkringskassorna. Det bör ankomma på regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer att utfärda närmare föreskrifter om handläggningsordningen. Vad jag nu har förordat medför också vissa förändringar i fråga om besvärsordningen. Besvär över beslut i enskilda fall om arbetsmarknadsutbildning bör liksom hittills föras hos arbetsmarknadsstyrelsen och regeringen, medan besvär över beräkning och utbetalning av bidrag bör handläggas av riksförsäkringsverket och försäkringsdomstolen.

7.6 Övriga frågor

7.6.1 *Organisatoriska frågor*

KAMU anser att den nuvarande fördelningen av ansvaret för arbetsmarknadsutbildningen på central nivå mellan skol- och arbetsmarknadsmyndigheterna bör bibehållas. I det sammanhanget behandlar KAMU också frågan om forsknings- och utvecklingsarbete kring arbetsmarknadsutbildningen och dess resultat. KAMU menar att hittills alltför begränsade resurser har satsats på forskning om arbetsmarknadsutbildningen och att kraven på ett utvecklingsarbete inom denna utbildning i fortsättningen kommer att öka. Tyngdpunkten i forskningen bör enligt KAMU ligga vid tillämpad forskning, undersökningar och uppföljningar vars resultat snabbt kan omsättas i praktiska åtgärder inom verksamheten. KAMU föreslår att en fast basorganisation inrättas för sådant forsknings- och utvecklingsarbete och knyts till SÖ, som liksom hittills bör ha ansvaret för sådant arbete. Samarbetsdelegationen mellan AMS och SÖ, SAMS i vilken arbetsmarknadens parter är representerade, bör emellertid ha ett avgörande inflytande på verksamheten. Utgifterna för forsknings- och utvecklingsarbete bör enligt KAMU belasta anslaget till arbetsmarknadsutbildning.

Flera remissinstanser har i sina yttranden understrukit vikten av att forskningen kring och uppföljningen av resultaten av arbetsmarknadsutbildningen intensifieras. Några av dem tillstyrker också förslaget om inrättande av en fast basorganisation. SÖ anser emellertid att förslaget närmare bör övervägas inom SÖ i samråd med SAMS och EFA och hävdar att organisationen av forskningen kring arbetsmarknadsutbildningen bör inordnas i en vidare ram.

För egen del kan jag helt instämma i vad KAMU och remissinstanserna har uttalat om behovet av vidgad forskning på detta område. Det är närmast självklart att en så omfattande och för många människor betydelsefull verksamhet som arbetsmarknadsutbildningen fortlöpande studeras från olika utgångspunkter. En sådan verksamhet bedrivs också sedan lång tid tillbaka både i myndigheters regi och genom särskilda forskningsinsatser. Jag vill här erinra om det särskilda forskningsprojekt som bedrivs med expertgruppen för utredningsverksamhet i arbetsmarknadsfrågor (EFA) som huvudman och som delvis har redovisats i betänkandet (SOU 1974:29) Att utvärdera arbetsmarknadspolitik. Däremot har jag inte blivit övertygad om nödvändigheten eller lämpligheten av att för ändamålet inrätta en sådan fast basorganisation som KAMU föreslår. En utveckling av den redan pågående forsknings- och uppföljningsverksamheten på det sätt som framstår som angeläget bör sålunda enligt min mening mycket väl kunna ske inom den redan etablerade organisatoriska ramen. Jag vill i det sammanhanget erinra om vad chefen för arbetsmarknadsdepartementet anförde vid sin anmälan av EFA:s nyssnämnda betänkande i årets budgetproposition. Det var enligt hans mening naturligt att AMS – och detta bör enligt min mening också gälla SÖ – inom ramen för de anslag som ställs till förfogande för skilda arbetsmarknadspolitiska program fortlöpande följer användningen av olika arbetsmarknadspolitiska medel inte enbart genom statistisk registrering av verksamhetens omfattning och inriktning utan också genom en analys av denna statistik för att klarlägga om och i vad mån åsyftade effekter har uppnåtts. I den mån utveckling och introduktion av uppföljnings- och utvärderingsmetoder ställde krav på särskild forsknings- och utredningsverksamhet utöver vad som kan ses som ett normalt inslag i myndighetens verksamhet var denna enligt departementschefen självfallet oförhindrad att ansöka om medel härför från departementets särskilda forskningsanslag. Han framhöll slutligen att EFA med den sammansättning gruppen har enligt hans mening var ett lämpligt organ för att upprätthålla kontakten mellan forskningen och de administrativa instanserna.

KAMU har beträffande administrationen av arbetsmarknadsutbildningen på länsnivå bl. a. föreslagit att det skall inrättas särskilda partsammansatta beredningsgrupper för ramplaneringen. De remissinstanser som har uttalat sig i denna fråga har tillstyrkt förslaget, i vissa fall med tilläggsförslag i fråga om vilka instanser som skall vara företrädda i beredningsgrupperna.

Ansvaret för ramplaneringen på länsnivå åvilar länsarbetsnämnderna. Särskilda kursstyrelser finns inrättade med representanter för länsarbetsnämnder, länsskolnämnder samt SAF, LO och TCO. Där ingår också en särskild sakkunnig i yrkesutbildningsfrågor. Dessa kursstyrelser har bl. a. till uppgift att fortlöpande bedöma hur de tillgängliga utbildningsresurserna bäst skall utnyttjas. Utöver kursstyrelserna finns regionala kursnämnder, som kursstyrelserna tillsätter för olika branscher, och i vissa fall lokala kursnämnder. Kursnämnd består som regel av tre ledamöter representerande arbetstagarna, arbetsgivarna resp. kursstyrelsen. De har till uppgift att följa uppläggningen av utbildningen inom ett yrke eller en yrkesgrupp och att komma med förslag i fråga om förändringar i utbildningen.

Av den korta beskrivning jag nu har lämnat framgår att flera organ verkar på länsnivå för att bereda och övervaka frågor som har samband med arbetsmarknadsutbildningen. I samtliga befintliga organ är arbetsmarknadens parter representerade. Inrättandet av ytterligare beredningsorgan skulle enligt min mening innebära risker för en överorganisation med åtföljande oklarheter om arbets- och ansvarsfördelning. Svaren på den enkät som KAMU har riktat till ledamöterna i de försöksvis inrättade beredningsgrupperna styrker mig i denna uppfattning. Jag kan alltså inte tillstyrka KAMU:s förslag om inrättandet av särskilda beredningsgrupper för ramplanering. Ansvaret för denna planering ligger hos länsarbetsnämnden som har den bästa överblicken över behov och resurser. Om länsarbetsnämnden finner anledning att samråda med arbetsmarknadens parter utöver vad som kan uppnås inom länsarbetsnämnden genom kontakter med kursstyrelser och kursnämnder bör detta ske genom informella sammankomster och konsultationer.

KAMU har vidare föreslagit att antalet ledamöter i kursnämnderna skall utökas från tre till sju, vilka skall representera länsarbetsnämnden, SÖ, arbetsgivarna (2), arbetstagarna (2) samt kursdeltagarna. Dessutom föreslås att till kursnämnderna skall kunna knytas särskilda branschkunniga konsulenter. Jag delar KAMU:s uppfattning om betydelsen av den verksamhet som bedrivs inom kursnämnderna. Jag anser således liksom KAMU och de remissinstanser som har yttrat sig i frågan att förutsättningarna för kursnämndernas arbete bör förbättras. Jag finner det också angeläget att parternas inflytande förstärks och att en representant för eleverna bereds tillfälle att delta i nämndens arbete. Jag tillstyrker därför förslaget om en ökning av antalet ledamöter från tre till sju. Däremot kan jag inte ansluta mig till förslaget om anställning av särskilda branschkonsulenter för kursnämndernas behov. Jag utgår ifrån att den för nämnderna erforderliga sakkunskapen skall kunna bli tillgodosedd i och med att parterna på arbetsmarknaden i fortsättningen får lämna förslag till vardera två representanter i nämnderna.

Jag kan inte heller tillstyrka KAMU:s förslag om att arvoden till ledamöter i kursstyrelser och kursnämnder skall utgå i vidare mån än vad som nu är fallet. Arvode utgår f. n. till sådan ledamot av kursstyrelse och särskild kursnämnd som ej är tjänsteman i arbetsmarknadsverket.

KAMU har vid sin behandling av de organisatoriska frågorna också tagit upp formerna för elevernas inflytande på verksamheten vid AMU-center. KAMU anser det väsentligt att de av SÖ beslutade samarbetsnämnderna vid dessa center snarast inrättas. Vidare anser KAMU att det skall föreskrivas att kursstyrelserna skall ha ansvaret för att elevråd inrättas vid varje AMU-center. Samhället bör vidare söka få till stånd ett representativt forum på riksnivå för dem som deltar i arbetsmarknadsutbildning, vad KAMU kallar en "AMU-riksdag".

Jag delar helt den uppfattning hos KAMU som ligger bakom de sålunda framlagda förslagen. Eleverna i arbetsmarknadsutbildning bör liksom andra grupper i samhället ha rätt och möjlighet att framföra sina synpunkter i sedvanliga demokratiska former. Ett uttryck för denna min inställning är det förslag jag nyss har tillstyrkt om rätt för eleverna att utse ledamot av kursnämnd. Jag tror emellertid att elevråd och formerna för elevsamverkan på riksnivå måste växa fram naturligt genom elevernas egna initiativ. Självklart bör myndigheterna stödja eleverna i deras strävan att åstadkomma sådana former för elevsamverkan. Jag förutsätter att den arbetsgrupp som SÖ enligt remissyttrandet har tillsatt med syfte att finna vägar för att främja sådan elevsamverkan arbetar med den målsättning jag nu har angett.

KAMU har slutligen i detta sammanhang aktualiserat behovet av vissa personalförstärkningar vid länsarbetsnämnderna och SÖ. I 1975 års budgetproposition (bil. 10 s. 142) framhöll föredraganden med anledning av SÖ:s i sin anslagsframställning framförda förslag om personalförstärkning vid byrå V 3 vid SÖ att behovet av personalförstärkning vid denna byrå borde övervägas i samband med beredningen av KAMU:s förslag. Efter samråd med statsrådet Hjelm-Wallén har jag räknat med att SÖ behöver tillföras två tjänster för handläggande personal med anledning av det merarbete som de förslag jag fört fram i det föregående medför för ämbetsverket. Jag kommer att föreslå regeringen att bevilja medel för här nämnd personalförstärkning i form av överskridande budgetåret 1975/76 av det under åttonde huvudtiteln upptagna anslaget till skolöverstyrelsen.

7.6.2 *Informationsfrågor*

Under denna rubrik tar KAMU i första hand upp frågan om information till deltagare i arbetsmarknadsutbildning. KAMU understryker därvid betydelsen både för individen och samhället av att denna information, särskilt studie- och yrkesorienteringen, blir så grundlig att riskerna för felaktiga studieval och därmed onödiga kostnader begränsas. Studie- och yrkesvalsinformationen får enligt KAMU inte anses avslutad i och med att utbildningen påbörjas utan måste fortsätta under denna så att felval kan upptäckas så tidigt som möjligt. I detta sammanhang pekar KAMU på att införandet av ALU-kurserna och en ökad användning av anlagsprov under senare tid

har inneburit en förstärkning av studie- och yrkesorienteringen. ALU-kurserna anses utgöra ett värdefullt men dyrbart instrument för detta ändamål och bör därför kompletteras med utbyggda möjligheter till information vid arbetsförmedlingarna. Remissinstanserna har inte haft några invändningar mot KAMU:s här redovisade uppfattning. AMS och SIV påpekar att särskilda informationsinsatser behövs för invandrare.

För egen del ansluter jag mig till den bedömning som KAMU gör om behovet av en god studie- och yrkesorientering både före och efter utbildningen. Det är viktigt att en effektiv information kan ges redan på arbetsförmedlingen. I många fall är dock den form av praktisk yrkesorientering i kombination med information som ges i de s. k. ALU-kurserna överlägsen en aldrig så ingående studie- och yrkesorientering vid förmedlingen.

Jag utgår ifrån att SÖ och AMS i samråd överväger vilka åtgärder som kan behövas för att tillgodose det påtalade behovet av särskilda informationsinsatser för invandare som kan komma ifråga för arbetsmarknadsutbildning. Jag vill också erinra om att särskilda sakkunniga har tillkallats för att utreda den yrkesinriktade rehabiliteringen. I de sakkunnigas uppdrag ingår bl. a. att pröva frågan om dimensionering och inriktning av den arbetspsykologiska utredningsverksamhet som bedrivs inom arbetsmarknadspolitikens ram.

KAMU tar vidare upp frågan om information till allmänheten om möjligheterna till arbetsmarknadsutbildning och betonar nödvändigheten av att denna information samordnas med information om annan vuxenutbildning. Jag vill i anledning härav erinra om vad utbildningsministern har anfört tidigare idag vid sin anmälan av förslaget om vidgad vuxenutbildning. Informationen om möjligheterna till vuxenutbildning skall i huvudsak bedrivas på arbetsplatserna genom de fackliga organisationernas försorg. Det förutsättes att detta sker genom särskilda studieorganisatörer som därvid skall kunna lämna upplysningar om olika former av vuxenutbildning, bl. a. arbetsmarknadsutbildning. Utbildningsministern har också förordat att särskilda medel ställs till förfogande för utbildning av dessa studieorganisatörer. Jag vill vidare anmäla att jag har för avsikt att låta utarbeta en sammanfattande informationsbroschyr om innebörden av de nya reglerna för arbetsmarknadsutbildningen. Denna broschyr, som jag räknar med skall föreligga i tryck kortast möjliga tid efter det att riksdagen har fattat beslut i ämnet, kommer också att innehålla kortfattade redogörelser för övriga möjligheter till vuxenutbildning. Även AMS och SÖ måste självfallet i olika former bedriva upplysningsverksamhet om möjligheterna till och villkoren för arbetsmarknadsutbildning. Det torde få ankomma på regeringen att med utnyttjande av anslaget till arbetsmarknadsutbildning få bestämma de ekonomiska ramarna för och inriktningen av denna informationsverksamhet.

Den av KAMU väckta frågan om att ge arbetsgivare information om

innebörden av en viss arbetsmarknadsutbildning genom någon form av intyg eller på annat sätt torde vara av den natur att den i första hand bör prövas av AMS och SÖ i samråd.

7.6.3 *Kursdeltagarnas sociala situation*

Under denna rubrik tar KAMU upp åtskilliga frågor som rör kursdeltagarnas situation vid utbildningscentra och vid arbetsmarknadsutbildning i övrigt. Jag kan ansluta mig till KAMU:s grundläggande syn beträffande vikten av att eleverna får stöd inte bara med studierådgivning och arbetsförmedling utan också i andra hänseenden. Flertalet av de förslag som KAMU framlägger om detta är emellertid av sådan art att de kan prövas av regeringen eller vederbörande myndigheter. Det gäller bl. a. frågor om olika kurativa åtgärder, hälsovård m. m. och barntillsyn under arbetsmarknadsutbildning.

KAMU har föreslagit att den pågående försöksverksamheten med barntillsyn inom arbetsmarknadsutbildningen skall successivt utvidgas allteftersom behov uppstår. Den verksamhet som nu bedrivs har tillkommit för att elev som beviljas arbetsmarknadsutbildning utanför hemortskommunen inte skall tvingas avstå från denna därför att barntillsynsfrågan inte kan lösas på ett tillfredsställande sätt. Det bör ankomma på regeringen att besluta om de justeringar av bestämmelserna som kan visa sig motiverade.

KAMU har också föreslagit att utbildningsbidrag skall jämställas med inkomst av förvärvsarbete inom sjukförsäkringen. Motsvarande gäller redan nu beträffande beräkning av pensionsgrundande inkomst inom ATP. Förslaget syftar till att även den som inte haft sjukpenninggrundande inkomst före utbildningen skall få ett försäkringsskydd mot sjukdom som inträffar under utbildning. Detta skulle emellertid också kunna uppnås genom att kursdeltagarna vid sjukdom får behålla utbildningsbidraget, i likhet med vad som gäller inom det ordinarie studiestödet. KAMU har vidare ansett det otillfredsställande att kursdeltagare inte kan uppbära sjukpenning för att vårda sjukt barn.

I dag har kursdeltagarna rätt till ledighet under i regel högst 25 – och i vissa fall 35 – dagar under ett år för sjukdom med bibehållande av utbildningsbidraget. Jag är inte beredd förorda annan ändring i denna bestämmelse än att den kompletteras med en rätt till ledighet med bibehållet utbildningsbidrag under sammanlagt högst 10 dagar under en tolvmånadersperiod för vård av sjukt barn. Detta motsvarar den bestämmelse som gäller inom sjukförsäkringen om rätt till sjukpenning för angivet ändamål.

Frågan om rätt till semester för deltagare i arbetsmarknadsutbildning prövas f. n. av 1974 års semesterkommitté, som beräknas framlägga sina förslag under loppet av år 1975. Jag är därför inte beredd att nu ta ställning till denna fråga. Jag vill erinra om att den nuvarande rätten till viss ledighet

för enskild angelägenhet i praktiken har en omfattning som i de flesta fall är jämförbar med rätt till semester vid förvärvsarbete.

7.7 Anslagsberäkning

Vid anmälan av mina förslag i årets budgetproposition beräknade jag medelsbehovet för arbetsmarknadsutbildning under budgetåret 1975/76 till 1 086,7 milj. kr. Beräkningen avsåg utgifter för verksamheten enligt nu gällande bestämmelser.

De nya riktlinjer för arbetsmarknadsutbildningen som jag nyss har redogjort för bör träda i kraft den 1 januari 1976. Jag beräknar helårseffekten av reformen till 690 milj. kr. Av beloppet avser ca 520 milj. kr. utbildningsbidrag, varav ca 180 milj. kr. faller på den ökning av antalet kursdeltagare som kan väntas uppkomma till följd av de olika förslagen. Jag räknar med att deltagarna i arbetsmarknadsutbildning om förslagen genomförs kommer att vara i genomsnitt ca 7 000 fler än vad som annars kan väntas bli fallet. Detta motsvarar 15 000–20 000 personer i utbildning under ett helt år.

För att täcka arbetsmarknadsutbildningens ökade kostnader anser jag att en särskild arbetsgivaravgift bör införas fr. o. m. den 1 januari 1976. Jag vill i det sammanhanget erinra om vad chefen för finansdepartementet har anfört härom i prop. 1975:1 (Bil. 1 s. 22). Avgiftsunderlaget för arbetsgivaravgiften bör vara samma som inom den allmänna sjukförsäkringen. Medlen från avgiften bör tillföras en särskild fond – arbetsmarknadsutbildningsfonden. Arbetsmarknadsutbildningsfonden bör utformas enligt i huvudsak samma principer som gäller för sjukförsäkringsfonden inom den allmänna försäkringen och arbetslöshetsfonden. Över fonden, som bör redovisas över inkomstskattetiteln, skall utgifterna för arbetsmarknadsutbildningen bestridas. Fonden skall finansieras dels av arbetsgivaravgifter, dels av bidrag över statsbudgeten. Som framgår av beräkningarna tidigare kommer den totala kostnaden år 1976 för de föreslagna reformerna att uppgå till ca 690 milj. kr. Förslag till lag om arbetsgivaravgift till arbetsmarknadsutbildningen läggs nu fram. Motiv till lagen redovisas i det följande (8.2).

För de nuvarande utbildningsbidragen i form av grundbidrag, hyresbidrag på hemorten och barntillägg, gäller att skatteintäkterna tillgodoförs staten. Chefen för finansdepartementet kommer inom kort att föreslå att samma princip skall gälla för dagpenning och stimulansbidrag i det nya bidragssystem som föreslås i denna proposition. Vid beskattning av de reformerade utbildningsbidragen stiger skatteinkomsterna för staten med drygt 160 milj. kr. Denna ökning har sin grund i dels att utbildningsbidragen höjs, del att antalet elever i utbildning stiger till följd av reformen. Ett motsvarande belopp bör enligt min mening tillgodoföras arbetsmarknadsutbildningen i form av statliga budgetmedel. Härigenom kan uttaget av arbetsgivaravgift reduceras. För att finansiera reformkostnaderna sedan dessa minskats med

ökningen av statens skatteinkomster – 530 milj. kr. per helt år – krävs att arbetsgivaravgiften tas ut med 0,4 % från den 1 januari 1976.

Mot bakgrund av vad jag här anfört är det lämpligt att den nuvarande anslagsposten Arbetsmarknadsutbildning under anslaget Arbetsmarknadsservice förs upp som ett särskilt obetecknat anslag benämnt Bidrag till arbetsmarknadsutbildning. Anslaget för budgetåret 1975/76 bör beräknas till 1 150 milj. kr., dvs. drygt 60 milj. kr. mer än som redovisades i 1975 års budgetproposition. Denna anslagsökning svarar mot de ökade skatteinbetalningar till staten under första halvåret 1976, vilka följer av de föreslagna reformerna. Jag förutsätter att utskottet lägger fram erforderliga förslag med anledning av vad jag nu förordat.

Jag har för avsikt att vid anslagsberäkningen i 1976 års budgetproposition återkomma till frågan om det medelsbehov som svarar mot de resterande skatteinbetalningarna år 1976, vilka kan beräknas till 100 milj. kr.

Bland de förvaltningskostnader som nu redovisas under anslaget Arbetsmarknadsservice ingår vissa kostnader för arbetsmarknadsutbildningen. Övergångsvis bör under budgetåret 1975/76 dessa kostnader bestridas från detta anslag. I 1976 års budgetproposition har jag för avsikt att föreslå att de förvaltningskostnader som nu hänför sig till arbetsmarknadsutbildningen täcks med medel från det nya anslaget Bidrag till arbetsmarknadsutbildningen.

8 Vissa lagfrågor

8.1 Beskattning av utbildningsbidrag m. m.

Enligt beslut av 1973 års riksdag (prop. 1973:49, SkU 1973:30, rskr 1973:199) beskattas utbildningsbidrag såvitt gäller grundbidrag, hyresbidrag på hemorten och barntillägg. Bestämmelserna härom återfinns i punkt 12 av anvisningarna till 32 § kommunalskattelagen (1928:370). Enligt 37 § 1 mom. 3 c taxeringslagen (1956:623) är AMS skyldig att lämna kontrolluppgift beträffande den som åtnjutit utbildningsbidrag i form av grundbidrag, hyresbidrag på hemorten och barntillägg, om utgivet belopp uppgår till sammanlagt minst 100 kr. för hela året. I fråga om avdrag för preliminär A-skatt gäller enligt 3 § 2 mom. 1 och 39 § 3 mom. uppbördslagen beträffande utbildningsbidrag vad regeringen särskilt må föreskriva. Skatteintäkterna på utbildningsbidragen skall enligt 2 § lagen (1965:269) med särskilda bestämmelser om kommuns och annan menighets utdebitering av skatt tillgodoföras staten. Att utbildningsbidrag i form av grundbidrag, hyresbidrag på hemorten och barntillägg skall medtas vid beräkning av pensionsgrundande inkomst enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring framgår av 11 kap. 2 § första stycket f) samma lag.

KAMU:s förslag innebär att grundbidrag, hyresbidrag på hemorten och barntillägg ersätts med dagpenning och stimulansbidrag. Kommittén föreslår

till följd därav att utbildningsbidrag i form av dagpenning och stimulansbidrag beskattas samt att dessa ersättningar tas med vid beräkning av pensionsgrundande inkomst. Dessutom föreslår KAMU att dagpenning och stimulansbidrag skall jämställas med inkomst av anställning vid beräkning av sjukpenninggrundande inkomst. Kommittén har i betänkandet lagt fram förslag om erforderliga ändringar i punkt 12 av anvisningarna till kommunalskattelagen, 37 § 1 mom. 3 c taxeringslagen samt i 3 kap. 2 § och 11 kap. 2 § lagen om allmän försäkring.

Av remissinstanserna har endast RSV behandlat förslagen om ändringar i kommunalskattelagen och taxeringslagen samt därvid förordat vissa mindre tillägg som berör skattefriheten för traktamenten och särskilda ersättningar. I övrigt har några erinringar mot förslagen inte framställts.

Genomförs de förslag som jag har förordat i fråga om utformningen av utbildningsbidraget, bör självfallet vidtas de följdändringar i kommunalskattelagen och taxeringslagen samt lagen med särskilda bestämmelser om kommuns och annan menighets utdebitering av skatt som behövs. Chefen för finansdepartementet avser att inom kort föreslå att proposition läggs fram för riksdagen om beskattning av utbildningsbidrag i form av dagpenning och stimulansbidrag. Förslag till erforderliga ändringar i nyssnämnda lagar kommer därvid att läggas fram.

KAMU:s förslag i fråga om ändringar i lagen om allmän försäkring bör såvitt gäller frågan i vad mån utbildningsbidrag skall betraktas som sjukpenninggrundande inkomst inte tas upp i detta sammanhang. Vad gäller förslaget att dagpenning och stimulansbidrag skall betraktas som inkomst av anställning vid beräkning av pensionsgrundande inkomst har jag samrått med chefen för socialdepartementet. Självfallet bör dagpenning och stimulansbidrag som enligt vad jag har förordat nu ersätter grundbidrag, hyresbidrag på hemorten och barntillägg vid beräkning av pensionsgrundande inkomst likställas med inkomst av anställning. För att underlätta en lagteknisk samordning av erforderliga ändringar i lagen om allmän försäkring med anledning av förslaget i fråga om utbildningsbidrag och de förslag som har lagts fram av bl. a. chefen för utbildningsdepartementet i fråga om statligt stöd till vuxenutbildning, bör något förslag till ändring av 11 kap. 2 § inte läggas fram nu. Chefen för socialdepartementet kommer i stället att vid senare tidpunkt föreslå att berörda lagändringar tas upp i annan proposition till riksdagen i år.

8.2 Förslaget till lag om arbetsgivaravgift till arbetsmarknadsutbildningen

1 §

Enligt denna paragraf skall för varje år erläggas arbetsgivaravgift till staten för finansiering av arbetsmarknadsutbildningen.

2 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om avgiftsunderlaget och avgiftens storlek. Avgiftsunderlaget har bestämts så, att det stämmer överens med underlaget för socialförsäkringsavgiften till sjukförsäkring. Det innebär bl. a. att hänsyn vid avgiftsberäkningen inte tas till arbetstagare lön eller annan avgiftsgrundande ersättning i vad den överstiger 7 1/2 gånger det vid årets ingång gällande basbeloppet enligt lagen om allmän försäkring. Som jag närmare har redovisat i den allmänna motiveringen (avsnitt 7.7) blir ett avgiftsuttag på 0,4 % av avgiftsunderlaget för sjukförsäkringen nödvändigt. Arbetsgivaravgiften sätts därför till detta procenttal.

3 §

Genom denna paragraf bestäms kretsen avgiftsskyldiga på sådant sätt att överensstämmelse nås med vad som gäller för sjukförsäkringen.

4 §

Genom denna paragraf blir lagen (1959:552; omtryckt 1974:938) angående uppbörd av vissa avgifter enligt lagen om allmän försäkring, m. m. tillämplig på arbetsgivaravgiften till arbetsmarknadsutbildningen.

5 §

Enligt denna paragraf skall avgifternas föras till en fond, benämnd arbetsmarknadsutbildningsfonden, som förvaltas enligt grunder som regeringen fastställer.

9 Lagförslag

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom arbetsmarknadsdepartementet upprättats förslag till lag om arbetsgivaravgift till arbetsmarkandsutbildningen.

10 Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att

1. antaga de riktlinjer för arbetsmarknadsutbildningen som jag har förordat i det föregående,
2. godkänna de föreslagna nya grunderna för utbildningsbidrag till kursdeltagare och stöd till företag som anordnar utbildning av anställda,
3. bemyndiga regeringen att vid behov med hänsyn till arbetsmarknadsläget göra undantag från 20-årsgränsen för utbildningsbidrag,
4. bemyndiga regeringen att fastställa ram för stöd till företag som anordnar utbildning av anställda vid risk för permittering eller uppsägning,

5. antaga förslaget till lag om arbetsgivaravgift till arbetsmarknadsutbildningen.

11 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att antaga de förslag som föredraganden har lagt fram.

Innehåll

Sid.

Propositionen 1
Propositionens huvudsakliga innehåll 1
Förslag till Lag om arbetsgivaravgift till arbetsmarknadsutbildningen 4
Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde 1975-02-27 5
1 Inledning 5
2 Arbetsmarknadsutbildningens omfattning och mål 8
2.1 Nuvarande förhållanden 8
2.2 KAMU 10
2.2.1 Det framtida behovet av arbetsmarknadsutbildning 10
2.2.2 Principiell avgränsning av arbetsmarknadsutbildningens uppgifter 11
Arbetsmarknadspolitiska mål 11
Fördelningspolitiska mål 12
Utbildningspolitiska mål 12
Avgränsningsfrågor 13
Återkommande utbildning 14
2.3 Remissyttranden 15
3 Villkor för den enskildes rätt till arbetsmarknadsutbildning .. 17
3.1 Nuvarande förhållanden 17
3.2 KAMU:s överväganden och förslag 18
3.2.1 Bristyrkesutbildning 18
3.2.2 Utbildning av låginkomsttagare 19
3.2.3 Risk för arbetslöshet 20
3.2.4 20-årsgränsen 21
3.3 Reservation 22
3.4 Remissyttranden 23
4 Utbildningens innehåll och kursformer 26
4.1 Nuvarande förhållanden 27
4.2 Förslag till viss utbildning av anställda inom varvsindustrin 28
Remissyttranden 31
4.3 KAMU:s överväganden och förslag 32
4.3.1 Utbildningarnas inriktning och uppbyggnad 32
Förberedande utbildning 33
Yrkesutbildning 34
Längre utbildningar 34
4.3.2 Kursanordnare 35
Arbetsmarknadsutbildning i företag 36
Avgränsningen mot företagsintern utbildning 37

4.3.3 Arbetsmarknadsutbildning för några grupper med speciella problem på arbetsmarknaden ... 39
Kvinnorna ... 39
De handikappade ... 40
Invandrarna ... 41
4.4 Reservation ... 42
4.5 Remissyttranden ... 43
5 Utbildningsbidrag ... 51
5.1 Nuvarande förhållanden ... 51
5.2 KAMU:s överväganden och förslag ... 51
5.3 Remissyttranden ... 54
6 Övriga frågor ... 57
6.1 KAMU:s överväganden och förslag ... 57
6.1.1 Organisatoriska frågor ... 57
FoU ... 58
6.1.2 Informationsfrågor ... 59
6.1.3 Kursdeltagarnas sociala situation ... 60
6.1.4 Kostnadsberäkningar och finansiering ... 62
6.2 Remissyttranden ... 63
7 Föredraganden ... 69
7.1 Arbetsmarknadsutbildningens omfattning och mål ... 69
7.2 Villkor för rätt till arbetsmarknadsutbildning ... 71
7.2.1 Allmänt ... 71
7.2.2 Risk för arbetslöshet ... 72
7.2.3 Bristyrkesutbildning ... 72
7.2.4 20-årsgränsen ... 74
7.3 Utbildningens innehåll och kursformer ... 77
7.3.1 Allmänt ... 77
7.3.2 Förberedande utbildning ... 78
7.3.3 Yrkesutbildningen ... 79
7.3.4 Utbildning på eftergymnasial nivå samt gymnasieskolestudier utan direkt yrkesinriktning ... 81
7.3.5 Jämställdhet mellan män och kvinnor ... 82
7.3.6 Vissa frågor rörande handikappade m. fl. ... 84
7.3.7 Invandrarna ... 85
7.3.8 Utbildning inom kriminalvården ... 87
7.4 Arbetsmarknadsutbildning i företag ... 88
7.5 Bidragssystemet ... 90
7.5.1 Bidragens konstruktion ... 90
7.5.2 Administration av bidragsgivningen ... 94
7.6 Övriga frågor ... 95
7.6.1 Organisatoriska frågor ... 95
7.6.2 Informationsfrågor ... 98
7.6.3 Kursdeltagarnas sociala situation ... 100

7.7 Anslagsberäkning 101
8 Vissa lagfrågor 102
8.1 Beskattning av utbildningsbidrag m. m. 102
8.2 Förslaget till lag om arbetsgivaravgift till arbetsmarknadsutbildningen 103
9 Lagförslag 104
10 Hemställan 104
11 Beslut 105